

R. M. Medir / C. Sapena

Palamós

QUADERNS
de la
REVISTA
de
GIRONA

8 MONOGRAFIES LOCALS

PALAMÓS

Rosa Maria Medir i Huerta
Carles Sapena i Aznar

15 QUADERNS de la REVISTA de GIRONA

DIPUTACIÓ de GIRONA
CAIXA d'ESTALVIS PROVINCIAL

Quaderns de la Revista de Girona, Núm. 15

Sèrie: Monografies Locals (Núm. 8)

Primera edició en català: Febrer del 1988

Tiratge: 2.000 exemplars

Edició:

Diputació de Girona/Caixa d'Estalvis Provincial

Gerència editorial:

Xavier Carbó

Director de la col·lecció:

Jaume Fabre

Consell assessor:

*Ramon Alberch, Narcís-Jordi Aragó, Enric Bonmatí,
Narcís Castells, Josep Clara, Manuel Colomer, Miquel Gil,
Ferran Juncà, Jaume Marquès, Aurora Martín,
Enric Mirambell, Joan Miró, Joaquim Nadal,
Gabriel Planella, Modest Prats, Carles Sapena,
Mariàngela Vilallonga.*

Disseny de la col·lecció i de la portada:

Pozo & Viñeta

Maquetació:

Enric Marquès

Correcció i arxiu:

Rosa Gallart

Redacció i administració:

*Servei d'Estudis, Documentació i Publicacions
de la Diputació de Girona, Pujada de Sant Martí, 5.
Telèfon (972) 205700.*

Apartat de Correus 11, 17080 Girona.

Secretària: Aurèlia Planas. Subscripcions: Nuri Sumsi.

Distribució: Fina Poch.

Fotocomposició i impressió:

Alzamora Artgràfica, S.A. Olot

ISBN: 84-86377-40-4

Dipòsit legal: *GI-38/88*

LA NOSTRA PORTADA

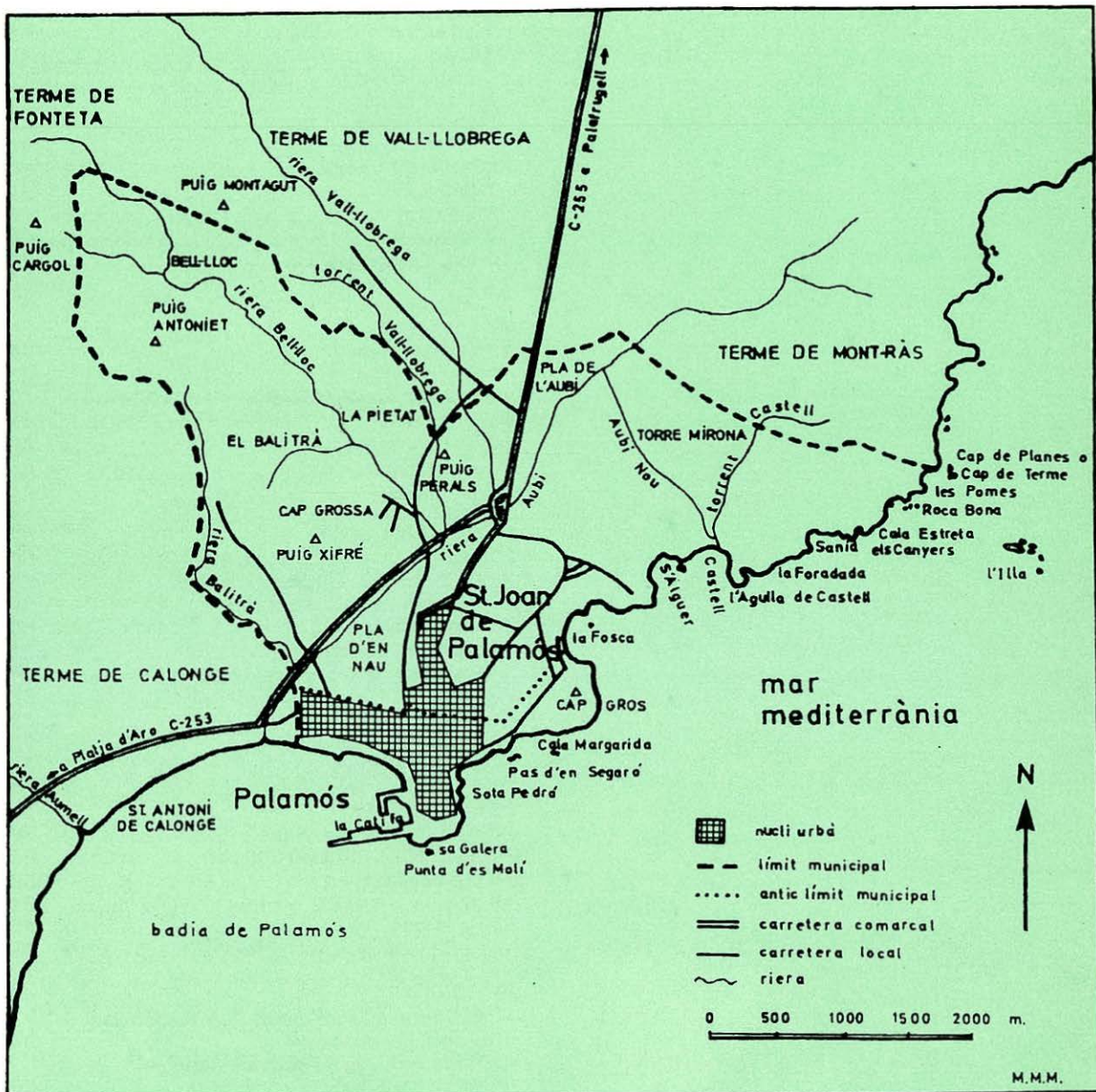
Les barraques de Cala Pallarida, junt amb les de S'Alguer, conserven tot l'encant de l'arquitectura popular mediterrània. Bastides per pagesos, tapers i pescadors, foren salvades de l'especulació mercès a una mobilització cívica d'ampli abast.

(Foto: Carles Mitjà)

Índex

Situació.....	4
Cronologia.....	6
1-El terme municipal.....	8
2-L'Aubi.....	10
3-Evolució de la població.....	12
4-Els orígens.....	14
5-La fundació.....	16
— Record comtal.....	18
6-Pirates i corsaris.....	20
7-Bell-lloc.....	22
8-El port.....	24
9-Marina.....	26
10-Les Amèriques.....	28
11-Comerç marítim.....	30
— Premsa.....	32
12-L'Hospital.....	34
13-Els Agustins.....	36
14-Plaça militar.....	38
— Eferescència federal.....	40
15-Els tapers.....	42
16-El tren petit.....	44
17-Els maçons.....	46
— El carnaval.....	48
18-L'Equitativa.....	50
19-Moviment obrer.....	52
20-Futbol.....	54
21-La Setmana Tràgica.....	56
— A Palamós fan pipes.....	58
22-Les escoles.....	60
23-Col·legis privats.....	62
24-Els casinos.....	64
25-Vincke.....	66
— El Mas Juny.....	68
26-Els primers estiuejants.....	70
27-La guerra civil.....	72
28-Els bombardeigs.....	74
29-La postguerra.....	76
— Tres homes del poble.....	78
30-Sant Joan, de poble a barri.....	80
31-Els pescadors.....	82
32-Música i músics.....	84
33-Creences.....	86
— El Cau de la Costa Brava.....	88
34-Urbanisme.....	90
35-Turisme.....	92
— Bibliografia, agraïments i procedència de les il·lustracions.....	94
— Títols publicats i propers títols de la col·lecció.....	95

Situació

El municipi de Palamós és situat a la zona central del litoral gironí, de la Costa Brava. Els límits són: al nord-est i a la costa, amb Mont-ras; al nord i a l'interior, amb Vall-llobrega i Fonteta; a l'oest i sud-oest, amb Calonge. El terme es troba a l'extrem meridional de la fossa tectònica de Palafrugell-Palamós. Aquest corredor separa les Gavarres dels contraforts més meridionals del massís de Begur.

El litoral, des de Sa Punta d'es Molí, on s'aixeca el Far, fins al Puig del Terme (132 m), límit amb Mont-ras, forma l'acabament del massís de Begur, i dona lloc a una petita península on es va edificar el nucli antic de la vila. Des de sa Punta i en direcció sud, canvia totalment la configuració: una àmplia corba de costa baixa sorrenca forma la Badia de Palamós, que s'allarga fins a Roques Planes, a Torre Valentina, en el municipi veí de Calonge.

La fossa, per on circula l'Aubi, és la zona planera del municipi, on es dibuixen els principals eixos de comunicació, on la vila ha construït l'eixample urbanístic; s'hi ha instal·lat la indústria però s'hi conserva també l'activitat agrícola, sobretot a la zona del Pla i del Figuerar, dins l'antic terme de Sant Joan de Palamós.

El massís de les Gavarres apareix als sectors oest i nord-oest. L'extensió és considerable, des del Puig Cargol (359 m) fins al Puig Xifre (89 m) i els petits turons i fondalades del paratge Balitrà, en els límits amb Calonge, i des del Montagut (263 m) fins al Figuerar, en els límits amb Vall-llobrega.

Palamós forma part del Baix Empordà, segons la divisió territorial establerta per decret de la Generalitat de Catalunya el 27 d'agost del 1936 i que el Parlament de Catalunya ha restablert el 9 de desembre del 1987.

Cronologia

Calcolític-Bronze Antic 2100-1500 aC. Datació del dolmen de Montagut.

Transició Bronze-Ferro s. VII-VI aC.
Poblat de Castell.

s. XI La parròquia de Santa Eugènia de Vila-romà, possessió del monestir de Sant Feliu de Guíxols.

1277 Pere el Gran funda el port reial de Palamós. Instauració d'una fira anyal, a celebrar el 15 d'agost, i el mercat setmanal els dimarts.

1279 Atorgament de la Carta Pobra. Concessió de privilegis que seran confirmats successivament.

1429 Erecció de la parròquia de Santa Maria del Mar.

1471 Guerra dels Remences. Setge i capitulació a Joan II.

1484 Dret a batre moneda.

1486 Galceran de Requesens, primer comte de Palamós.

1543 El pirata i almirall turc Barba-rossa saqueja la vila, causant ruïna i destrucció.

1568 Fundació del convent dels agustins. Fra Bartomeu del Prat, primer prior.

1694 Setge i capitulació al Duc de Noailles.

1706 Guerra de Successió. Assalt de tropes franceses.

1731 Inici de la indústria suro-tapera.

1740 Reglamentació estatutària del Gremi de gent de mar de Sant Elm.

1809 Guerra del Francès. Ocupació del mariscal Gouvion Saint Cyr.

Dos escuts, dos pobles. A l'esquerra, majòlica representativa de la insígnia municipal de Palamós que es troba al baptisteri de Santa Maria del Mar, amb les inicials del fundador: Pere d'Aragó. A dalt, emblema heràldic de Vila-romà, gravat a la llinda de Santa Eugènia.

1862 Creació de la cooperativa de producció La Protectora, dedicada a la fabricació de taps de suro.

1883 Edició del *Semanario de Palamós*.

1886 Constitució de la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació.

L'espiritualitat palamosina ha girat entorn de les dues parròquies: Santa Maria del Mar i Santa Eugènia de Vila-romà, ambdues amb tractaments pastorals i sociològics diferenciats, com també ho són les realitats de llurs feligresies.

1887 Inauguració del tramvia del Baix Empordà i de la cooperativa L'Equitativa.

1902 Abalisament de les lloses i construcció del port.

1909 Setmana Tràgica. Reacció popular de rebuig a la guerra del Marroc.

1936-39 Guerra civil. Bombardejos aeris i navals durant tot el període.

1942 Annexió de Sant Joan de Palamós al terme municipal.

1955 Publicació de la revista Proa.

EL TERME MUNICIPAL

1

La Mà del Gegant, sota el far. Roca granítica que presenta les característiques vetes d'aprites i pegmatites on afloren grans de granats vermells o rosats.

Palamós és, avui, un municipi de 13,89 km² d'extensió. Té 12.198 habitants, segons el padró municipal del 1986. Fins a l'any 1942, el nom de Palamós responia a una reduïda superfície (1,14 km²) que comprenia aproximadament el promontori on s'aixeca el nucli antic de la vila i el Pedró fins al començament de la Fosca, la

carretera de Girona fins a l'avinguda de Catalunya, i el barri de la Platja, limitat pel carrer Indústria. Però, a partir d'aquesta data, el terme s'amplià amb l'annexió de Sant Joan.

La Creu del Portal. Antiga creu de terme esculpida el 1593 que es trobava ubicada a la plaça del Portal (dels Arbres), a tocar la muralla, a l'entrada esquerra del carrer Major. Des de l'any 1904 presideix l'entrada del cementiri.

Palamós reuneix paisatges diversos: costa baixa i costa alta, plana i muntanya. Seguint l'itinerari costaner sud-nord, la platja s'estén, aproximadament, des de la desembocadura de l'Aubi fins

al port. Una vegada passades les instal·lacions portuàries, sa Punta d'Es Molí vigila l'entrada de la badia. El far data de 1857.

A mar, el llum de la Llosa anuncia la poca fondària en aquell precís indret.

Des de sa Punta fins a arribar a cala Margarida s'estén el litoral menys conegut.

Cala Margarida, envaïda per les contruccions desafortunades, i Cap Gros, vénen a continuació. Passat el relleu feréstec del cap, s'obre una nova platja de

sorra fina amb una roca negra al mig: la Fosca. Aquest nucli turístic, que ho és des del principi de segle, ha crescut sense gaire ordre i moltes construccions no s'han adequat al paisatge. Més enllà de la platja, s'aixeca el turó de Sant Esteve de Mar, on hi ha les ruïnes de l'antic castell. Seguint el camí de ronda s'arriba a la pineda d'en Gori i s'Alguer, un dels pocs racons de la Costa Brava amb caràcter, i salvat gràcies a la pressió popular. Seguint l'estret camí, hom arriba a la platja de Castell. "El paisatge

del lloc és dolç i suau", diu Josep Pla. Continua la costa amb el promontori de sa Cobertera, on hi ha el poblat ibèric, s'Agulla i la Foradada. Després hi ha cala Sanià, solitària i recòndita, i els Canyers, petita cala amb aigua dolça on els tapers van construir una barraca per fer-hi bons àpats, com totes les altres de s'Alguer, la Fosca o Sota Margarida. A continuació, la punta d'en Perris, i més enllà, la cala dels Corbs, fins a arribar a cala Estreta, la qual, tot i que es troba tímidament amagada de les rutes normals, és, a l'estiu, envaïda per un turisme que fuig de les aglomeracions de Palamós i la Fosca. Després, cala Remendón, cala Roca Bona, fins a trobar les Pomes i Cap de Planes o Cap de Terme, límit amb Mont-ras.

Deixant la costa, Palamós té plana (es Pla, el Figuerar) i muntanya (el paratge Balitrà, el paratge Vila-romà, la Bell-lloc, Montagut)... En una paraula: les Gavarres. A les zones planeres s'ha consolidat el poblament, s'ha desenvolupat el sector agrícola, i la indústria, lògicament, hi ha buscat el seu lloc. A la muntanya, diferents masos, actuals i desapareguts, indiquen també una economia agrària, sobretot en altres temps. El bosc propi mediterrani ocupa aquesta part del municipi.

El Pi d'en Xena, situat en una cruïlla de camins que menen cap a diferents paratges del municipi –al nord, el Figuerar, a l'oest, el Balitrà, la Pietat i més amunt la Bell-lloc i al sud, el Pla–, és avui quasi un símbol i un punt de referència clar del poble.

L'AUBI

2

Les terres planes de la fossa tectònica, entre les Gavarres i la serra litoral, són drenades per la riera Aubi, de règim torrencial, que neix a Palafrugell, al peu dels petits turons que uneixen les Gavarres amb el massís de Begur. El curs actual no és l'original, però la desviació és molt antiga. Hi ha constància documental des del 1407 de la necessitat d'obres que canviessin el curs. En aquesta època, la riera desembocava entre el començament del passeig del mar i la carretera de Girona i provocava l'obstrucció del port per les terres i graves que anava dipositant. L'any 1581 el

senyor de Palamós, Antoni de Cardona, va presentar una suplicació davant la Batllia General de Catalunya per demanar la desviació. Les obres daten, per fi, possiblement, del segle XVII. La branca de l'Aubi que va cap a la platja de Castell és del principi d'aquest segle. Històricament, l'Aubi ha ocasionat problemes. Primer, l'embús del port, després, les inundacions. Les definitives obres de consolidació del seu llit van començar els anys 1943 i 1944. Es va fer la canalització del sector de la desembocadura, des del pont de Sant Antoni fins al mar, on

El "pont de l'Eiffel" va ser instal·lat sobre l'Aubi l'any 1968 i es va inaugurar el dia de la Festa Major de 1969. La seva construcció data de 1878 i provenia de Girona: "el pont del rellotge". Va ser comprat pels promotors de la urbanització Paratge Balitrà per facilitar les comunicacions entre Palamós i aquell sector.

Aspecte del llit de la riera quan s'acabaven les obres de 1958. La petita passarel·la va ser enderrocada posteriorment.

Les fortes pluges caigudes els dies 3 i 4 d'octubre de 1987 van fer recordar quines són les zones més fàcilment inundables de la vila i per on passa el curs perillós del rec del Molí.

s'acumulaven les sorres de la platja i es formava un tap que feia desbordar les aigües pels marges. Però van ser les obres de 1958 les que van propiciar l'eixamplament i neteja del llit al llarg d'un quilòmetre de recorregut des de la desembocadura fins a trobar la riera de la Bell-lloc. L'amplada es va fixar en uns 10 metres i l'altura dels marges en 2,5 m. Gràcies a aquestes obres, les pluges caigudes immediatament després, l'octubre del 1959, van fer molt menys mal.

Però les inundacions de Palamós no les ocasionava tan sols l'Aubi, sinó que un altre curs fluvial, el rec del Molí, n'era i n'és també responsable, com s'ha pogut comprovar l'octubre de 1987. El rec del Molí, que recull aigües del Pla, de Sant Joan i de Roqueta, circula subterràniament, a través de la xarxa de clavegueram. Des del carrer Jacint Verdager, al llarg del carrer 11 de setembre és un túnel suficientment ampli, però en arribar a la desembocadura, al passeig, es troba oburat per uns murs de pedra i la sortida de les aigües es fa per un estret canal que connecta amb la claveguera general, que va cap a Sota Pedró. És en aquest punt on, si porta molta aigua, es fa el tap i es produeix la inundació del carrer Onze de Setembre i les seves travessies.

Monument en homenatge a l'Ajudant de Marina Julio González Hontoria, mort el 16 de novembre de 1908 quan intentava salvar de l'aiguat unes persones atrapades en una casa.

Inundacions

	Nivell aigua al Pla	Nivell aigua carretera	Cases inundades	litres/m ²	hores
16-11-1908	3 m	2 m	188		
9-2-1917	3 m	2 m	192	153,7	17
30-10-1920	3,5 m	2 m	202	146	48
29-11-1920	2 m	1 m	190	149	48
23-11-1933	3 m	2 m	195	146	48
3-10-1955	1 m	—	40	140	48
21-9-1959	0,8 m	0,4 m	200	103	3,30

Proa, n.º 46, setembre, 1959.

EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ

3

Palamós i Sant Joan

Any	Palamós	Sant Joan
1365	79	63 focs
1378	49	43 focs
1515	173	45 focs
1553	162	43 focs
1708	175	80 focs
1718	667	249 habitants
1787	1.635	762 habitants
1830	1.828	896 habitants
1857	2.043	875 (Primer cens)
1877	2.292	917 (Població de fet)
1887	2.472	971 »
1900	3.895	1.242 »
1910	6.111	1.817 »
1920	6.878	1.807 »
1930	5.349	1.736 »
1940	5.037	1.429 »
1950	5.836	Annexió
1960	7.639	
1970	10.088	
1981	12.178	
1986	12.082	

Des dels primers recomptes de població fins als 12.198 habitants del padró de 1986, la història ha anat fixant la quantitat d'habitants del municipi.

El fogatge de 1365-70 dóna pel recentment creat Palamós un total de 79 focs, i 63 per Sant Joan. Després de la reculada del fogatge de 1378, comuna al litoral empordanès, els recomptes del final del segle XV i del segle XVI revelen el redreçament poblacional. Palamós, amb 173 focs l'any 1515 era una de les poblacions del litoral gironí que més havia progressat, juntament amb Sant Feliu i Blanes. El següent recompte, el de 1553, comptabilitza un nombre menor, 162 focs. És probable que l'atac cruent del pirata Barba-rossa, esdevingut el 1543, es reflecteixi en aquesta xifra. El de 1708 dóna gairebé el mateix que el s. XVI. Cal tenir en compte les dificultats, durant la segona meitat del s. XVII, de la costa nord de Catalunya, sobretot a causa de les invasions franceses. Palamós va patir un setge el 1694.

Després de la guerra de Successió, el 1718, hi havia 667 habitants a Palamós i 249 habitants a Sant Joan, xifres,

per tant, inferiors. Segons l'estudi del cadastre de 1718, la població de Palamós es componia bàsicament de pescadors i jornalers agrícoles. Al principi del s. XVIII, les condicions de vida, a Palamós, devien ser precàries: pobresa tradicional dels pescadors de la Mediterrània i escassetat de sòl agrari útil. No passava això darrer a Sant Joan. Aquest cadastre esmenta, com a nota curiosa, 21 famílies amb l'única activitat de "tirar la xàvega" i 17 "pobres de solemnitat".

Durant el segle XVIII, el creixement demogràfic va ser general. I encara més a partir de 1810, en què es nota un ràpid descens de la mortalitat infantil. Aquest progrés demogràfic és la conseqüència, sens dubte, d'un progrés econòmic d'un Palamós que segons Jordi Nadal té "un ull a França i un altre a Amèrica". El Palamós de mitjan segle XIX era molt diferent del de 1718: els mariners havien substituït els pescadors, els taperes els pagesos i s'hi havien afegit molts més artesans.

L'augment de població del segle XIX va ser continu fins al 1920, quan es va produir un canvi de trajectòria que s'accentuà amb el període de la guerra civil. A partir de 1950,

Dues generacions de vila-romans: pares i fills. Escolars de Sant Joan als anys trenta i als seixanta.

el creixement, amb l'annexió de Sant Joan, va ser el propi d'un nucli turístic costaner que rep emigració procedent d'altres regions de l'Estat i experimenta, al mateix temps, l'augment natalista propi dels anys 60. A la dècada dels 70, el ritme de creixement es va atenuar. Des de l'any 75 cap aquí, durant la crisi econòmica, el creixement migratori ha minvat molt. Les ofertes de treball se centren, cada vegada més, només en la temporada turística. La població dels 80 és estancada, fins i tot, potser, amb certs indicis de regressió.

ELS ORÍGENS

4

però es pot situar entre el Calcolític i el Bronze Antic.

Castell és el primer jaciment fins ara documentat. Aquest important poblat comprèn una cronologia que va des d'una fase de transició Bronze-Ferro fins al començament del s. I aC., en què s'abandona el lloc.

La seva època d'esplendor fou entre els s. VI-V aC., al s. IV-final del II aC.

L'any 195 aC., el cònsul Marc Porci Cató desembarcà a Roses, començant així

l'autèntica romanització del país. Passat el temps de revoltes indígenes, frenades de soca-rel per Cató, s'anaren abandonant els poblats fortificats *-oppida-*. L'home es va instal·lar a la plana, seguint el pla preconcebut per Roma.

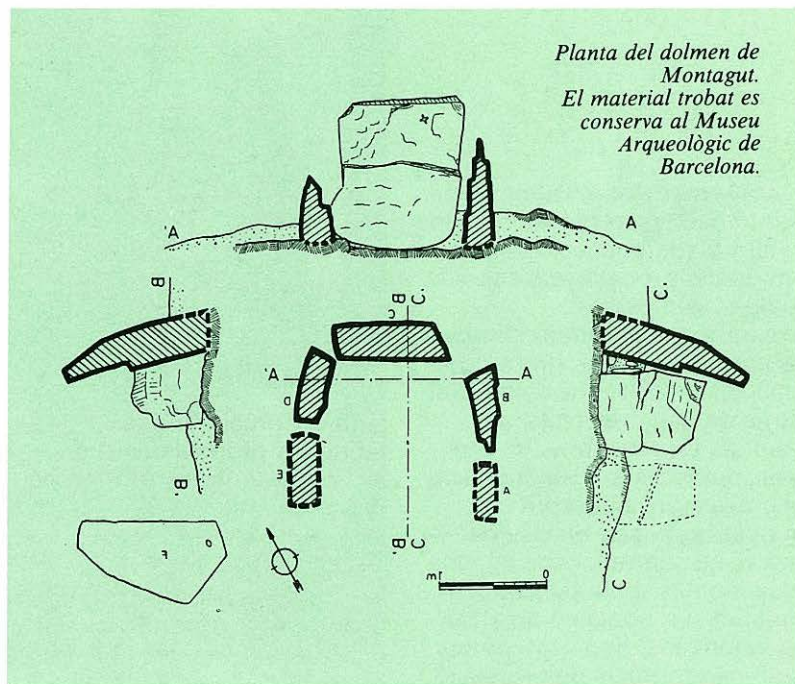
L'explotació del medi es farà mitjançant un seguit de petites factories, hàbilment distribuïdes a prop de vies de comunicació *-les vil·les-*, on es manufacturaven productes naturals com oli, vi, salaó de peix, tot potenciant llur comerç arreu de la Mediterrània.

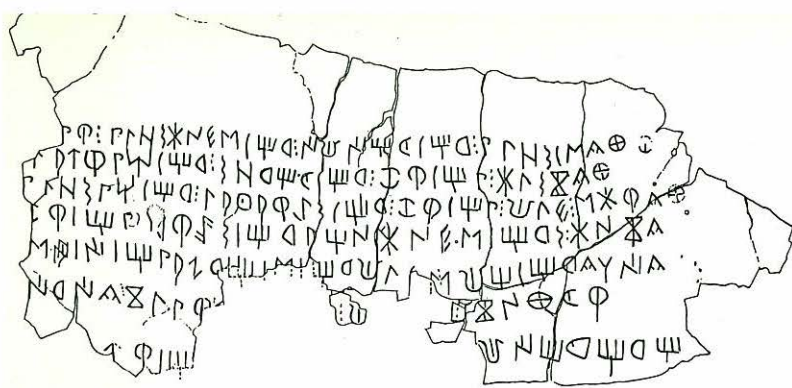
14

Sant Joan i Palamós no serveixen cap testimoni que evidencii la presència de l'home del Paleolític.

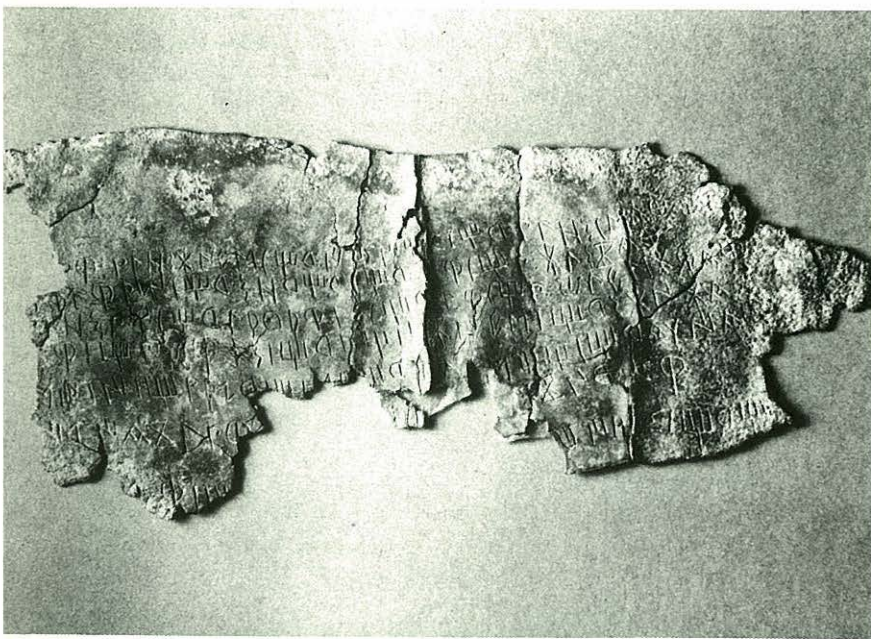
Resseguint el terme són prou nombroses, però, les restes arqueològiques d'època clàssica.

Pel que fa a la cultura megalítica, un dolmen corona el bell cim del puig de Montagut. Fou excavat els anys 1915-20 i estava espoliat d'antic, però s'hi van poder recuperar petits fragments de ceràmica, polidors de pedra, i un esclat de sílex. La seva cronologia es difícil de precisar a causa del seu estat malmès,

Làmina de plom amb epigrafia ibèrica del jaciment de Castell (primera meitat del s. III aC.).

Durant l'estiu de 1949 es recuperà una àmfora massaliota que restava al fons del mar, just a sota de Sant Esteve de la Fosca, procedent d'una nau enfonsada *-peci-*. Igualment pels anys vint d'aquest segle s'entregà al Museu Provincial una gerra de bronze del s. IV-III aC. *-askos-*

amb decoració antiga, fabricada probablement a Antiòquia, que restava també al fons del mar, i a mig camí de l'Illa. Ja a la Fosca mateix, i en el turó de Sant Esteve, hi ha restes d'una gran vil·la romana; construccions indiscriminades en aquest indret han malmès la major part del jaciment.

Aquesta vil·la té una cronologia molt extensa. Hom hi ha recollit restes de l'època republicana, de ceràmica paleocristiana i àdhuc petits fragments de ceràmica visigòtica.

També vers l'Illa, membres del CRIS trobaren l'any 1959 al fons del mar un conjunt d'àmfores, gairebé totes senceres, datades entre els s. III i IV.

A Vila-romà hi ha una gran vil·la anomenada el Palau. Pertany a l'època baix-imperial. En aquesta part, hom ha recollit molta ceràmica, cosa que fa pensar en l'existència d'una via de comunicació romana que enllaçava amb el camí d'Empúries. El topònim que dona nom al poble *-Vila-romà-* és prou significatiu.

D'altra banda, hom té notícies d'un conjunt d'àmfores i tègules de la primera meitat del s. I procedents d'un forn romà, a l'actual carrer de Jacint Verdager, a frec de l'Arbreda, i de ceràmica sigilata a l'antic Mas Guàrdies, avui completament urbanitzat.

LA FUNDACIÓ

5

Palamós neix a la història l'any 1277, quan Pere el Gran encomanà a Astruc Ravaia, funcionari i ric jueu de Castelló d'Empúries, la compra del castell de Sant Esteve de Mar als canonges gironins Dalmau de Palol i Ponç d'Urtx. Enmig d'una costa posseïda per feudals i eclesiàstics, el rei va assolir un domini.

El territori s'anomenà Port Reial de Palamós i s'afavorí el seu poblament amb privilegis, que van ser confirmats dos anys més tard amb

l'atorgament de franqueses detallades en un document cabdal: la Carta Pobla. Aquesta regulà l'excepció i reducció de serveis reials per als veïns del terme i la proscripció dels mals usos, i garantí la seguretat de persones i béns.

Tanmateix, el 1279 s'organitzà el règim jurisdiccional, anomenant batlle Arnau de Bruguera i estenent l'autoritat a Vila-romà, Calonge i Vall-llobrega.

Els dos castells

El castell de Vila-romà es data en els ss. X-XI. L'any 1276 es disposà la seva venda a l'Església "perquè d'ell no en surti més el mal". L'any 1864 el novel·lista romàntic Torcuat Tarragó ambientà en els seus murs l'obra "Elisenda de Montcada". L'any 1954 la novel·la del Dr. Josep M^a. Pou i Sabater "Elisenda" es recreà novament en el mateix sentit. Les sinistres narracions assoliren èxit.

Sant Esteve de Mar fou edificat sobre restes romanes i es data en el s. XIII, amb obres successives al llarg del XIV-XVIII. Als anys trenta l'adquirí el príncep rus Alexis M'Divani i el començà a restaurar, però amb la seva mort es frustrà l'intent.

Malgrat tot, el procés fou lent. El nucli de població es formà enfront del port, on sembla que hi havia bastit ja, abans de la fundació, un palau-fortalesa on es refugiaven els veïns del perill de la pirateria.

El creixement anà condicionat a l'ús del port i no s'albirà l'expansió fins avançat el s. XIV, amb la inutilització del de Torroella pels al·luvions del Ter.

L'infant Pere intentà fundar una nova població a la mateixa

platja l'any 1334 per a utilitzar-la com a port de la ciutat de Girona, cosa que desautoritzà Alfons el Benigne per tal de no pertorbar el rendiment reial. Quan l'infant fou coronat com a Pere el Cerimoniós, volgué dissipar dubtes i confirmà els privilegis el 1336.

La vila reial es mantingué fins a la darrereria del s. XV, en què Ferran el Catòlic vengué la jurisdicció al noble Galceran de Requesens, donant pas a la formació del comtat de Palamós.

A la plana de l'esquerra, el castell de Sant Esteve de Mar. En aquesta plana, el castell de Vila-romà.

Carta Poble

La Carta Poble és el document històric més preuat i antic del municipi, l'estatut de ciutadania dels primers palamosins. Prescriu els drets dels veïns i regula els serveis comunals: utilització de forns i molins, venda de la sal, celebració de mercats i fires, cens de pescadors. Estableix normes jurídiques i d'edificació.

Molts fragments del règim establert són un elogi de la dignitat humana i política:

”Sereu lliures i francs de tot cost i de prestar qualsevol classe de servei obligatori al senyor Rei, i de donar alberg i sopar a les vostres llars; de tal forma que no hagueu de rebre a ningú per força”.

”També que el senyor Rei no pugui fer que estigueu obligats a ell ni a cap altre contra el vostre desig”.

”També volem que cap de vosaltres no hagi d'anar a la guerra o a l'exèrcit ni en vaixells, fora del bisbat de Girona”.

Galceran de Requesens, capità general de les esquadres del regne de Nàpols, comte de Trivento i de l'Avel·lino, va rebre Palamós l'any 1486, a títol de comtat, com a recompensa del rei Ferran el Catòlic.

Això motivà recel per la possible pèrdua dels privilegis aconseguits en el domini reial i se li barrà l'accés a la vila, que no franquejà fins a confirmar els drets consuetudinaris i l'atorgació de nous.

Del passat comtal en resten les fonts històriques, però estan molt més a l'abast el recorregut de les seves fites, ignorades en els tractats i l'obra epistolar que la famosa pubilla Estefania de Requesens adreçava des de la Cort de Madrid a la seva mare, la Comtessa de Palamós. En canvi, les fites són esmentades per Lluís Barceló en un article al Butlletí del Museu:

ELS TERMES

”Recomanem a la persona amiga de fer excursions, que vulgui resseguir-les una a una, aquestes fites, començant per la que hi ha a Cap de Terme, o Cap de Planes, enfront de l'Illa. La del cim de Llobatons és força curiosa, ja que porta l'anagrama de Palamós d'una forma molt original. Hom pot constatar-ho en el dibuix a la ploma que acompanya. Segueix després la que hi ha al puig més alt darrera la Torre Mirona, i una altra darrera mateix en el coll. La més interessant és una que es troba al peu de la carretera vella d'anar a Palafrugell, a mà dreta, a uns 150 passos del rierot de Canyelles. En aquesta, a un costat diu: PALAMÓS Y COMT., i en l'altre, hi ha l'escut de Palafrugell, en relleu, amb la creu de dos travessers.

El terme que segueix després és al cim del puig de l'estació de Vall-llòbrega, i d'allí tira cap al nord a cercar la serra del mas Gotes, on n'hi ha dos o tres. El darrer és al cim de la Costa d'en

Clova, en el Puig Fela, a s'ól ixent de can Bulorda.

No en coneixem cap més. En la majoria d'aquestes fites, del costat de Palamós sols hi ha les lletres P.S. amb caràcters grossos, i un triangle al cim; i de l'altre costat la creu de Palafrugell”.

BARCELÓ I BOU, Lluís: "El comtat de Palamós" a *Terra Nostra*, Butlletí del Museu de Palamós Cau de la Costa Brava, núm. 1, juny de 1935, pàg. 4.

ESTEFANIA DE REQUESENS

La pubilla Estefania de Requesens renuncià al comtat de Palamós –avui dia vigent– en no acceptar la condició testamentària imposada pel seu pare que l'obligava a casar-se amb algun dels seus cosins de Sicília i Xipre, per tal de refermar el patrimoni del llinatge.

L'any 1526 s'uní, malgrat l'oposició de la seva mare, amb Juan de Zúñiga i es traslladà a la Cort, on el marit fou preceptor de l'hereu del tron de les Espanyes, després Felip II.

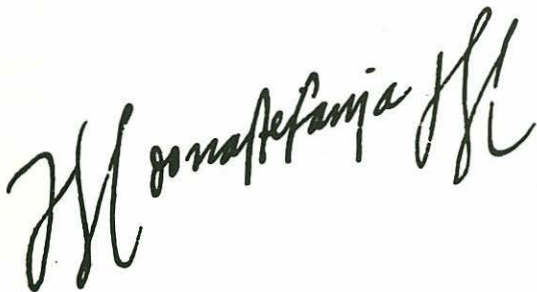
Tot i residir a Madrid, no abandonà mai la llengua, que va transmetre als fills i que emprà en la correspondència amb la mare. Les cartes adreçades a la comtessa han estat publicades i l'aplec s'ha presentat com un esdeveniment literari i històric. En reproduïm una de molt significativa:

Molt egrègia senyora:

Ahir tard arribàrem ací, que, així per arribar a nostra casa com pensant trobar en ella lletres de vostra senyoria, nos havem donat la pressa possible. Tots som arribats molt bons, llavors a Déu, així plàcia a Ell que ho estiga vostra senyoria molt llarg temps i que no sia falta de salut lo no haver escrit après que partírem d'aquí, que ab molt gran ànsia n'estec. Suplic a vostra senyoria me faça mercè d'escriure per totes les vies que porà, així per los traginers que passen per Fuentiduènyia com per los correus que vendran a Madrid, que, mentres nos detemdem ací, jo tindrè proveït que les nos envien, que, sent aquest lo sol remei que per aquesta absència tinc, sent quan me falta lo que vostra senyoria pot pensar.

Vui ha vuit dies que escreguí a vostra senyoria des de l'Almedina i abans, en aquest camí, he escrit tres voltes; no sé si les ha rebudes. Lo dillums arribàrem a Torremena i, com és més principal lloc, nos ferem major recebiment de gent de cavall i lo present conforme a la població. És molt bonico lloc i la gent, rica, que l'hoste que nosaltres posàvem val ço del seu més de deu mília ducats. Allí estiguérem lo dimarts i partírem lo dimecres, i ha'ns vengut en camí passar per la Membrilla, que també feren gran recebiment per l'amor passada.

Signatura autògrafa
d'Estefania de Requesens.

Ací entràrem ab gran repicar de campanes; i la casa m'ha alegrat los esperits, que és molt gentil, i ha molt aposento i és ben fort, però encara hi resta espai a on vostra senyoria poria trasar. Plàcia a nostre Senyor que abans de molt ho puga fer i que li puga jo besar les mans i gosar més temps de sa vista, que esta nóm par que sia estat sinó somni, i l'estada d'ací també serà poca per causa del capítol.

Don Juan, mon senyor, està molt bo, guard-lo Déu, i la gota no és estada més del que li tinc escrit a vostra senyoria i ara ja camina tan bé com si no fos estat res.

Lluïset està boníssim, llavors a Déu, i té molt bona color i ha engruixat. I besa les mans de vostra senyoria més de mil voltes. I diu que vol que vostra senyoria sàpia com li agrada aquesta terra, que de pa i de vi bona és, però que més li agrada Catalunya. També dix l'altre dia a na Blanes, que l'ajudava a vestir, i era hora de partir i son pare dava-li pressa; ell girà's, i donà-li una gran espenta i dix: "Vós encara no haveu provat lo senyor!", i aquella, morta de rissa, dix-nos-ho. Mil coses diu que no paren de la sua edat. Guar-lo Déu per a son Servei.

(...) Suplic a vostra senyoria me mane enviar ab algun traginer dotze lliures de citronat que sia molt fresc, i altres dotze de confits d'ametlles que sien molt blancs i bons, i sis lliures de confits de celiandre, també que sien molt blancs i ben fets, i no sia major cantitat perquè si no és fresc no val res; i com això serà acabat, enviarem per més. També voldria un parell de polleres, l'una major que l'altra, i un parell de poms de papalló fets del que fan les polleres, que per ací no n'hi ha i passam-ne fretura (...)

I acabe suplicant a nostre Senyor la molt egrègia persona de vostra senyoria guarde i estat prospere, com jo desige i he menester.

Del Villarejo, a XXV d'octubre (1534)

PIRATES I CORSARIS

6

Els conceptes de pirata i de corsari són ben diferents però molt sovint s'han barrejat perquè la pràctica de les dues activitats va ser confusa des del començament.

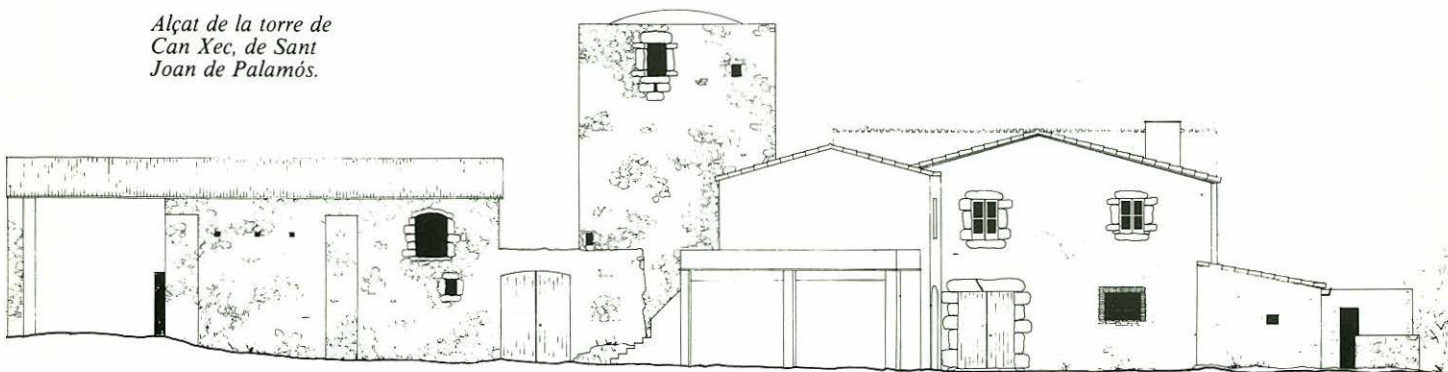
La història de la pirateria és gairebé tan antiga com la de la marina. A l'edat mitjana la pirateria va créixer a les costes catalanes, sobretot quan els musulmans es van apoderar de les illes Bàlears i més encara quan van ser expulsats pels reis d'Aragó.

Per això, doncs, perquè els perills eren constants, calia escollir bé els llocs on emplaçar els nous pobles i fortificar-los. Palamós, com tants altres pobles del litoral, va ser una vila fortificada, però avui no en queden restes visibles.

De la necessitat de protegir-se dels atacs dels pirates van sorgir les torres de defensa de les masies. La seva funció era la de vigilar i comunicar-se les unes amb les altres i servir de refugi a la població en casos extrems. Els senyals de fum, les fogueres nocturnes, les campanes, el so repetit del corn marí i els usuals crits de "via fora" o "moros a la costa" eren els sistemes per comunicar-se. A Palamós resten nou torres dempeus: la Torre Mirona, la de la Pietat, Mas Juny, Mas Pepó, Torre Ribes, Mas Agustí, Mas Oliver, Mas Xec i Mas del Vent. A més les restes malmeses de la torre del Mas Canyet.

Els pirates eren sobretot algerians i turcs, però també hi havia genovesos, pisans i fins i tot catalans. Un dels

*Alçat de la torre de
Can Xec, de Sant
Joan de Palamós.*

personatges més temuts va ser el turc Barba-rossa, el qual atacà i saquejà Palamós l'octubre de 1543.

El saqueig de Palamós ha estat qualificat com el desastre més atroç fet per la pirateria a Catalunya. El notari palafrugellenc Antic Bruguerol, el qual va participar directament en la fallida defensa de la vila, va explicar

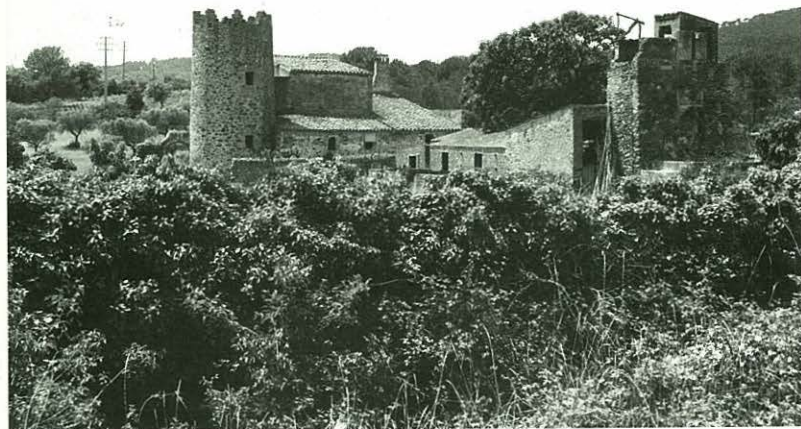
La torre de defensa de la Pietat és un bell testimoni d'una època en què no s'hi valia a badar, al contrari, calia observar molt, i molt bé; aleshores la solidaritat entre els veïns era una necessitat.

d'una manera exacta i crua la destrucció de Palamós. Conta Bruguerol l'arribada de 20 galeres i "tres fustes" de turcs que, després d'haver arruïnat Niça i Roses, se situaren a les Medes i des d'allà s'endinsaren dins la badia. Quan els palafrugellencs van arribar a Sant Joan, "ja les galeres batien la vila de Palamós ab grans bombardes, y així batent dita vila nosaltres ennarem en dita vila y no trobarem sino vint y sinch homens de Palamós, y ensemps ab ells batallarem ab los turchs y founos forsat desemparrar dita vila, y axí exirem della molt desmandats". El poble quedà tan malmès que l'any següent

es va redactar un conveni signat pels tres jurats i 61 veïns reunits a l'església de Santa Maria en el qual s'establia que els creditors no cobrarien res mentre la vila no fos reedificada i reparada, la qual cosa no es podia fer sense ajudes.

El ressò del desastre palamosí de 1543 va arribar força anys després; segons alguns historiadors, la descripció de la catàstrofe soferta per un "pueblo de la costa de Cataluña" que fa Miguel de Cervantes al seu llibre "La Galatea" no és res més que recordar aquell desastre del qual encara es parlava.

21

La pirateria tenia la seva contrapartida en el cors. El corsari era la persona que, sotmesa a la política d'un estat i obrant en el seu beneplàcit, atacava i robava els vaixells i poblats considerats enemics. A Catalunya, entre 1778 i 1781, va ser molt usual la defensa de les costes a través de vaixells "armats en cors", i entre els patrons cal esmentar el palamosí Martí Badia, conegut a l'època per "Martinet".

El capità Badia actuava en la zona compresa en el triangle entre Palamós, Maó i Bellcaire de Llenguadoc, en bones relacions amb l'armada francesa.

BELL-LLOC

7

22

Als peus de Montagut i enlairat sobre la riera que forma la vall es troba el Santuari de Nostra Senyora de Bell-lloc, documentat des del s. XIII.

La devoció popular a la Verge i l'arrelament de les anades a l'indret cal vincular-les al fet que, l'any 1652, la vila de Palamós, greument malmesa per l'epidèmia de pesta que afectava el Principat, va fer el vot solemne de pelegrinar anyalment a les ermites de Bell-lloc, la Pietat (Sant Joan) i Sant Sebastià (Llafranc).

En el transcurs del temps es generalitzà l'anada davant qualsevol calamitat. Així ho

Exterior de l'ermita i assistents a l'aplec de 1946.

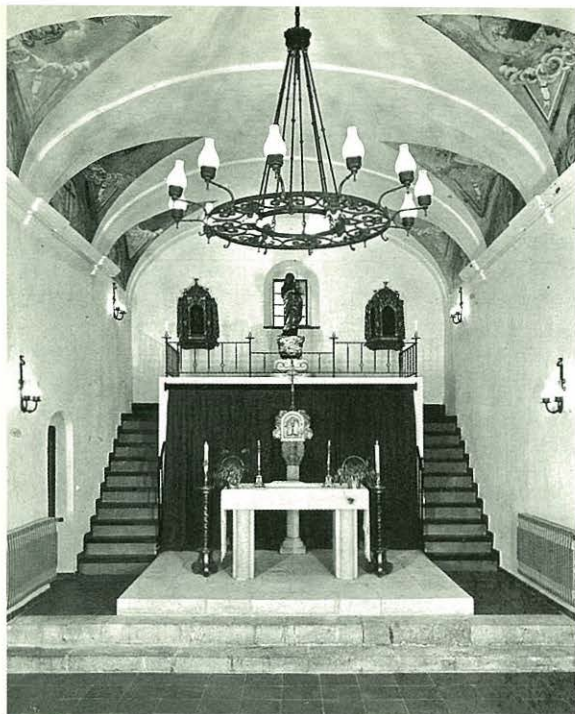
testimonia el Llibre de Baptismes de Santa Maria del Mar des del s. XVII (manca d'aigua, etc.), i comptà des d'aleshores amb un capellà custodi.

Una figura religiosa important s'uní a l'ermita, Sant Josep Oriol, que hi va posseir un benefici eclesiàstic l'any 1675. Des de llavors ençà sempre més ha restat vinculat a Bell-lloc: de prevere a sant venerat. La capella, com era costum, conservava ex-vots, presents de prometes i llibres de signatures de pelegrins, dels quals es té notícia a partir de 1868.

L'edifici actual, restaurat en els darrers vint anys, data de mitjan s. XVIII, i és construït sobre les restes de l'antic monestir desaparegut en el s. XVI. És d'una sola nau amb capçalera carrada, coberta amb volta d'arestes.

En el segle passat, amb la desamortització de Mendizàbal, fou venut el santuari, i l'altar, objectes litúrgics i ex-vots foren traslladats a l'església de Sant Joan.

Aquest lapsus es va interrompre l'any 1909, en què immediatament després de la canonització de Sant Josep Oriol es retornà el culte i junt amb la Verge es venerà el beat barceloní.

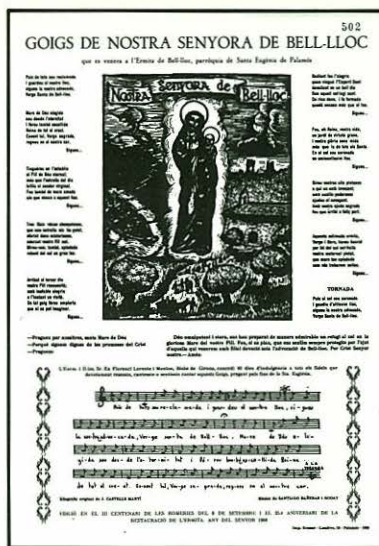

Aspecte de l'interior del santuari una vegada acabades les darreres obres de restauració.

Els pelegrinatges i l'activitat mariana es varen mantenir fins a l'agost de 1936, en què foren destruïdes les imatges.

L'any 1943 fou reposada la nova talla de la Mare de Déu, obra dels germans Pagès de Palamós, i es sufragà amb almoines dels devots de Sant Joan de Palamós, Palamós, Vall-llobrega, Sant Antoni de Calonge, Mont-ras, Calonge i Palafrugell, que anaven any rera any al popular i antic aplec.

Però aquesta tradició local i comarcal, a començament de la dècada dels setanta s'estroncà de forma inesperada. La propietat del mas veí posà dificultats per a la celebració de l'aplec, fins a barrar definitivament l'accés a l'ermita. Això ha comportat un seguit de reaccions i denúncies entre la gent de la comarca, en contra de la mesura indiscriminada que exerciren i mantenen els propietaris. L'inici d'un plet, cartes de protesta, recollides de signatures, acords municipals i la resolució del bisbat declarant el culte públic del santuari, no han servit de res.

Els Goigs de la Bell-lloc, impresos l'any 1968.

Contra la privatització

Els fragments d'un editorial de la publicació de pensament catòlic El Ciervo són prou eloqüents:

"La Ermita de la Virgen de Bell-lloc, gozada de gran devoción y popularidad en todo el bajo Ampurdán, con puertas abiertas a cualquier visitante. (...) Pero desde hace unos años todo se acabó. El propietario de la finca optó por la política de los hechos consumados: cerró todos los caminos de acceso a la ermita y a la fuente. (...) Este caso de privatización abusiva tiene un interés general, porque es sintomático de un mal que aflige a toda la nación. ¿Hasta cuando se tolerarán semejantes apropiaciones de algo que era común y colectivo, es decir, de todos?"

"La privatización de las ermitas", a *El Ciervo*, núm. 242, abril de 1974, pàg. 3.

EL PORT

8

Pere el Gran, amb finalitats polítiques i econòmiques, va ser el fundador del port. El primitiu moll datava del segle XV. En un document de 1517 es fa referència a Antoni Sastre, "mestre" del port o moll de la vila de Palamós. El 1726, el duc de Sessa i de Baena, senyor de la vila, va autoritzar el contracte de les obres de reparació del moll al mestre d'obres barceloní Josep Prats. En aquest cas, el duc va fer manament exprés que la pedra necessària fos extreta de la pedrera de darrera del Castell,

entre el Pedró i sa Punta d'Es Molí, la qual va proveir la resta d'obres fins al contemporani moll nou. Les reformes del segle XVIII es mantingueren durant dos segles, però van ser sempre parcials i insuficients.

El port va restar durant molt temps abandonat i es va mantenir en unes condicions mínimes, però no suficients per a una població que progressava econòmicament i que podia canalitzar el comerç d'una comarca. L'any 1821 es varen enfrontar Sant Feliu de Guíxols i Palamós per tenir el port. Davant les opcions de construcció del moll de Sant Feliu o d'engrandiment i millora del de Palamós, la Diputació va triar l'opció palamosina. Les dues obres no es consideraven viables econòmicament. Malgrat aquesta decisió, el port va continuar igual durant tot el segle XIX i, segons Pascual Madoz, a mitjan segle "el

A la platja dels Miradors es desembarcaven les mercaderies amb l'ajut de barques amples i, sobretot, d'uns homes amb un ofici desaparegut tal com era abans: els camàlics.

muelle y puerto se hallan en estado de abandono sin un arbitrio para atender a la conservación del uno y limpieza del otro... y acaso quedará cegado del todo dentro de poco tiempo..."

L'any 1882 el govern decretà el port de Palamós com d'interès general de segona classe. Això va ser l'obertura del camí per aconseguir les aspiracions palamosines. L'enginyer Coderch s'encarregà del projecte, que va ser aprovat l'any 1899. La subhasta es va fer l'any 1902 i s'adjudicà l'obra a

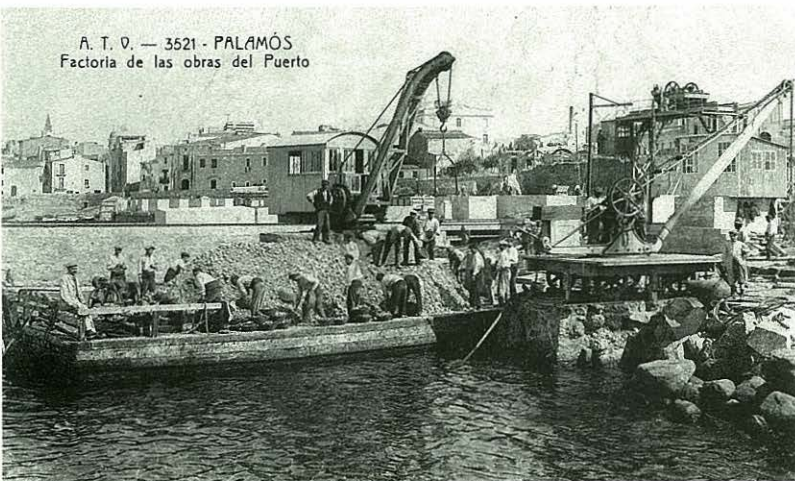
La pedra amb què es va construir el moll es trobava molt propera. Però va ser necessària mà d'obra, i a Palamós van arribar homes amb aquest fi.

Antoni Piera de *Fomento de Obras y Construcciones* de Barcelona. Per fi, el 24 de juny de 1902, el dia de la Festa Major, enmig de celebracions, va col·locar-se la primera pedra. El somni de segles dels palamosins començava a fer-se realitat.

L'activitat comercial, però, va ser important des del segle XVIII endavant, malgrat les migrades condicions en què es

El dia de la Festa Major de 1902 va esdevenir una data especialment assenyalada en la història palamosina: es van iniciar les obres del definitiu moll.

trobava. Abans de l'obra definitiva del principi de segle, totes les operacions de càrrega i descàrrega es feien, la major part amb grans barcasses, a l'antiga platja dels Miradors, el que avui és la Planassa.

Durant segles, el major nombre d'arribades de vaixells es produïa a l'estiu. Els progressos tècnics van anar fent que hi hagués cada vegada menys diferència entre hivern i estiu. Igualment, el mariner va començar a ser-ho tot l'any; no, en canvi, el pescador, que compaginava, encara, la pesca amb el camp. Senyal inequívoc, el primer, de l'alça del tràfic marítim.

MARINA

9

L'erotisme d'un mestre d'aixa

Pau Ridor, es Fadri, va deixar un dietari ple de descripcions i comparances de peces d'embarcacions de vela amb indrets dels cossos de dones de Palamós, amb els noms, cognoms i sobrenoms d'elles:

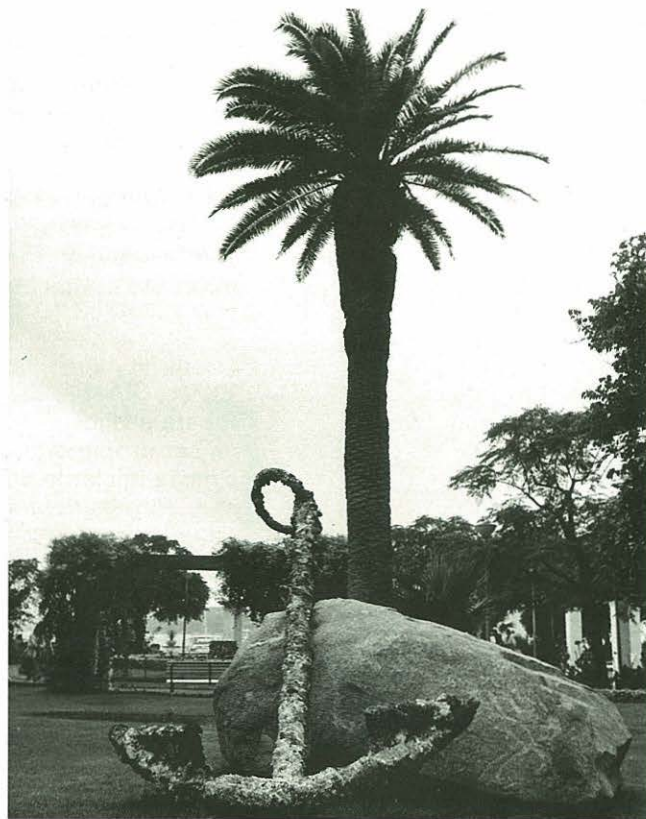
"Sa quilla sucosa de na Mireia, sa Ventrera, té es codast més eixerit que no pas sa bataiola pilosa de na Roser de can Casanyes, i es bauprès d'aqueixa i sos flocs, ab aitanta de musiqueria, fa s'efecte d'un llaüt de popa rodona; i quina cofa afamada que li endevinem entre sos dos mastelers tan ben aferrats!"

Citat per C. Hac Mor. a *El País*, 16 d'agost de 1987.

A moltes poblacions de la Costa Brava durant molts anys, especialment el segle passat, es construïren vaixells de tot tipus i mides. L'actual carrer López Puigcerver, abans carrer dels Aliats, s'anomenà primer de tot del *Astillero*. La ubicació de les drassanes palamosines va ser a l'actual plaça de Catalunya i on hi ha els gratacels del passeig. El gran període de construcció de

vaixells se situa, a les drassanes de la Costa Brava, entre 1830 i 1860; a Palamós hi ha un augment a partir de 1850, quan declinen les de Lloret. L'evolució de les tècniques de navegació va causar la davallada de les drassanes. El pas de la

L'àncora de Sant Isidoro recorda els vaixells naufragats prop de la costa palamosina.

Dos vaixells embarrancats davant la costa palamosina en dues èpoques diferents: el 21 de juny de 1936, en una nit de boira extraordinària, l'"Al-Kantara" va aparèixer sobtadament davant Cap Gros i Cala Margarida. I el darrer, ocorregut el 3 de gener de 1979: el "Bensu" va encallar davant la desembocadura de l'Aubi, en un dia d'un espectacular temporal de migjorn.

construcció de vaixells de vela a vaixells de vapor no va ser possible a causa del necessari ús del ferro. Com diu Yvette Barbaza, si el principal avantatge del desenvolupament era la proximitat dels boscos de la Selva i el Montseny, el principal handicap va ser l'allunyament de les mines de carbó.

Dels vaixells sortits de Palamós, cal citar la fragata Isabel II, construïda l'any 1841, que va ser durant un temps la major fragata que va tenir la marina espanyola. De les famílies Muxó i Oliver van

sorgir els mestres d'aixa més reconeguts.

A més de la construcció de vaixells, dues cases armadores, avui consignatàries de vaixells, són especialment protagonistes de l'activitat marítima palamosina: la casa Matas, S.A. i la casa Félix Ribera e Hijos, S.A.. La primera va ser propietària, quan ja s'havia iniciat la competència dels vaixells de vapor enfront de la marina de vela, de les fragates Palamós, Catalunya i Villa de Palamós, i del pailebot Hijos de Gaspar Matas. Aquestes fragates anaven a Cuba transportant materials d'obra i tornaven amb cafè de

Puerto Rico o *palo campeche* i pi melis dels ports del golf de Mèxic. Al principi de segle, una flota de llaüts, pailebots petits i un petit vapor van recórrer els ports del litoral català: van ser els Manolito, Teresa, Montserrat, Joven Paquito, Freixas III i Empordà.

La casa Ribera va començar les seves activitats amb el vapor Mercedes, que cobria el servei Roses - Barcelona. També van tenir l'Ampurdanés fent el mateix servei, i més tard el Nuevo Ampurdanés, que feia la ruta de Tarragona a Port-vendres portant vi del Priorat cap a França.

LES AMÈRIQUES

10

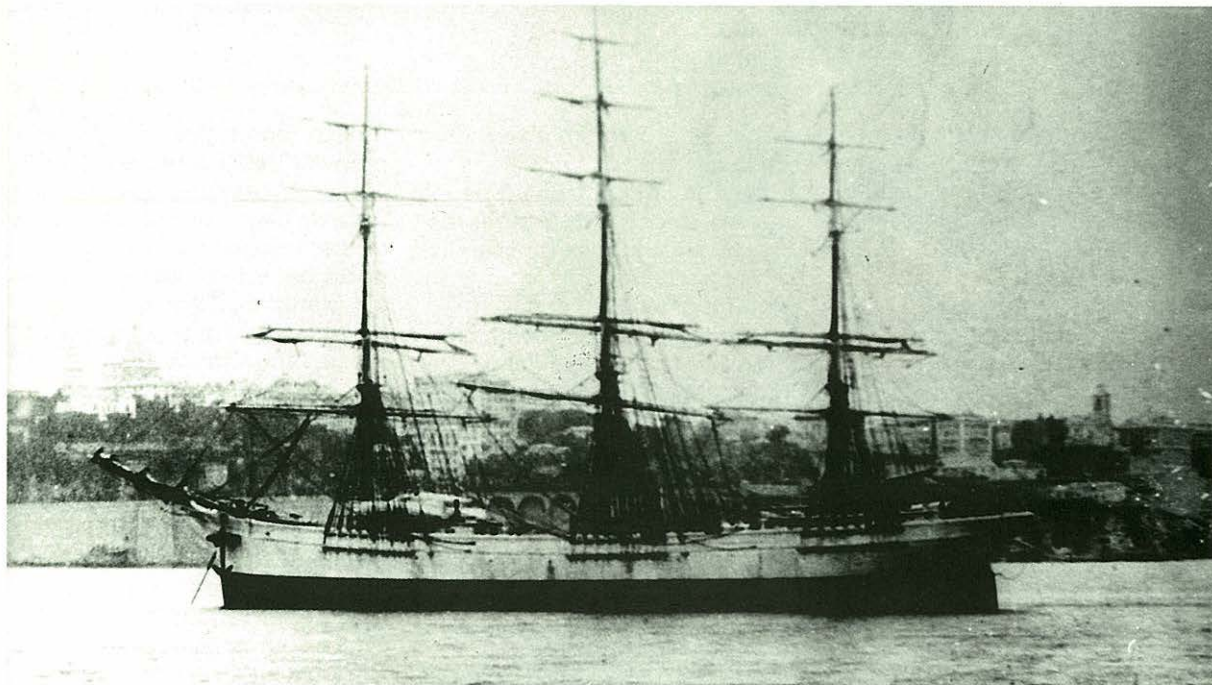
Palamós, com tots els pobles costaners, va participar en l'anomenada carrera d'Índies, en el comerç dels segles XVIII i XIX amb Amèrica.

La presència de catalans i palamosins a les costes americanes és testimoniada per diversos documents. El cadastre de 1735 parla de tres mariners en viatge a les Índies, el de 1785 n'esmenta dos residents. Els registres parroquials assenyalen algunes defuncions a Amèrica abans de 1780. És a mitjan

segle XVIII, després dels edictes de Carles III, quan es van multiplicar les autoritzacions de comerç amb Amèrica. De 30 embarcacions del litoral gironí, 7 eren palamosines. A partir de 1780, les defuncions a Amèrica van ser

La fragata Villa de Palamós va participar a la carrera d'Índies.

Homes carregats d'il·lusions i esperances buscaven la fortuna en terres llunyanes i des d'allà arribaven productes molt apreciats aquí.

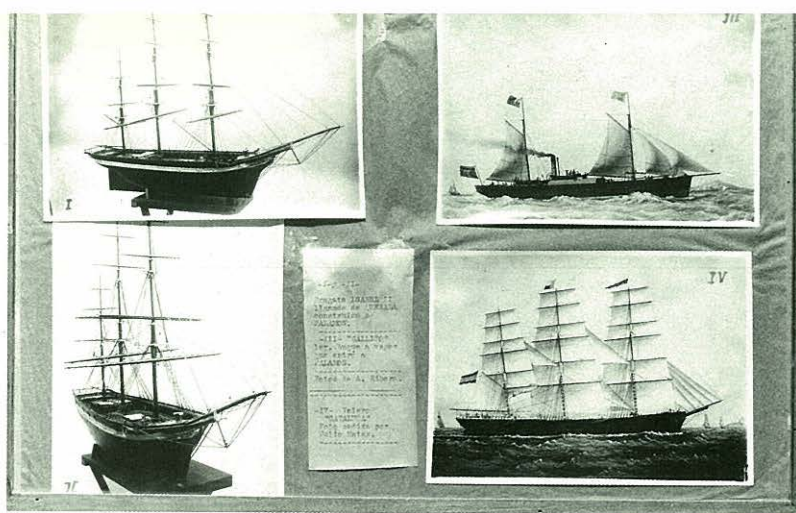

El Museu de Palamós conserva més d'un testimoni gràfic del passat mariner de la vila.

molt més nombroses. Segons els registres parroquials, a Palamós es van celebrar 40 funerals de cos present per les morts a Amèrica o a la mar. Els llocs de defunció esmentats són els següents: 1 a la mar, 19 "a les Índies" (imprecisió deguda a no saber el lloc exacte), 14 a Cuba, 3 a Puerto Rico, 1 a Santo Domingo, 1 a la Guaiana i 1 a Mèxic. D'altra banda, un "registro de los individuos que han solicitado la formación de expediente para pasar a América" mostra el lliurament de 33 passaports a palamosins entre 1837 i 1840 per anar a Amèrica: 30 a Cuba, 1 a Puerto Rico, 1 a Montevideo i 1 al Perú.

Des de 1778 va ser obligatori l'obtenció d'un títol de pilot per a totes les travessies de llarg curs. A l'escola nàutica d'Arenys de Mar hi figuren inscrits 32 alumnes palamosins entre 1779 i 1850.

Fins a mitjan segle XIX, el comerç amb Amèrica es feia indirectament, a través de Barcelona, amb els vaixells de cabotatge. Però, a poc a poc, els ports petits es van organitzar particularment.

A Palamós hi havia 8 armadors l'any 1846.

Els itineraris de la navegació van ser diversos. La ruta més freqüentada pels velers catalans era la que els portava a les Antilles, després de fer escala a Montevideo o Buenos Aires. Especialment anomenada va ser la ruta del *tasajo* (carn de bou salada i seca). Els vaixells marxaven carregats de sal per les fàbriques de *tasajo* de Río de la Plata. Des d'allà es portava aquest producte cap a Cuba i s'importava melassa, rom, sucre, tabac, cafè de l'Havana, Cienfuegos i Santiago de Cuba, cuiro de Buenos Aires o Montevideo. L'itinerari de tornada comportava sovint escales a Galveston, Nova Orleans, Brunswick i Charleston per carregar fusta i cotó. La major part de la mercaderia era descarregada a Barcelona, la resta es repartia

entre els ports habilitats pel comerç d'importació, entre els quals es trobaven Palamós i Sant Feliu.

Els emigrants cap a Amèrica solien ser els fadristerms o els treballadors pobres. Se solia començar amb una emigració temporera, però es feia més llarga i després definitiva. Uns van poder fer fortuna, d'altres van trobar-hi la decepció i continuaren en la misèria.

A partir de la dècada 1858-68, la ruta americana va entrar en decadència. La nova invasió comercial dels Estats Units i la competència dels vaixells de vapor en van ser els factors desencadenants. Lentament, a Palamós i als altres ports catalans, l'aventura d'Amèrica restava en el record i en quedava tan sols un ritme musical, l'havanera, que importaren els *americanos* i *indianos*.

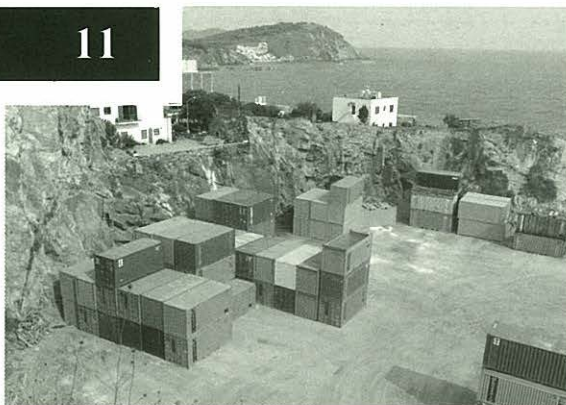
COMERÇ MARÍTIM

El tipus de navegació més usual durant els segles XVIII i XIX era el cabotatge. Les rutes van ser de quatre tipus: un corrent nord-sud que anava dels ports francesos i italians vers el Llevant espanyol, un corrent sud-nord, des del Llevant i Andalusia vers França i Itàlia, una ruta des de les Illes cap aquí i una darrera d'intercanvis locals entre els ports catalans. Dels ports francesos, sobretot

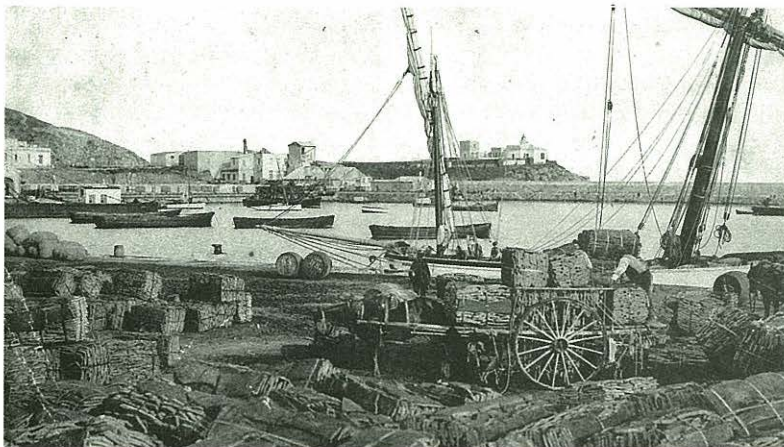
de Narbona, arribaven grans: blat, i secundàriament ordi i blat de moro. De Marsella, cotons filats de Malta, sovint amb destinació a Barcelona, cànem i quitrà per les construccions navals. Des de Seta arribava vi i aiguardent. Dels ports italians es descarregava també grans, blat i arròs, peix (tonyina i sardina), carn salada i matèries primeres industrials com el cànem i la fusta pels boters, de les quals només una petita part quedava a Palamós i la resta era comercialitzada cap a Barcelona i ports de Llevant. De Mallorca arribaven taronges i ametlles.

Des del sud cap al nord s'exportava vi de Tarragona; arròs de Cullera i València; espart, oli, fruits secs del Llevant. L'exportació pròpia palamosina es componia primordialment de vi de l'Empordà, productes agrícoles, llenya i carbó de fusta, també sardines i anxoves salades. A la fi del segle XVIII va començar l'exportació del que seria el producte per excel·lència durant tot el següent segle: el suro, primer en forma de planxes i, cada vegada més, els taps de les indústries locals i de la comarca. La primera destinació era França i també Itàlia, Anglaterra, Països Escandinaus i Rússia.

11

Dels fardells de suro transportats amb carros, als contenidors transportats pels camions TIR.

Una vegada acabat el moll comercial, l'activitat del port va anar augmentant amb les arribades periòdiques –a més del trànsit suro-taper– de vapors carregats de troncs de quebratxo destinats a l'empresa Pagans de Celrà, dedicada a la fabricació de tints, i que procedien de l'Argentina; blat de moro per a la casa Ensesa de Girona; carbó d'Anglaterra; taulons de fusta del nord d'Europa; sal a l'ou, etc. Cal recordar la importància cabdal del carrilet per les comunicacions entre la comarca i el port.

Durant els anys 60 entraven al port una trentena de vaixells al mes, que pertanyien, generalment, a alguna de les línies regulars següents: la línia anglesa Mc Andrews comunicava Palamós amb Londres i Liverpool; l'alemanya Sloman Neptun, comunicava amb el nord d'Europa; l'espanyola Condeminas, direcció Marsella i Gènova.

La forta davallada del moviment de suro, la tendència de les línies a transformar llurs vaixells en vaixells portacontenidors que tenien calats i TRB molt elevats, i unes insuficients instal·lacions del port, van ser algunes de les raons de la desaparició d'aquestes línies del port de Palamós.

Al final de la dècada dels 70 i principi dels 80 es va viure una curta i molt important revifalla del port, quan la línia Merzario va establir-hi una terminal habitual. Els contenidors de colors van ser durant aquests anys un element nou i suggestiu del paisatge urbà de Palamós, i el port va tornar a

ser, efímerament, un desencadenant d'ocupació i de revifalla econòmica, precisament en uns anys de crisi.

Els tipus de vaixells han canviat: de les veles llatines als grans i pesats portacontenidors.

Amb la publicació de *La Verdad* s'inicià una rica tradició periodística que compta ja amb més d'un segle d'existència i que aplega un patrimoni documental gens menyspreable i insubstituïble per a l'estudi de la vida local.

La premsa palamosina ha reflectit amb més o menys intensitat i èxit, sota variades fórmules, la crònica de la realitat en cada situació històrica, les transformacions de tot ordre d'àmbit municipal i ha estat una plataforma per a la difusió ideològica i la creació literària.

Lamentablement, però, en no disposar de la infraestructura adient es fa summament difícil la consulta i inventariació. Això provoca que per accedir a certs títols cal adreçar-se a l'*Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis* d'Amsterdam.

Les capçaleres conegudes ens ofereixen un ampli ventall de models i orientacions que es poden agrupar en cinc blocs: literaris, d'informació general, satírics, obreristes i òrgans d'entitats amb projecció ciutadana.

El *Semanario de Palamós*, *Marinada* i *Proa* marcaren època i destacaren tant per la durada com per la qualitat dels col·laboradors i la presentació formal.

El primer es constituí en defensor i portaveu oficials de la companyia del tren petit en ser auspiciat per l'escriptor i polític Narcís Pagès i Prats, pare del concessionari.

Marinada, dirigida per Miquel Roger i Crosa, company de candidatura de la Lliga amb Josep Pla, assolí a bastament el seu propòsit fundacional: "sembrar, ensems i molt especialment, una feconda llavor cultural i d'intellectualitat, escampant arreu una grana literària sana i pura que floreixi en totes les intel·ligències i fructifiqui en tots els cors".

Amb la fundació de *Proa*, s'assenta l'etapa contemporània, amb les decisives intervencions de Joan Rovira i Lluís Bofill, superant diferents èpoques que han anat des de la "cultural" sota la vigilància franquista, el menystingut oblit, el

desorientat despertar de la transició, la febrosa recuperació democràtica municipal i el darrer acompassat tarannà. Sotmesa per altra banda a una variable tutela de l'Ajuntament fins a la independització sota una ambigua fórmula jurídica.

La ràdio s'implantà el 1958 sota l'òrbita de la Red Nacional de Emisoras del Movimiento amb *La Voz de la Costa Brava*, E.F.E. 40. En la restauració va emetre *Ràdio Estudiantil de Palamós*, avui reconvertida en *Ràdio Palamós, Emissora Municipal*, s'ubicaren els estudis de la privada *Ràdio Costa Brava* i sorgí l'experiència de la TV.

UN ANIMALOT JUSTICIER

La revista *El Drac* es va presentar fent tota una declaració d'intencions:

"El Drac ferotge que acaba de néixer a Palamós serà una fúria enverinada o bé un anyell tendre i blanc que es deixarà acaronar per les criatures; serà fera indòmita i terrible per tota cosa insana i perjudicial a la salut moral del poble; i serà manso, enjogassat i acaroador, per tot allò enlairat, noble i digne".

EL DRAC, núm. 1, 20 de setembre de 1923.

AUTOS DE LLOGUER
Se vos recomanen els de la casa
BAÑERAS
Major, 6 - Telèfon 22 (Barberia)
PALAMÓS

▶ FULL ◀
DEL POBLE

PALAMOS 14 ABRIL DE 1934
SUBSCRIPCIÓ:
Palamós, trimestre..... 1'00 Ptas.
Fora, trimestre..... 1'50 »
Extranjer, un any..... 7'25 »
Redacció: Carrer Pi i Margall, 97
NÚMERO SOLT: 20 CENTIMS

IMPRESSIONS MUNICIPALS · INFORMACIÓ · VARIES · ESPORT

Sigues un revolucionari

Política i Aportacions

Parlem-ne

Si, cal que sigues un revolucionari - sagrat del teu propi pensament. Si-

PUBLICACIONS LOCALS (1879-1955)

Títol	Aparició	Periodicitat	Subtítol/Contingut
<i>La verdad</i>	1879	—	—
<i>Semanario de Palamós</i>	1883	setmanal	"Periódico Ilustrado"
<i>Sociedad de Salvamentos</i>	1884	anual	Memòria de la Junta Local
<i>La sardana</i>	1890	setmanal	"Periódico literario, científico y de noticias"
<i>El eco de la redención</i>	1891	indeterm.	"Organo de la Logia Masónica Redención"
<i>La labor corchera</i>	1892	—	"Periódico defensor de los intereses de la clase trabajadora"
<i>Boletín de la Cámara de Comercio</i>	1892-1902	indeterm.	Difusor de l'activitat corporativa
<i>La senyera</i>	1898	—	Setmanari català
<i>La redención obrera</i>	1900	—	Periódico órgano de los obreros corcho-taponeros"
<i>La manguera</i>	1900	setmanal	Setmanari local. Satíric
<i>L'ull de poll</i>	1910-1914	—	Orientació similar a <i>La Manguera</i>
<i>L'estudiant</i>	1911	setmanal	Setmanari literari
<i>Boletín municipal</i>	1914	indeterm.	Informació de la cuina municipal creada en la crisi de la guerra europea
<i>Marinada</i>	1914	mensual	Literari-Informació local
<i>Seny</i>	1919	mensual	Portaveu de l'Agrupació Catalanista
<i>Fulla dominical</i>	1921	setmanal	Religiós i vida parroquial
<i>El drac</i>	1923	quinzenal	Satíric
<i>Costa Brava</i>	1927	setmanal	"Popular Independent"
<i>La senyera</i>	1930	—	Catalanista
<i>El programa</i>	1931	setmanal	"Publicació del Comitè Comarcal Federalista del Baix Empordà"
<i>Full del poble</i>	1934	—	"Impressions municipals, informació, varies, esport"
<i>Albada</i>	1934	quinzenal	Informació local i comarcal
<i>Terra nostra</i>	1935	semestral	Òrgan Museu Cau de la Costa Brava
<i>Nostre ideal club</i>	1936	mensual	Portaveu de l'entitat
<i>Ressò de l'escola</i>	1937	quinzenal	Editat per l'escola pública
<i>Ruta</i>	1949	—	<i>Frente de Juventudes</i>
<i>Proa</i>	1955	mensual	Òrgan de la Casa Municipal de Cultura

L'HOSPITAL

12

34

Amb anterioritat al s. XVIII la municipalitat disposava d'un hospital de pobres, però va ser la fundació del llegat de mossèn Costa la que assentà les bases de l'evolució de l'assistència sanitària i geriàtrica local.

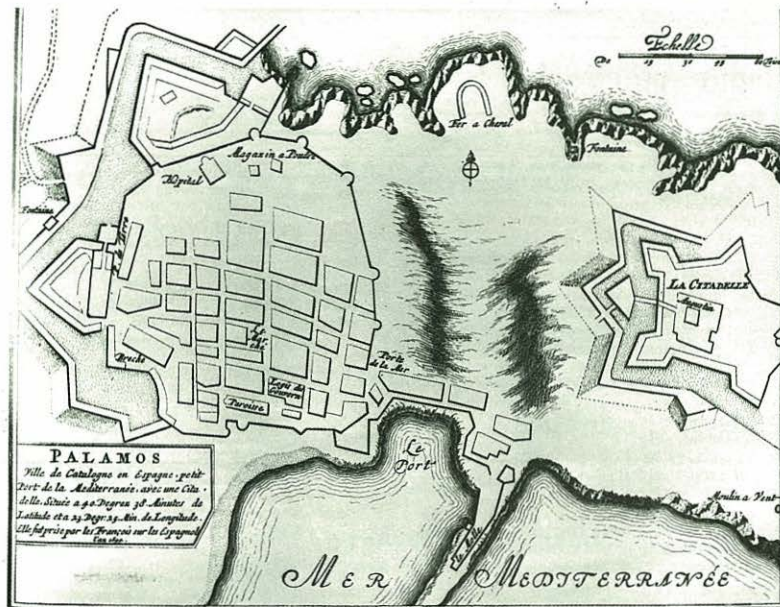
El palamosí Miquel Costa s'ordenà prevere a Cuzco (Perú) i exercí de sagristà de la catedral d'aquella ciutat. Per motius de salut tornà al país, on fou domer de Sant Genís de Torroella de Montgrí fins a la seva mort, el 1768.

Per testament, instituí un hospital, el qual dotà amb propietats que posseïa a la vila i a Vall-llobrega. El text

minucios de les últimes voluntats disposava la construcció en el mateix edifici d'una capella sota l'advocació de la Mare de Déu del Carme. La deïxa generosa fou motiu de litigi per part de la seva família.

Al començament del present segle es feren reformes, sufragades per filantrops locals.

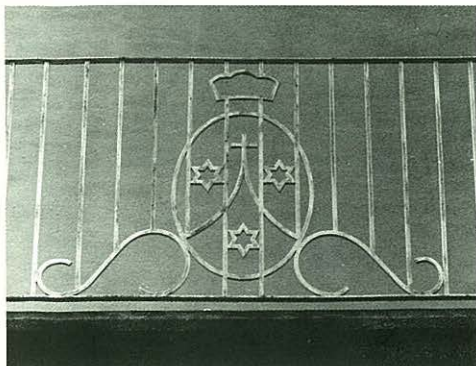
L'any 1938 va ser bombardejat l'edifici, però es salvà l'església i es traslladà els malalts i la comunitat de l'institut de religioses de Sant Josep de Girona, que en tenien cura, a l'hospital de Palafrugell.

Gravat francès del s. XVII en què es detalla la ubicació del primitiu hospital de pobres.

Acabada la guerra s'instal·là en un habitatge del carrer Molins. L'any 1952 entrà en servei el nou hospital bastit per la direcció general de Regions Devastades, concebut com a centre benèfic.

Aquesta nova etapa ve marcada per una voluntat inicial de dotació d'infraestructura, serveis i una renovació de la pròpia concepció de la institució: asil de vells i clínica mèdica.

Escut carmelità que decora la barana del geriàtric. Record de la primitiva ubicació al conjunt de la capella de Ntra. Sra. del Carme, actualment en ruïnes.

Actual complex hospitalari. En primer terme, la secció geriàtrica, a la qual s'ha annexat la clínica.

Els concerts amb la Germandat la Unió Palamosina i la Quinta de Salut de l'Aliança, en van ser un intent.

El procés assoleix dues fites: les obres d'ampliació dels anys setanta i, el 1986, la inauguració del nou pavelló.

El resultat final, no exempt de problemes i escàndols de tot ordre, va ser la ubicació de la residència geriàtrica a la part antiga i de la clínica a l'annex.

L'hospital ha estat condicionat des de sempre per la peculiar

configuració jurídica del seu òrgan de govern: el patronat de la Fundació, regit per l'alcalde i el rector de Santa Maria del Mar, la manca de finançament, la mentalitat local respecte al seu ús i la política sanitària del país. Qüestions comunes, per altra banda, a molts d'altres municipis.

Nascut sota la idea de la caritat cristiana, sobrevisqué mercès al mecenatge burgès i s'ancorà en el paternalisme benèfic fins a esdevenir un servei públic sanitari i social.

La societat local durant anys

associà l'hospital com l'asil de desvalguts que vivien discriminadament i separada amb els vells de les classes socials més afavorides, i quasi ignorant els mínims serveis mèdics, per no estar concertats amb la Seguretat Social.

Finalment, s'ha imposat posar la institució al servei de tota la ciutadania i l'exigència d'una administració i actuació mèdica professionalitzades, que defugin els vicis del voluntarisme i l'abandó oficial a què ha estat sotmès.

ELS AGUSTINS

13

Fragment del claustre conventual que actualment resta dempeus. Es finalitzà al s. XVII. Sobre columnes cilíndriques de gust toscà reposen set arcades de mig punt.

36

Els frares ermitans de Sant Agustí, coneguts també com agustins calçats, fundaren una comunitat a Palamós, a instàncies dels Jurats de la vila, l'any 1568. L'orde posseïa ja a l'Empordà els convents de Torroella de Montgrí i Castelló d'Empúries.

El convent s'edificà sobre una primitiva capella, situada a Sa Punta d'Es Molí, damunt el Salt dels Gats, espai actual de l'esplanada de la pedrera del moll, i van concloure el s. XVII. Per la seva ubicació s'anomenà Ntra. Sra. de Gràcia dins la mar.

El 1694 els francesos destruïren el convent, que fou utilitzat en part com a quarter,

dins el recinte fortificat de la ciutatella. En endavant, els religiosos habitaren a l'hospital, fins a aconseguir bastir la nova construcció del Pedró, que començaren a l'inici del s. XVIII, aprofitant materials de l'antic. En aquest nou convent, hi varen romandre fins a l'any 1835, en què l'abandonaren definitivament a causa de la desamortització. Abans, però, el 1809, fou utilitzat com a caserna per forces italianes. Amb l'exclaustració, la comunitat

El dimoni i fra Jaume

Una biografia del germà Jaume Roca ens dóna clarícia del seu rigor ascètic:

”... embidioso el Demonio de ver en él tal trueque, le aparecia muchas vezes en forma de muger (y lo mismo hazia siendo Religioso) por hazerle caer en alguna grave culpa: pero él estando firme, y valeroso con la asistencia de Dios la resistia, y dezia: *Jat conech bufumet, ves, ves que no me enganyaràs.* Otras vezes, y era muy ordinario, yendo fuera de la Hermita, vey a una muchedumbre de hormigas negras que le seguian, hasta la cama en que dormia las hallava en abundancia, juzgava era multitud de Demonios que le seguian y perseguian, segun se vey a tentado; resistia a todo con asistencia de la Divina Gracia”.

MASSOT, J.: *Compendio Historial de los Hermitaños de nuestro padre San Agustín del Principado de Cataluña: desde los años 394 que empezó S. Paulino a plantar Monasterios en dicho Principado... hasta los años de 1699.* Barcelona, Juan Solis, 1699, pp. 208-209.

s'agregà, el 1820, al de Sant Agustí de Barcelona. Retornaren tres anys després, no sense dificultats, per l'ambient de rebuig clerical.

La seva missió fou la d'atendre els diferents camps de pastoral tradicionals entre els mendicants i l'ensenyament.

En foren figures de renom en el segle XVII els pares palamosins Miquel Llitrà, orador notable i amb una extensa obra escrita, provincial de la Corona d'Aragó i qualificador de la Inquisició, i Joan Baptista Pi, predicador, poeta i humanista. Són els únics religiosos de relleu que ha donat la vila, junt amb el benet Joan Gorgoll, abat del monestir de Sant Feliu de Guíxols.

Estat de la façana del convent l'any 1947. Dintre la fornícula hi havia la Verge de la Gràcia. Actualment està desmuntada i esperant destinació en un solar d'ús municipal.

D'entre els llecs, en destaquen tres: Fra Damià, que passà mitja vida fent oració a l'antiga cala de sota el far, i per això conserva el seu nom; el bisbalenc Jaume Roca, de vida atzarosa, soldat de Flandes que en tornar de la guerra fou cap d'una partida de bandolers, ermità a Sant Daniel (Sant Antoni de Calonge) i que professà finalment al convent de Palamós, i el portuguès Basilio Cordero, a qui se li atribueixen fets sobrenaturals.

Arribada l'exclaustració de 1835, la comunitat deixà d'existir. En aquell moment comptava amb 10 sacerdots i coristes i 2 llecs, i era la més nombrosa de la seva regla a les comarques gironines. Posseïa propietats a Palamós i més de 1200 vessanes, bàsicament al terme de Llagostera (Mas de l'Alou i Baig).

El palamosí Joan Dalmau adquirí una casa dels agustins a la vila, i es va convertir així en un dels dos únics obrers de la província que actuaren com a compradors de béns nacionals.

El convent, amb el temps esdevingué fàbrica de taps del grup Montaner. L'any 1927 passà a la raó Esteve y Messer, S.A. L'edifici, actualment abandonat, conserva part de l'estructura conventual: cel·les i claustre.

Els goigs de la Mare de Déu

La imatge barroca de la Mare de Déu de Gràcia, advocació dels agustins de Palamós, que actualment es conserva al frontis del temple de Santa Maria, era especialment invocada per la gent de mar, com bé ho testimonien els seus goigs:

Plena sou de protecció
vostra favor sol·liciten
los que, amb gran devoció,
del mar senyora us
supliquen;
dels naufragis la negror,
aportau-los llum serena.

PLAÇA MILITAR

14

L'interès geoestratègic del port condicionà el creixement urbà i el normal desenvolupament de la vila.

Assegurar el domini del litoral i el control de la navegació portà a convertir Palamós en una plaça militar, amb tots els condicionants que això havia

Làmina corresponent a l'assalt del 5 de juliol de 1809, dibuixada per M. E. Langlois, ajudant de camp del mariscal Saint Cyr.

El canó de Palamós

Un canó de 24 del s. XVIII, procedent de l'artilleria de l'antiga Ciutadella de Sa Punta que esfonsaren els francesos a les aigües de Sa Llosa el 1809, va ser recuperat el 1963 i ha esdevingut famós per l'havanera pacifista que li dedicà el militar Ortega-Monasterio i que ha popularitzat el Grup Ventijol:

El canó de Palamós
ben mirat que n'és d'hermós
ja fa temps que no treu foc
ja fa temps que mira al mar
amb el ventre rovellat,
quatre rodes i un forat.
(...)

Escolteu la seva veu
ioh canons de tot el món
i la gent de tot arreu!
no més guerres, no més mort
no més bombes, ni més foc
sóc el canó de Palamós.

Si els canons de tot el món
fossin com el vell canó,
que tranquil està dormint,
blancs i negres dintre el cor
portarien una flor:
la rosa de Jericó.

de suposar demogràficament i econòmica.

A les ràtzies pirates primer, els conflictes amb els francesos després i el bel·licisme sofert en la darrera guerra civil cal atribuir en bona part la pèrdua quasi total del patrimoni històrico-monumental.

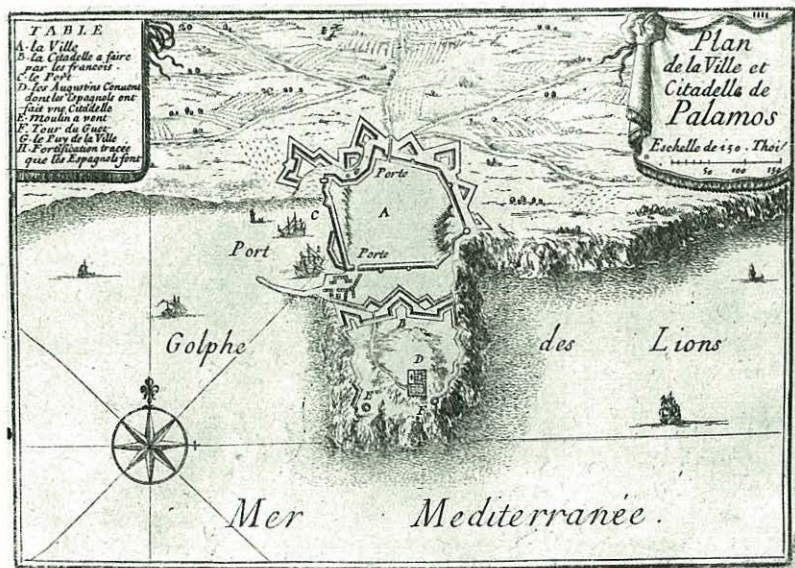
En la segona meitat del s. XVII formava la guarnició un terç castellà, un de valons o flamencs del regne de Flandes i un de napolità. Consultat el Llibre de Baptismes de Santa Maria del Mar, es constaten els lligams que s'anaren creant entre la població autòctona i majorment les forces italianes, per l'afinitat lingüística i temperamental, que formaren famílies, els cognoms de les

quals han arrelat: Pelegrí, Simon, Vinardell, Blanc, Martín, Lucas, Mateo...

L'any 1694 la força existent de 1500 homes emplaçada al castell i composta per catalans, castellans, alemanys i italians fou la que resistí l'embat francès comandat pel Duc de Noailles una vegada resolta la batalla del Ter a Verges, capitulant després del setge per terra i mar el 10 de juny.

La defensa es cobrà 400 vides entre militars i paisans. Amb la proclamació de la pau de Ryswyck abandonaren el Principat.

Gravat francès
d'interès militar, del
s. XVII.

L'any 1742 s'enregistrà un bombardeig anglès i no es produí cap més acció bèl·lica fins al juliol de 1809, quan en la guerra del Francès s'assaltà la vila i es causà 53 morts i escenes de salvatgia. Dirigí les operacions el mariscal Gouvion Saint Cyr, però, llevat d'ell, tant les tropes com llur comandament eren exclusivament italians al servei de Napoleó. La plaça restà sota l'autoritat del general Balabio, que inicià una forta repressió.

Al cap d'un any es restablí normalment la sobirania, que no s'afirmà fins al 1814, quan els francesos abandonaren definitivament l'Empordà.

L'escriptor francès Elisée Reclus fou company de viatge i cronista d'excepció de la sortida que realitzà l'any 1868 a les comarques gironines el socialista i futur diputat del partit republicà Fernando Garrido. En una sèrie d'articles a la *Revista blanca* va descriure l'efecte entusiasta trobat a les poblacions de pas, especialment a la regió suro-tapera i l'Empordà, germen republicà i federal per excel·lència.

L'industrial palamosí Miquel Matas i Gamirà fou un destacat federalista i al costat del ganxo Pere Caimó participà en el Foc de la Bisbal.

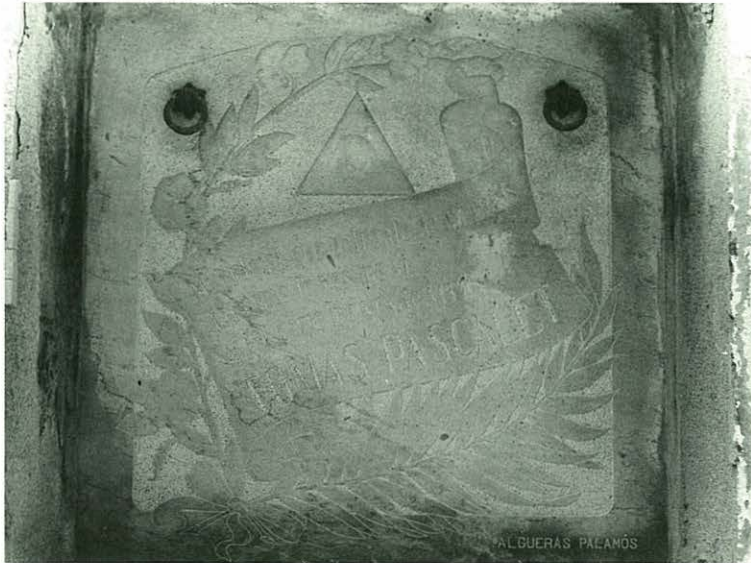
La narració corresponent a la vila denota a bastament l'adhesió popular al moviment polític:

"Ante nosotros se dibuja y muestra sus contornos la playa de Palamós. Vemos la ciudad mirándose en las aguas azules del puerto. Y de repente el paso de nuestra caravana es detenido por una turba de chiquillos, que nos rodean dando vivas. Media hora después teníamos que pararnos ante una multitud que nos salió al paso tremolando al viento dos bandera que nos obligaban a inclinarnos con respeto: la de España y la de los Estados Unidos. Esta última era llevada por dos hombres robustos. Tan pronto el viento sacudía un poco los pliegues de la bandera estrellada, era preciso detenerse y clavar el asta en tierra, así como combinar el esfuerzo de unos cuantos para sujetarla. En torno a estas banderas, símbolo de la alianza de los Estados Unidos de Europa, la música ejecutaba el himno de Riego. De ese modo y saludada por un repiqueteo ensordecedor de campanas, la República hizo su entrada triunfal en Palamós.

"En la esquina de una plaza nuestra bandera fue saludada por un tiro de fusil. Al levantar la mirada vemos a una mujer que desde una ventana grita "¡Viva la República Federal!" y desaparece. Luego nos enteramos de que es una mujer de un respetable burgués y madre de dos o tres hijos.

"En la mayoría de las reuniones anteriores el auditorio se componía casi exclusivamente de hombres. En Palamós las mujeres reivindicaron el derecho de intervenir en los asuntos políticos. El teatro estaba abarrotado. No habiendo podido de ninguna manera colocarse en otro sitio, muchas mujeres subieron al escenario. Allí, uno tras otro, los organizadores les cedieron su asiento. No quedó sentado más que el héroe de la jornada,, rodeado por un grupo numeroso de muchachas.

"La ocasión era demasiado propicia para desperdiciarla. Y el orador, dirigiéndose a las muchachas señaló todas las ventajas que la República las ofrecía. La mujer dueña en el hogar, como el hombre en el taller... La República suprimiendo los votos monásticos y eclesiásticos; aboliendo las conscripciones militares y las inscripciones marítimas; licenciando a cien mil curas y a trescientos mil soldados marinos que las instituciones condenaban al celibato. Alentó a las mujeres en el sentido de sustraerse al yugo del fanatismo y de la superstición, de seguir a sus maridos y a sus hermanos y no a los frailes y de emanciparse de la inmundicia sujeción al confesionario. Las aconsejó se sumaran a las de Calonge y San

Làpida del nínxol de Tomàs Pascalet, decorada amb simbologia republicana; ressaltà el barret frigi dins el triangle. El federal va compondre ell mateix l'epitafi:

*"Muerte al que enfrente de mi estás
tal como te ves me ví
y tal como me ves te verás"*

41

Feliu que iban a firmar unas peticiones en favor del matrimonio civil.

"Si Garrido pudo hablar tan duramente contra la "Banda Negra", es debido a que Palamós es un pueblo entregado en cuerpo y alma a la revolución. A pesar de su audacia y de su novedad, el discurso fue muy bien acogido. Pero a los gritos de "¡Viva Fernando Garrido, el amigo del pueblo!", contestó uno del público: "No, ciudadanos. ¡Desconfiad de la idolatría, que es el gran peligro de nuestro país; los hombres engañan; los principios no pueden engañar nunca!"

"Numerosas muchachas se mezclaron con la multitud que nos acompañaba y nos despedimos al grito de "¡Viva la República!"

No hay nada que fatigue tanto como la alegría

ni que enerve como el entusiasmo sostenido. Las demostraciones de gozo, los transportes de afectión, el número incontable de interlocutores los gritos, la música, los tambores, les efluvios magnéticos que escapan de los millares de ojos y de manos, todas esas emociones en fin nos habían agotado, como la atmósfera demasiado cargada de electricidad en los días de tormenta.

"Al meterme en la tartana, donde intentaría tomar nuevamente posición de mí mismo, reunir y coordinar mis pensamientos dispersos y mis impresiones confusas, confieso que me sentí libre de un gran peso. "Sí –me decía–; el hombre necesita ser feliz, pero tampoco conviene que lo sea demasiado".

RECLUS, Elié: Impresiones de un viaje por España. (Notas de un bloc en país de revolución), a *La Revista Blanca*, núm 221.

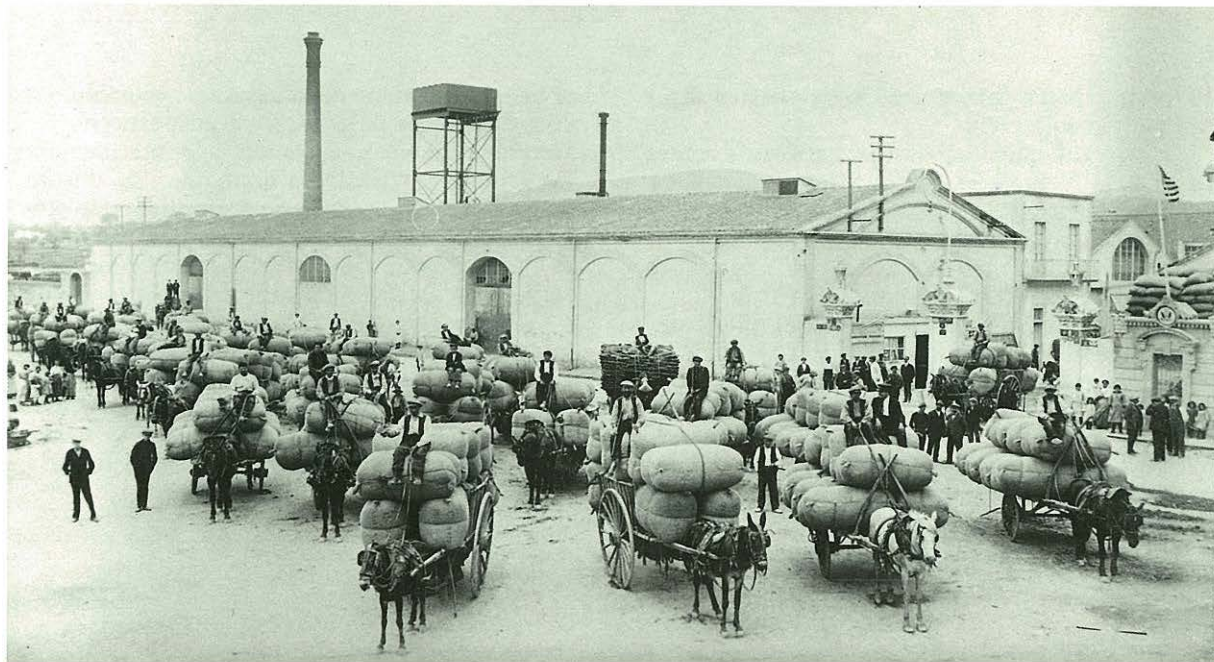
ELS TAPERS

15

Els carros preparats per exportar el suro, segurament a través del port, arreu d'Europa.

Les primeres referències de tapers palamosins es troben a la segona meitat del s. XVIII, quan en els registres parroquials s'esmenta un nou ofici: "tapier". Al principi del segle XIX (1804) existien 27 operaris tapers, quan ja la jove indústria surera havia patit la primera crisi comercial de 1791. Passats els primers anys del s. XIX, després de la guerra del Francès, es va incrementar l'exportació de suro. Des del port palamosí sortien vaixells amb destinació a Londres, Marsella, Seta i Bellcaire de Llenguadoc.

Al final de s. XIX, a Palamós, deixant de banda els pescadors, força pobres, alguns fusters i mestres d'aixa, la major part dels habitants eren tapers o vivien de la indústria. És l'edat d'or del taper. És l'època de l'auge i creació de les cooperatives de producció. Precisament la palamosina La Protectora, dedicada a la fabricació de taps, de 1862, és la més antiga coneguda. Encara les dimensions de les fàbriques no eren gaire grans i els tapers es podien considerar uns obrers privilegiats de l'època, pels sous que rebien i l'horari de

Aquests homes i molts més van fer possible "l'edat d'or" del taper.

treball. El costum de "fer dilluns" era molt estès, i es treballava força a preu fet. A més, el taper era un home apassionat per la política. Era normal, per exemple, que un llegís el diari en veu alta i els altres li pagaven un petit percentatge en taps.

Dos empresaris

Dos empresaris surers representatius de la burgesia local eren descrits així al començament de segle:

Martín Montaner: "Es un hombre que evoca actividad, honradez, filantropía, justicia. Aparece principalmente de relieve esta personalidad por su papel en las luchas sociales que se desarrollaron hace algún tiempo en esta provincia... El Sr. Montaner no temió al conflicto: le salió al paso y lo conjuró en sus fábricas de M. Montaner y Montaner &, de cuya importancia nos da idea el que en ellas se paga un millón de pesetas anuales por salarios de los obreros (más de mil de ambos sexos) con una exportación de 50 millones de tapones para vinos de Champagne y 150 millones de

todas las otras clases de tapones..."

Remigi Tauler: "Hombre emprendedor y de imaginación, siendo muy joven lo primero que hizo fue salir de España en busca de horizontes dilatados... En su manufactura de tapones de corcho ha prosperado merced a sus conocimientos sobre la industria y a su intachable honradez... Es hombre de una cultura bien cimentada más en el trato de los hombres, y en la fina observación y conocimiento de las cosas, que en las lecturas, colaborando en diversos periódicos... Amante de las bellas artes, dedica a la pintura el escaso tiempo de vacaciones que le deja libre la dirección de sus negocios".

El Autonomista. Suplemento literario. Juny i juliol 1908.

Amb la mecanització, al segle XX, la situació va canviar i també les dimensions de les empreses. Fàbriques com la Montaner o la Berthon i Delibes van tenir xifres properes al miler d'obrers. L'any 1913 hi havia 27 fàbriques a Palamós amb l'ocupació aproximada de 3.600 operaris i 4 fàbriques a Sant Joan amb uns 50 treballadors.

Amb la primera Guerra Mundial, la crisi comercial va ser molt forta. Una prova de la precarietat de la situació en què van quedar moltes famílies és l'organització, l'any 1914, de la *Cocina Económica Municipal*. L'objectiu era proporcionar el menjar ja cuit a les famílies que es trobaven en greu situació econòmica a causa de les reduccions de feina de les indústries sureres.

EL TREN PETIT

16

44

El carrilet va néixer determinat per l'esplendor de la indústria suro-tapera i un clar sentit del progrés, assumit per la burgesia local.

En el darrer terç del segle XIX Palamós va experimentar una expansió econòmica fonamental. Es van assolir les obres públiques bàsiques, com el tramvia, i va ser possible la creació d'una infraestructura adequada per donar resposta a les exigències productives i demogràfiques.

La construcció del tren es volia aprofitar amb una mira clara: que arribés al port de Palamós, centre de despatx de la producció de la comarca vers l'exportació.

Un tren palamosí

L'aportació de capital a la Sociedad Anónma Tranvia del bajo Ampurdán, concessionària de l'explotació dona el resultat següent:

Municipis	%
Palamós.....	68
La Bisbal.....	17
Palafrugell.....	6
Barcelona.....	5
Calonge.....	4

Font: Registre Mercantil de Girona.

El seus promotors, tots amb forts interessos a la comarca van veure clar la rendibilitat de la línia ferroviària. Des del primer dia, foren membres del Consell d'Administració de la Companyia concessionària.

Estació habilitada a partir de 1939. El primitiu edifici fou bombardejat en temps de guerra.

També ho eren de la Cambra de Comerç, de la Societat del

Salvament de Nàufrags, de l'Ajuntament, alguns d'ells diputat a Corts i anecdòticament quasi tots eren socis del mateix Casino.

Quatre dates són fonamentals en la història del carrilet: la inauguració del tram inicial Flaçà-Palamós el 23 de març de 1887, la prolongació fins a Girona l'any 1921, l'entrada en servei del brançal del Pont Major a Banyoles el 1928 i la clausura l'1 de març de 1956.

Al llarg d'aquests anys l'explotació estigué condicionada per dues constants irreversibles: la càrrega financera i el seu traçat. Cosa que no aconseguiren obviar els successius canvis de titularitat empresarial ni la dotació de renovat material de moviment.

Quinze anys després de la suspensió, la concessionària del Talgo proposà la creació d'una línia de tren vertebrat Celrà-Palamós. El projecte no va aconseguir el suport oficial i va restar per sempre més en via morta.

El solar de l'estació, tallers i parc de maniobres que revertí al municipi, mercès a la política urbanística de l'època fou alienat i al seu lloc es construïren els gratacels del passeig.

El tren petit ha esdevingut un element d'evocació de l'Empordanet, del qual fou un veritable element vertebrador. L'any 1987, amb motiu de la commemoració del centenari de la inauguració, va ésser homenatjat popularment al Carnaval de Palamós i a les Festes de Primavera de Palafrugell.

Comunicacions en el segle XIX

Les comunicacions entre Palamós i Palafrugell s'establien per l'encara avui conegut "camí vell de Palafrugell", que per Sant Joan anava a la Torre Mirona i d'allà enfilava cap a la veïna població per Ermadàs, aprofitant el corredor geològic. Per enllaçar amb Sant Feliu i la Vall d'Aro ho feien també per un camí veïnal. Carreters i tartaners s'ocupaven del transport, i esdevingueren enemics acèrrims del ferrocarril. El 1853 s'iniciaren les obres, que van

tenir una durada de tres anys, de la carretera de segon ordre de Tarragona a Palamós. Martí Montaner i Isaac Matas, l'any 1897, en vista del pèssim estat del camí de Sant Feliu i la lentitud que l'Estat donava a les obres de millora –que tenien assignada una durada de dos anys i mig– encetaren la subscripció entre els industrials i comerciants per tal que, mitjançant l'aportació privada, es reduís el termini. Calia accelerar la xarxa viària per exigència del desenvolupament.

ELS MAÇONS

17

46

Els maçons varen fundar dues lògies a Palamós, el 1883 la Paz, i el 1888, i com a escisió seva, la Redención, aquesta sota l'obediència del Gran Oriente Español. La vila s'erigí en un centre propagador de l'ideal maçònic al Baix Empordà i aplegà veïns de la rodalia que amb el temps obriren tallers a les seves respectives localitats.

Paz comptava en el seus inicis amb 37 germans, amb una mitjana d'edat de 36 anys, i encara que amb diversificació professional, hi tenien un pes específic els tapers. D'entre els components, en destacaren dues figures públiques: el professor i alcalde republicà

El portal del cementiri de Palamós conté un inequívoc símbol de la maçoneria: l'escaire i el plom. Passà desapercebut per la repressió franquista.

Zoilo Nacente, simbòlic *Osiris* amb el grau 18, venerable mestre, i el pedagog Josep Dalmau i Carles, *Lauria*, obrer,

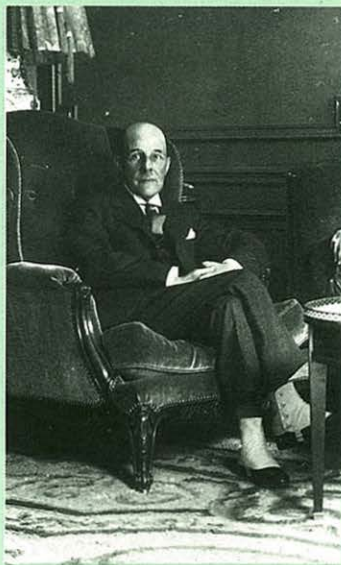
Tomba maçònica, a l'annex civil del cementiri de Palamós.

Salvador Albert, maçó il·lustre

*Salvador Albert i Pey va néixer a Palamós el 1868 i va iniciar estudis d'enginyeria a Madrid i de dret a Barcelona. Va treballar en una indústria suro-tapera. De jove s'afilià al Partit republicà federal, on destacà per la seva orientació socialista. L'any 1910, i en diferents legislatures, fou elegit diputat a Corts i desenvolupà la seva tasca parlamentària en pro del sector taper. Lliterat d'àmplia i reconeguda obra, fou director literari del setmanari local **La Sardana** (1890) i col·laborà en diaris de Barcelona i Madrid. L'any 1931 fou nomenat ambaixador de la República a Bèlgica i Luxemburg. Atesos el seu activisme polític i la seva condició de francmaçó, va ser condemnat a mort pel franquisme, però per l'avançada edat li fou commutada la pena per l'arrest domiciliari fins a la seva mort, ocorreguda a Cerdanyola el 1944.*

Salvador Albert i Pey, als 65 anys, a l'ambaixada d'Espanya a Brussel·les.

que va pertànyer amb posterioritat a l'altra lògia palamosina.

Redención nasqué amb la intenció de *"dedicarse a todos aquellos trabajos que tan indispensables son para oponer un dique a los graves defectos de que adolece la humanidad"*. Amb 30 germans inicials, fou encapçalada pel Venerable mestre Joan Ferrer i Quintana, el qual fou secretari municipal durant 20 anys –dimití per qüestions polítiques, el 1899– i

secretari judicial i de la Cambra de Comerç, l'any 1902 va ser nomenat vicecònsol d'Espanya a Jacksonville (EUA), simbòlic *Fortuny*, que assolí l'any 1894 el grau 33. Ressalta en aquesta lògia la presència d'una dona, Conxita Llach i Pons, *Mariana de Pineda*, i les rellevants figures de Salvador Albert, *Castelar*, que amb posterioritat passà a la lògia Gesoria de Sant Feliu de Guíxols amb motiu del trasllat de domicili, i Darius Rahola, *Pi Margall*, propietari de la publicació

Una idea tergiversada

El fet maçònic ha estat interpretat per interessos contraposats que han creat un evident confusionalisme entorn dels seus propòsits, abonat per la reserva interna i el món simbòlic que l'envolta.

"La maçoneria és un fenomen històric, polèmic i controvertit, present en la nostra vida durant aquests tres últims segles. Davant d'apologies desencertades i d'atacs trivials hi ha el fantasma del famós "contuberni judaico-maçònic" amb què durant tant de temps s'ha pretès culpar la maçoneria de tot el que ha passat de dolent en el terreny polític, religiós, social, etc. Ens han presentat la maçoneria entre la història i la llegenda, entre el mite i la realitat.

Mentre que una associació iniciàtica, filantròpica i cultural és coneguda i respectada en tantes nacions, en d'altres només la paraula maçoneria és ja gairebé un sinònim de mal o fins i tot d'insult".

FERRER BENIMELI, José A.: "Maçoneria espanyola: mite i realitat", a *Maçoneria i Educació a Espanya*, De set a nou, 14, pag. 15, Fundació Caixa de Pensions, Barcelona, 1986.

gironina *El Autonomista*. La realització maçònica més significada va ser en el terreny educatiu. L'any 1906 mantenia una escola laica a la vila, seguint l'exemple d'altres al llarg de la costa: Calonge, Sant Feliu, Blanes i Portbou.

EL CARNAVAL

La rua del carnaval de 1933. Als anys 30, l'eufòria carnavalesca va ser gran: la rua, les cercaviles, les ballades de sardanes i les sessions de ball organitzades per les Societats recreatives de l'època, la Gorga, el Centre Republicà Federal, el casino El Puerto i el casino La Unión.

La tradició de les festes de Carnaval a Palamós ve de lluny. El segle passat (1878), Ignasi Pagés, a la prestigiosa "Revista de Gerona" explicava com es desenvoluparen les festes. Publiquem aquí un extracte d'aquell article:

LA CERCAVILA

Un dels esdeveniments més importants era la Cercavila, el segon i tercer dia del carnaval. Des de les onze del matí a la una de la tarda es ballava voltant pels carrers del poble. Eren dos dies especialment indicats per als enamorats, ja que els passaven junts i amb un certa llibertat. Començava a la plaça Major, i des d'allà s'anava a la plaça del Forn, la Planassa, el Moll, el Pedró i la plaça del Portal (Pl. dels Arbres) i s'acabava al carrer Major. A cada un dels llocs citats es parava i es ballava el contrapàs, la sardana, les corrandes i la borra, i en el descans es cantaven les Cançons. El recorregut s'anava fent cada vegada més bulliciós a mesura que s'acostava a la plaça del Portal i al carrer Major, on es reunia tot el poble i no només les parelles solteres eren els balladors, sinó que casats, o avis i nétes, i tothom, es llançaven a la gatzara. En acabat, el noi acompanyava la seva parella a casa i els pares de la noia el convidaven a dinar

per donar-li les gràcies per haver tret la filla. Ell corresponia acompanyant la família al ball de nit, les despeses del qual pagava.

LES CANÇONS

El ball de les Cançons era típic de Palamós. Per portar-lo a terme, els dansaires formaven una rotllana, agafats de les mans com si fos una sardana. Cantava les cançons un dels assistents amb una senzilla tonada tradicional, acompanyada d'un moviment de braços cap endavant i endarrera seguint el compàs. En acabar es feien dos passos de sardana a l'esquerra i dos a la dreta, cantant plegats "la-la ra-la" per esperar el començament d'una altra cançó.

Les cançons no tenien temes determinats, tractaven de tot d'una manera senzilla i simpàtica. Tot sovint eren inventades per l'ocasió i eren oblidades al dia següent, però moltes quedaven en la memòria del poble i servien de patró per a d'altres.

Algunes feien referència a llocs o objectes de la població:

Palamós té una farola,
la farola té un llum d'or,

per il·luminar la cara
de la nina del meu cor.

Al portal hi ha un creu
que'n té un do tan estrany
que els que aprop d'ella festegen
es casen dintre de l'any.

En el port n'hi ha una barca
carregada de fil blau
per cosir-ne les faldilles
a les nenes del Raval.

Altres feien referència a professions:

Els tapers d'aquesta vila
si que són tapers de bo
tants taps com arrodoneixen
no fan un dia rodó.

Taverners i apotecaris
ploreu llàgrimes sens fi
perquè amb tan llarga sequia
el pou no poden omplir.

Les criades d'aquest poble
són de cap eixelebrat
per parlar amb els promesos
deixen cremar l'estofat.

Les estisores dels sastres
tallen a dret i a través
jo sé d'una estisoreta
que encara retalla més.

Moltes de poètiques i amoroses:

Un estel hi ha en el mar
d'aquí estant el veig lluny
jo no sé si és un estel
o l'amor que em fa patir

Dins de l'hort ne tinc un arbre
que dona enveja a tothom
de la meva enamorada
cada fulla en porta el nom.

Una perdiu s'és sentida
en el Pla de Sant Joan

que amb el cant que ells tenia
enamorava el seu galant.

La platgeta de la Fosca
n'és la platja de l'amor,
cada gra d'aquella sorra
guarda un sospir del meu cor.

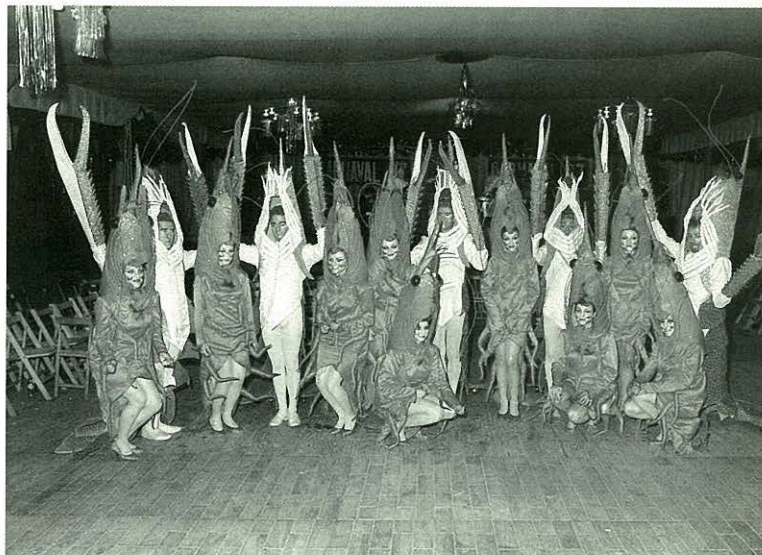
D'altres d'intencionades, més picants, com una petita lluita entre els dos sexes:

De les dones no us feu
si voleu tranquil·litat
perquè ja és cosa sabuda
que són l'esca del pecat.

Les donzelles del Portal
són airoses com el vent,
que per pendrer xocolata
van a confessar al convent

En parlant de matrimoni
les donzelles del Pedró
se'ls hi adressen les orelles
com a un gos quan sent remó

*Després d'un llarg
temps d'ensopiment,
la gresca
carnavalesca ha
tornat. En els darrers
anys l'enginy de les
colles palamosines
s'ha despertat i
superat amb noves
idees. A la fotografia,
el grup de les gambes
i escamarlans, l'any
1987.*

L'EQUITATIVA

18

Edifici principal de la cooperativa, situat a l'actual avinguda de l'Onze de Setembre.

50

En plena edat d'or de l'artesanat taper s'introdueix a la comarca la doctrina cooperativista. Els obrers palamosins el 6 d'abril de 1887 fundaren una cooperativa de consum i crèdit, L'Equitativa, que al costat de L'Econòmica de Palafrugell i la Guixolencsa han esdevingut referència ineludible en els annals del moviment cooperatiu peninsular.

Els primitius estatuts van quedar desfassats per una realitat esponerosa. El 1899 es procedí a la seva reforma, establint com a objecte "atendre de la millor manera possible les necessitats materials i el millorament de la

condició moral i intel·lectual dels associats".

Els cooperadors havien d'ésser majors de setze anys i veïns de Palamós, Sant Joan de Palamós, Vall-llobrega o Sant Antoni de Calonge.

Al començament de segle el patrimoni social el constituïen els quatre edificis següents: Central (1.441 m²), sucursal al carrer del Moro de planta baixa i pis (281 m²), magatzems en el mateix carrer, de planta baixa i pis (330 m²), i magatzem per a dipòsit de petroli, llenya i matèries inflamables, de planta baixa (134 m²). Amb posterioritat s'adquirí un altre local, que es destinà a

magatzem i fàbrica de lleixiu, en el carrer Roger de Flor.

L'any 1927 L'Equitativa es trobava al cap de les cooperatives de Catalunya, seguida de les barcelonines La Flor de Mayo, Unió Cooperativa Barcelonesa i El Modelo del Siglo XX.

Fins a l'any 1939 es pot establir el seu creixement i plena vigència. A partir de llavors inicià la davallada, fins a arribar a l'extrem actual, amb una existència de dret però no de fet, viu motiu de polèmica, per les circumstàncies que envolten la seva darrera gestió.

Ideal cooperatiu

El vell federalista Josep Fàbrega i Pou publicà un sentit article apologetic de l'obra popular:

”Tapers cantaires, que llevat ben pocs ja no sou res més que pols, per vosaltres la glòria i la gratitud. Fóreu els arditers sembradors que escampàreu al voleig la llevor redemptora, quin fruit assaonat gaudim nosaltres. Dormiu en pau, que la modesta obra vostra començada amb tanta fe en aquella botiga de can Perris, no morirà. Vosaltres conreàreu el terreny i sembràreu la llevor; nosaltres procurarem, amb fe i amor, que fruiti més abundantament encara, per a que els nostres fills i els nostres nets al recollir la collita enlairin, agraits, fins a l'infinit, un himne fraternal a vosaltres i a l'obra que infantàreu”.

El Programa, Publicació del Comitè Comarcal Federalista del Baix Empordà, Palamós, 24 de juny de 1932.

La utilització de moneda pròpia fou una característica estesa en el cooperativisme de consum.

Mutualisme i estalvi popular

El Gremio de Mareantes de San Telmo, instituït estatutàriament el 1740, és la mutualitat més antiga de les que es crearen, avui dia sobreviu La Unión Palamosense, fundada el 1861.

A Sant Joan, l'any 1930 es fusionaren la Societat Obrera de Socors Mutus Vilarromà i la Santa Eugènia.

La burgesia local constituï l'any 1912 la Caixa d'Estalvis de Palamós, que mantingué la seva activitat fins a l'any 1923, en què va ésser traspassada a la Caixa de Pensions amb un actiu de 217.160'13 Ptes. un passiu de 207.892'55 Ptes. i un nombre total de 1500 impositors. A la Junta de Govern de la Caixa de Palamós deïndrien els càrrecs de directors 2ns. els banquers Fèlix Ribera i Cabruja i Pau Matas i Calvet.

51

La Equitativa - Palamós

Núm. 1002

1

Cambio Provisional

Peseta

Cooperativa de Consumo

LA EQUITATIVA
PALAMÓS

N.º 9289

15 ptas.

La Equitativa-Palamós

Núm. 10919

5

Cambio Provisional

Peseta

Cooperativa de Consumo

LA EQUITATIVA
PALAMÓS

N.º 578

25 ptas.

MOVIMENT OBRER

19

52

La vida sindical a Palamós va girar sempre al voltant de dos focus principals: la indústria suro-tapera i el moll.

De començament del segle XX és la societat obrera suro-tapera que duia el nom de La Redención del Obrero. Més tard, va ser un sindicat d'oficis varis, i així podia incloure treballadors que no tinguessin un sindicat propi. Existia també, des de 1910, un

*Les altes xemeneies
encara avui presents
en l'arquitectura
urbana són un
testimoni quiet de la
història industrial de
la vila.*

sindicat de paletes i manobres. A l'hora que naixien aquests sindicats es va crear un *Centro Obrero Instructivo* que va tenir una notable influència entre la joventut treballadora. Un grup d'homes d'idees avançades es dedicaven a l'alfabetització.

Els sindicats de Palamós varen tenir el seu local social des del final del segle XIX fins al 1932 al Centre Econòmic, també anomenat La Gorga, a l'edifici de la Casa de la Cultura. Allà es donaven conferències sovint i hi havia una valuosa biblioteca que, malauradament, va ser cremada en bona part l'any 1939.

Una de les primeres vagues va ser la protagonitzada pels vaillets de la Berthon y Delibes, l'any 1911, demanant un augment de salari. Després de molts conflictes ho van aconseguir. Una altra vaga important va ser la de 1912, de la construcció, precisament quan s'edificava el teatre Carmen. L'any 1913 es va articular el sindicat portuari La Bienvenida i va haver-hi una de les primeres vagues al moll. No totes les accions aconseguen èxit. Per exemple, va fracassar la de 1915 a la Corchera Interancional, successora de Berthon y Delibes, quan a causa dels

FUTBOL

20

54

Gaspar Matas i Danés, fill de la coneguda família de naviliers, fou l'introduïdor del *football* al país. De retorn d'Anglaterra, on fou educat, portà sota el braç una grossa pilota de cuir i a la maleta unes sabates reforçades.

L'afecció de joventut la féu conèixer als seus amics i d'aquesta manera s'anà difonent, fins que cristal·litzà en la formació l'estiu de 1898 del Palamós Sport Club, el primer de Catalunya i de l'Estat espanyol, amb jugadors autòctons. L'Huelva el formaren exclusivament anglesos de les mines de Riotinto.

Gaspar Matas i Danés, el fundador.

Aquell mateix any s'habilità el pati de la Corchera (Can Mario) com a camp i es formà un seguit de penyes, com els Brillants, Cafeteres i Calaveres, i conjunts infantils. L'any 1902 s'ubicà a frec del pont de l'Aubi i dos anys més tard fou reorientat de nord-sud a est-oest. Des de l'any 1940 ocupa el Camp Municipal d'Esports.

L'any 1905, ja organitzat mínimament l'esport competitiu, començaren a formar-se figures com Ribas, Canals, Salvador, Arlà, Puntas, Martinench... Aquell any guanyà el Campionat Provincial, com faria en els tres següents, i aconseguí a més del trofeu un esperat desig: el jersei blau i daurat, distintiu del guanyador del torneig, ja que alhora eren els colors de la senyera municipal i del banderí de la matrícula marítima de Palamós. Símbols d'identitat que no deixaria mai més.

La primera crisi va ser conseqüència de l'empobriment ocasionat per la Guerra Europea, de la qual es va refer l'any 1919.

El 1931 jugà la final del Campionat d'Espanya representant Catalunya en el terreny de Les Corts de Barcelona davant el Club Osense d'Osca. Integren l'equip Boix, Ribera, Dispés, Goiri, Rosalench, Dabau, Napoleón, Fernández, Girona, Molla i Ribas.

Madeleine Carroll en el rodatge de The thirty-nine steps ("39 escalons"), el 1935.

Sòcia d'honor

*L'actriu Madeleine Carroll (1906-1987) que posseï una residència a Torre Valentina, va ser distingida pel club. Professora de francès i model, debutà en el teatre a Londres l'any 1927. La seva primera pel·lícula fou **The gun of Loos**. L'any 1935 rodà amb Alfred Hitchcock **39 escalones** i **Agente secreto**. Amb posterioritat treballà per la 20th Century Fox i rodà entre altres **El prisionero de Zenda** i **La Policia Montada del Canadà**. El 1949 filmà la darrera, **The fan**. Col·laborà ocasionalment amb la **Unesco** i en programes de ràdio i televisió. Es casà i divorcià quatre vegades i foren marits seus Lord Ashley, l'actor Sterling Hayden, protagonista de **Johnny Guitar**, el productor Henri Lavorel i l'editor de la revista **Life**, Andrew Heiskell. Residí llargues temporades a Treumal i els darrers deu anys a Marbella, on trobà la mort.*

Amb el pas del temps fou sotmès als vaivens esportius lògics en una agrupació veterana.

D'entre els jugadors assoliren èxit Rosalench, que fou fitxat pel Barça, i Torrent, que ha jugat amb el Girona, Las Palmas, Sabadell i Barcelona.

La temporada 1982/83 es proclamà Campió de Lliga i ascendí a regional preferent.

Guanyà la I Copa Diputació de Girona i l'any 1987 assolí la classificació a la tercera divisió

estatal, mantenint alhora els equips de segona regional juvenil, infantil i els alevins federats i escolars, enfilant en un clima d'eufòria i amb més de 1000 socis la celebració del seu centenari.

A més del futbol han arrelat altres pràctiques esportives, d'entre les quals destaquen la Societat Esportiva de Pesca Marítima (1947), Societat de Caçadors La Perdiu (1948), el Club Nàutic Costa Brava (1958), Bàsquet Club Palamós (1961) i el Club Atlètic Palamós (1962).

El primer equip del Palamós Sport Club (1898).

LA SETMANA TRÀGICA

21

56

La reacció popular de rebuig a la campanya del Rif (Marroc) l'any 1909 va tenir un important ressò a Palamós i es va viure intensament la Setmana Tràgica.

Els fets s'iniciaren el dissabte 24 de juliol, a la sortida de les fàbriques. S'organitzà una manifestació al crit de "a baix la guerra!" que fou rebuda a l'Ajuntament, el qual expressà públicament l'adhesió.

El 26 el tren no transportà correu i en conèixer-se la revolta barcelonina s'acordà anar a la vaga general l'endemà en cas de no rebre's correspondència, tal com

s'esdevení. El mateix dia els obrers revoltats van impossibilitar la via, van apedregar el gerent belga Destrebecqz i van tallar el telèfon i el telègraf. El consistori publicà un ban simpatitzant amb el moviment.

El 28 s'assaltà el col·legi dels Germans de la Doctrina Cristiana i l'endemà es constituí la Junta Revolucionària.

L'1 d'agost al matí atracà el canoner Temerario, que desembarcà la tripulació i declarà a l'Ajuntament la llei marcial.

ATIENDE:

Agítase la opinión española por todos los ámbitos de la península en son de protesta unánime contra esta inicua guerra empezada en mal hora derramándose la sangre de nuestros hermanos, de nuestros hijos, los hijos del obrero, del pobre, del miserable que no ha tenido la suma de 1500 pesetas para librarle de las afiladas garras de una segura, horrorosa

Si, proletarios para combatir a los rifeños no van nó, los hijos de los ricos, los que tienen que defende sus intereses, su comercio ó su industria, ni los hijos de los ministros, ni los obispos, ni los altos personajes, sino solamente los seres sangre de vuestra sangre, carne de vuestra carne que la utilizan para carne de cañón y solo para defender los negocios, las empresas mineras y ferroviarias de sus más grandes verdugos, de sus más grandes enemigos que no reparan jamás en sacrificar la vida de los jóvenes que son el sustento de sus padres sus esposas y sus hijos y los brazos útiles del terruño, de la industria y del comercio.

España entera resurge vigorosa fuerte y viril para protestar de tamaña injusticia. La voz del pueblo hispano se alza potente en son de protesta enérgica y revolucionaria. Ante las últimas noticias, los últimos detalles que horripitan; se alza la voz potente del pueblo que quiere acabar con tanta tiranía y tanta infamia.

La huelga general se ha decretado en Madrid, Valencia, Barcelona y en todas las capitales; los pueblos todos secundan este movimiento; de uno á otro confin de la España que siente y tiene dignidad se alza activa la vindicación obrera, el paro es un hecho, la protesta, general. ¿Y tu pueblo de Palamós restarás inactivo y apático? ¡Jamás. Levántate y anda. Demuestra tu dignidad, tu descontento y en masa compacta, unida y fuerte, protesta también con virilidad, con valentía, con fuerza y firmeza para que dé fin á una hecatombe como la presente, á una atrocidad tan grande como esta guerra, que sería preciso hacer correr rios de sangre y llenar los montes de cadáveres para que pudieran enarbolar con seguridad la bandera de España en las montañas del Rif. . . .

A todos, pues, esperamos sin que nadie falte á patentizar nuestro modo de sentir, nuestra identificación de ideas y pensamientos á la manifestación que se prepara y de allí si es preciso hacer que todo el mundo secundé el pato general como protesta unánime de todo un pueblo que ansia ver librados á sus hijos de una muerte ruin y miserable.

Madres cariñosas, vosotras que habéis acariciado con ternura y con estimación á vuestros amados hijos; ¿no sentís bullir de indignación la sangre en vuestras venas? ¿No os congoja vuestro corazón el saber que vuestro querido hijo, que en vuestro regazo habéis mimado, vaya á morir acribillado á balazos, allá donde ni la tierra le es grata-ni ningún ser ha de colmarle de caricias en el momento de su postrer adiós?

¿No se inundan vuestras mejillas de lágrimas al pensar que al despedirlas es para siempre, que no volveréis á verlos ya más? ¿No sentís odio y rabia contra todos los causantes de vuestras desdichas y vuestras desgracias? Si sentís amor para vuestros hijos queridos os esperamos.

Padres que adoráis á vuestros hijos: Oíd. Vosotros que habéis padecido vejámenes y penas para hacerlos grandes, para instruirlos y educarlos, vosotros que si ellos han sufrido habéis sufrido, que os habéis gastado vuestra salud para hacer que ellos subieran frescos y jovanos, ¿no se remueve algo en vuestro pecho, en vuestro ser que os diga, he de rebelarme, he de privar que mi hijo vaya á morir como un perro rabioso allá en el Gurugú ó en Atalayón? Creemos que sí. Si lo sentís y eres hombre, te esperamos.

Jóvenes, hijos en vuestros hermanos, los soldados, lo que les pasa; pensad que mañana os tocará á vosotros la suerte que cabe en ellos. Os esperamos, pues, para unir vuestra protesta con la nuestra que así será más impetuosa y más enérgica.

Hermanas, vosotras que amáis á vuestros hermanos unas y á vuestros estimados novios las demás, si les queréis de verdadero corazón, si les profesáis profundo amor acudid á nuestro lado que será fácil así privar que de hoy en adelante marchen á combatir á los moros todos los jóvenes que un día pueden hacer vuestra felicidad, vuestra dicha.

A todos, pues, os esperamos para patentizar la protesta general ante nuestros desgraciados gobernantes.

PUEBLO: Si senties, si tienes corazón, no puedes faltar. Hombres, si sois tales, debéis acudir.

Nuestro grito es el de todos.

GUERRA Á LA GUERRA Y CAIGA QUIEN CAIGA

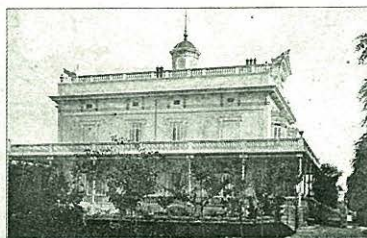
Proclama de convocatòria de la manifestació en contra de la guerra distribuïda el 26 de juliol de 1909.

El dia 3, la força de 30 guàrdies civils arribats el dia abans començà la repressió amb la pràctica de detencions, que en dies succesius arribaren a 40.

El *Diario de Gerona* dóna compte d'alguns noms: Miquel Viñas, Esteve Valero (a) Geperut de Palamós, Esteve Aratro (a) Càntirs, Josep Prurrias (a) Petaques, Antoni Urgel (a) Ton del Met.

La força armada de Palamós –formada per tres tinentis i una trentena de carrabiners de mar i terra i guàrdies civils– s'abstingué d'intervenir en els fets i s'aplegà entorn d'un vaporet utilitzat com a dipòsit d'explosius de les obres del port, amb el pretext de custodiar-lo. Una vegada sufocada la rebel·lió es clausurà el Centre Radical.

En el mes de setembre es varen trobar prop de l'antic convent 39 cartutxos de dinamita. Al mes següent, la burgesia local participà en la subscripció iniciada per la Reina Victòria a benefici de les víctimes del Marroc i s'hi enregistraren cognoms ben representatius: Ribera, Gubert, Costart, Tauler, Alvarez, Plaja, Matas, Roger...

Colegio Comercial Hispano-Francés

PARQUE DE PALAMÓS

BAJO LA ADOVOCACIÓN DE

MARIA INMACULADA

PROSPECTO

Al objeto de satisfacer los deseos de varios padres de familia instándonos para que abramos cuanto antes las clases de Instrucción Primaria, los Hermanos de las Escuelas Cristianas, Instituto fundado en 1689 por San Juan Bautista de la Salle, hemos acordado verificarlo así, á partir del día primero del próximo Octubre, á cuyo fin hemos alquilado la casa situada frente el Parque, interin no se construyan las clases dentro la expresada finca, que será á la brevedad posible.

Dicha enseñanza comprenderá la de párvulos, la elemental y la superior, siendo el precio respectivo de cada una de ellas, dos, cuatro y seis pesetas por mensualidad.

Será gratis no obstante para los verdaderos pobres que así lo soliciten por conducto del Sr. Cura párroco.

Los alumnos estarán perfectamente vigilados tanto fuera como dentro del Colegio, siendo acompañados á sus casas los que así lo deseen.

Palamós 8 de Septiembre de 1905.

Jos. Viader

La fugida dels lassal·lians

L'antic col·legi dels germans de les Escoles de la Doctrina Cristiana emplaçat al terme de Sant Joan, al lloc conegut com el parc d'en Matas, va ser saquejat i incendiat el 28 de juliol de 1909. Atesa la nacionalitat dels religiosos de la Salle, el cònsol francès intercedí davant les autoritats, sense

resultat. La comunitat s'absentà el dia 27, però dos religiosos que hi tornaren foren assaltats. Una vegada alliberats fugiren cap al Mas Gorgoll, Bell-lloc, Fitó, Sant Cebrià dels Alls i Gavarres enllà fins a Bordils, des d'on, en tren, arribaren a Bestiers, cap de districtre de l'institut laical de dret pontifici.

A PALAMÓS FAN PIPES

"Palamós no passava d'un trist llogarret de pescadors amb una menuda indústria local: la de fer pipes". Així descriu Gaziel la vila, abans que arribés l'esclat del suro a la contrada.

Lluís Esteva i Cruañas en el seu treball *Las pipas pseudo-romanas de Ampurias fueron obradas en Palamós* descobreix que les pipes que s'exposaven a Empúries, Porqueres, Badalona i Sant-romà, a les quals se'l donà un origen romà, foren fetes a Palamós entre els s. XVIII-XIX.

Cels Gomís va recopilar el 1882 una vella cançó sobre aquest peculiar ofici palamosí. Josep Pla l'anomenà la *Cançó del Litoral* i el compositor Paixero, que la musicà, *La Costa de Llevant*.

El palamosí Joan Baptista Camós amplià detalls de la vella tonada marinera a les pàgines de *El Baix Empordà* i *La Publicitat*, i arran de la intervenció s'inseriren interessants aportacions dels lectors.

Publiquem la lletra en dues de les seves variants, en columnes paral·leles, per poder comparar els versos de l'una i l'altra.

Si bufa vent de garbí,
vent en popa i mar bonança,
anirem vora la mar

fins a la ratlla de França.
A Vilanova són boters,
a Sitges hi ha molts gitanos,
a Castelldefels són grocs
i a Barcelona són dames.
Al Besòs són passacolls;
Badalona, pany de tàpies;
a Montgat són calciners,
venen la calç a fornades
a Alella són cargolers,
que els cargols no hi treuen banya
A Masnou són palangrers
que amb ponent van a palangre.
A Premià són gafarrons.
A Vilassar pengem ases.
A Mataró hi ha caps de bou
de les senyores bizarres.
A Caldes ne són nansers
i a Arenys s'emporten la palma.
A Canet són figaters,
a Sant Pol són gent de manta.
A Calella són cadells
i a Pineda males cares.
A Malgrat són carboners,
venen el carbó a la platja.
A Blanes són flassaders,
paguen el dot amb flassades.
A Lloret són caganers
que se caguen a la platja.
A Tossa són bastinals
que donen bastina als frares.
Palafrugell, peix fregit,
jurioles a la brasa.
A Begur són bacanars
que coralen a la brama.

El pare va a sardinals,
que és un ofici de mandra;
bufa ventet de garbí,
vent en popa i mar bonança.
Anirem cap a llevant
tot a voreta de l'aigua,
tot a voreta del mar
fins a la ratlla de França.
A Vilanova són boters,
els de Sitges són gitanes,
a Castelldefels són grocs
i a Barcelona les dames.

a Tiana salta-marges,
A Masnou són palangrers
que no perden mai calada.
A Premià són gafarrons
i a Vilassar pengem ases,
genovesos a Cabrils,
a Cabrera vint-i-un lladres;
a Argentona traginers
que el treball no els agrada,
a Mataró...

a Lloret són gitanets
que van a cagar a la platja;
A Sant Feliu són ganxons,
Palamós i la Vall d'Aro,
Palafrugell...

A l'Estartit és humit
de les llargues garbinades.
A l'Escala n'és mal port
pel vent de la tramuntana.
A Empúries hi ha un convent
que no volen donar aigua.
A Sant Pere Pescador
treuen els fems de les cases.
Castelló, vila major;
tot són jutges i notaris.
A Roses, són gent del rei
que tiren bombes i bales.
A Cadaqués, tabaquers,
contrabandistes i lladres.
A la Selva són bisarocs
que salen bisos a carques.
A Llançà són fumadells;
tenen les cases fumades.
A Colera i a Portbou
la cançó s'és acabada.
I així haurem arribat
fina a la ratlla de França.

Cançoneta, qui t'ha tret,
qui t'ha tret, qui t'ha dictada?
Un pilot de Mataró
que té la cara ratada
d'un dia de vent del sud
allà a canal de les Dames.

els de Pals són arrocers,
mengen l'arròs a llossades;
a l'Estartit fangadors
que fanguen tota la plana
a Sant Pere...

a Cadaqués tabaquers,
contrabandistes de fama.
Port de la Selva i Llançà
són a la ratlla de França.

En aquestes versions es deixa
Palamós en un paper tot estrany. En
una es passa de llarg i en l'altra tan
sols es cita. Serà en una posterior
recopilació de "las reminiscencias de
una popular canción en boga
probablemente a mediados del pasado
siglo", quan es retratarà amb tota
fidelitat:

A Sant Feliu són ganxons,
que enganxen com una malla.
Fan pipes a Palamós,
taps de suro i de rabasses.
Palafrugell...

Tanmateix recordem dels avis que
quan es trobaven un ganxó i un
palamosí, el primer exclamava:

A Palamós fan pipes,
de grosses i petites.

i l'altre replicava:

I a Sant Feliu, llaguts,
de grans i de menuts.

Col·lecció de pipes de
terrisa i moille que
es conserva al Museu
de Palamós.

LES ESCOLES

22

La Srta. Maria Planas amb un grup de l'any 1963. Les nenes amb la bata blanca de "la vila" van ser durant els anys del franquisme un símbol de la "uniformitat" de l'ensenyament.

L'ensenyament públic es compon avui de tres centres: l'escola Vila-romà, a Sant Joan; l'escola Ruiz Jiménez, popularment coneguda com la *Vila*, i l'extensió de l'institut d'ensenyament mitjà de Palafrugell, que funciona, en locals provisionals, des del curs 1985-86.

Fins a la implantació de la coeducació cal parlar i diferenciar entre l'escola pública de nens i la de nenes, que seguien camins ben diferents. El primer equip pedagògic de la *Vila*, a l'edifici actual de l'any 1933, estava format, a l'escola de nenes, per sis mestres oficials i dues mestres auxiliars pagades per l'Ajuntament: una parvulista i una auxiliar de labors.

La directora era donya Llucieta Roig, i les primeres mestres foren Maria Tarrés, Maria Marimón, Ernestina Burget, Dolors Font i Pilar Gurnés. Cal recordar, a més, Teresa Climent, Jacinta Pi, Constança Luque, Rosa Plaja, Pepita Oliu.. i totes les que vingueren després. L'escola de nens també tenia sis graus. El director era el Sr. Soliva, successor del Sr. Campeny, i els encarregats dels sis graus eren Jaume Ministral (arribat l'any 35), Enric Lladó, el senyor Jover, Narcís Clarà, Martí Boada i Josep Costa. Aquest

Un dels grups que van inaugurar les noves escoles de la vila: la classe del Sr. Lladó.

"Hermanos" i "hermanas"

El mestre Jaume Ministral va arribar a Palamós l'any 1935 i aplegà les seves impressions sobre l'escola i el poble:

"Setmanes enllà vaig assabentar-me que a Palamós hi havia uns "hermanos" i unes "hermanas", que els benestants de la vila hi duïen els seus fills i que l'escola de la vila tenia un gran prestigi, d'ella es deia que "ensenyaven molt", no sols d'ara, sinó del temps del senyor Campeny i potser d'abans, però... els que anaven a ballar al Casino no haurien confiat els seus fills a uns mestres laics".

MINISTRAL i MASIA, Jaume: *Nosaltres els mestres*, Edit. Portic, Barcelona, 1980, pàg. 184.

va ser l'equip dels primers anys del nou edifici. Cal no oblidar Ramon Casas, el professor de música.

Abans de les escoles actuals, l'ensenyament públic s'havia localitzat en diferents llocs, com per exemple, el que més es recorda, al carrer Cervantes, on hi havia les nenes; allà mateix s'havia ubicat el Colegio de Palamós, de Zoilo Nacente. Encara abans, l'escola havia estat al carrer Molins. La ubicació dels nens havia estat al carrer Albert i Pey, aproximadament prop de la fàbrica de suro Tauler i al

carrer del Moro, avui Adrià Álvarez. A la premsa palamosina del principi de segle queda constància de la pobresa d'aquests primers locals i de la necessitat d'aconseguir les noves escoles.

A Sant Joan, l'escola Vila-romà té la seva antecessora en l'edifici encara avui en peu de la carretera de Girona, on també s'ubicava l'Ajuntament. Dels mestres, cal recordar, durant molts anys, el senyor Roches, i donya Llucietta, abans d'anar a Palamós. Amb les places de la República, l'any 34, van arribar tres noves mestres, la senyoreta Semí, la senyoreta Dolors Puig i la senyoreta Rahola. L'escola no era graduada, eren 5 unitàries,

Els escolars d'avui són molt diferents dels nens dels anys 30. Però l'edifici, amb un valor arquitectònic constatable, continua essent el mateix.

3 dones i 2 homes, sense director ni directora. Durant la guerra, es van traslladar les classes al col·legi dels *hermanos*, més segur enfront dels freqüents bombardejos. Després de la guerra, es va tornar als mateixos locals i el nombre d'alumnes va baixar, ja que molts preferien les escoles religioses. Igualment, les migrades condicions del local feien òbvia la necessitat de l'edifici actual, inaugurat el curs 1971-72, que ha sofert ja reformes i ampliacions.

COL·LEGIS PRIVATS

23

vell, al carrer de les Notaries, i van ser-hi fins a l'any 1967. El curs 1968-69 va estrenar-se l'edifici actual. En aquell moment quedava als afores del poble, envoltat de pinedes, i avui ha quedat enmig d'un barri consolidat. Fora del parèntesi de la guerra civil, el col·legi ha funcionat sempre. Primer només s'hi donava l'ensenyament primari, a més de classes de taquigrafia, comerç, cultura general, música i dibuix. El curs 1963-64, s'hi va implantar el batxillerat elemental, més tard el superior, i després el BUP i el COU, fins avui.

La Salle va començar la seva tasca educativa el dia 1 d'octubre de 1905 a la finca coneguda amb el nom d'El Parc, de Sant Joan de Palamós, a l'illa compresa entre els actuals carrers Dr. Fleming, Pere Farreras, Verge del Carme i Hospital. Es va obrir un

Durant l'època franquista la projecció de les escoles religioses a la societat palamosina va ser important. A la fotografia, participació del col·legi La Salle a la tradicional processó de Corpus de Sant Joan.

62

L'ensenyament privat a Palamós ha estat, al llarg dels anys, a les mans dels dos col·legis que avui són l'oferta d'ensenyament religiós –la Salle i Vedruna– a més de tota una sèrie d'acadèmies i col·legis privats de diferent tarannà que s'han succeït.

El col·legi Vedruna, de les germanes carmelites, va fundar-se l'any 1883. La primera comunitat, formada per quatre germanes, va establir-se en una casa del Pedró. Després van traslladar-se a la plaça del Forn, on ara hi ha el Museu Cau de la Costa Brava. L'any 1899, varen comprar l'edifici conegut popularment com el col·legi

Un grup d'alumnes del "col·legi vell de les hermanes". Al centre, sor Mercè Bonal.

L'ensenyament del vuit-cents

Al segle passat els objectius educacionals eren uns altres. La premsa palamosina ens descriu així uns exàmens públics:

"Es que no decayeron nunca la admiración y el entusiasmo del público, excitados desde que empezaron a verse los variados conocimientos y modo de expresarse de las párvulas, y sostenidas o aumentados al escuchar a las niñas más crecidas y por último a las adultas y a las pollitas ya casaderas, algunas de las cuales, despues de explicados los deberes del ama de gobierno de una casa, ya sea madre, esposa, hija, hermana o persona estraña a la familia, lucieron los conocimientos adquiridos en el estudio del francés..."

Semanario de Palamós, 2 juliol de 1885.

col·legi barat i una escola gratuïta "para los verdaderos pobres que así lo soliciten por conducto del Sr. cura párroco". Al cap de pocs anys, es va construir un edifici, on és actualment, encara que ampliat. Com altres escoles religioses, va patir els fets de la Setmana Tràgica i el lapse de la Guerra Civil. Un cop acabada la guerra, el col·legi va obrir-se de nou, però les greus dificultats econòmiques van fer-ne perillar la continuïtat. La clausura de 1946 va durar uns pocs mesos. La insistència i gestió d'un grup de palamosins van aconseguir la reobertura de l'escola, amb la nova direcció del germà Ambrós Rafael. La seva personalitat li va fer valer el nom d'un carrer enfront de l'escola. De 1964 a 1972, s'hi va impartir el batxillerat

elemental. De llavors ençà s'hi imparteix tan sols l'EGB.

D'altres escoles i acadèmies han contribuït a formar moltes generacions de palamosins. Cal recordar, especialment, el *Colegio de Palamós*, del segle passat i principi de l'actual, escola més aviat de la classe adinerada i selecta, dirigit i fundat per Zoilo Nacente, que va compartir la direcció, durant anys, amb mestres de renom també, com J. Dalmau Carles i D. Deulofeu. Els ensenyaments que s'hi impartien anaven des de pàrvuls i primer ensenyament fins a ensenyament especial de sords-muds i ceçs, i classes de comerç, adults i, sorprenentment, esgrima, sabre, floret i bastó. Cal esmentar també, del final de segle passat, l'acadèmia de José Bello, ajudat per Salvador Albert i Pey. D'altres centres van tenir vides més efímeres, com una "Escuela Moderna Anárquica" que va funcionar només entre 1909 i 1911. Dels centres recents, cal esmentar el col·legi Rovira i l'acadèmia Parals.

ELS CASINOS

24

64

El Palamós vuitcentista creà una tradició societària que va possibilitar l'establiment d'uns focus importants de relació social i dinamització cultural organitzada que es mantingué pràcticament fins al 1939. El franquisme va proscriure les més progressistes i el canvi social posterior eliminà de forma natural les supervivents, buidades ja de tot contingut.

El record popular serva la memòria d'un seguit d'entitats: L'Estrella ab cua (1880), Casino La Virtud (1855), Casino La Unión (1855), Centro Económico (1887), Centre Republicà Federal (1893), Casino El Puerto

(1903), Centre Obrer Instructiu (1911), La Amistad (1912), Centre de Cultura Obrer (1914), Centre Republicà Radical Autonomista (1918), Centre Nacionalista (1923), Nostre Ideal Club (1935), Societat Esbarjo Popular (1935 i l'Ateneu Cultural (1936).

Quatre destacaren per llur arrelament i vigència, i foren alhora prou demostratives sociològicament.

El casino La Unión fou el nucli de relació de la burgesia, amb un to marcadament classista. Aquest caràcter fou motiu perquè popularment se'l conegués d'una manera

expressiva: el casino dels senyors. La seva situació fou esplèndida, sobre el moll, al costat mateix de la plaça Murada. Aquí rau l'explicació del fet que encara avui s'anomeni l'accés al mirador com les escales del casino. Distingí el seu interiorisme amb l'elegància de la decoració i la nota elitista del *fumoir*.

La Gorga (*Centro Económico*) a l'any de la fundació comptava amb més de cent socis, inicialment petits burgesos i menestrals. El 1899, la seva

En primer terme, la seu del Casino dels Senyors; al peu de les escales, l'Hispano Suiza GE-1 de l'industrial Martí Montaner.

El Casino El Port presidia, junt amb la Torre Montaner, el passeig, arran de la primera estació del tren.

biblioteca tenia 1.400 volums i mantenia 20 diaris i revistes. Subvencionà societats de socors mutus i obrí subscripcions per a víctimes de guerra i de naufragis, i fins i tot per als damnificats pels terratrèmols de la Martinica. Posteriorment s'anà consolidant una tendència obrerista amb la presència de lliurepensadors i sindicalistes.

El Centre Republicà Federal exigia estatutàriament als seus membres un clar ideari: "ser republicans de tots matisos i els socialistes que acceptin la República com a forma de govern". Els seus artífexs foren els germans Miquel i Isaac

Matas. Desenvolupà una brillant tasca de propagació política. Hi van donar conferències Castelar, Marcel·lí Domingo, Layret, Comaposada, el professor racionalista Zoais i els palamosins Martí Roger i Crosa, Frederic Pujulà i Vallès i Salvador Albert i Pey.

El cor El Progrés es fundà al sopluig del Centre Republicà Federal. La seva biblioteca contenia obres de Pi i Margall, Roc Barcia, Morayta, Víctor Hugo, Reclus, Zola, Voltaire... i arribaren a mantenir dotze subscripcions periòdiques.

El Port nasqué sota els auspicis de l'industrial Martí Montaner amb una hàbil orientació: recreativa i neutra políticament. Comptà amb 450 fundadors, els seus assalariats. L'admissió de nous socis es regulà progressivament mitjançant els sistemes d'insaculació per la junta, aclamació assembleària i tres avals, i la superació d'una informació pública sense objeccions. L'any 1915 disposava de 800 publicacions.

65

Detall de la biblioteca del Museu Cau de la Costa Brava. Va poder recuperar una ínfima part dels fons bibliogràfics dels casinos locals fets desaparèixer l'any 1939.

VINCKE

25

Postal-fotografia d'Enric Vincke enviada per ell mateix des de la ciutat balneari de Marienbad (Txecoslovàquia), a un amic de Palamós, els anys trenta.

66

Si un cognom és conegut per tots els habitants de Palamós sense excepció, aquest és, ben segur, el de Vincke. Enric Vincke va ser, abans de res, un empresari, però també un reconegut erudit. Ell va crear el que avui és la realitat més important del sector industrial de la vila.

Enric Vincke Wischmeyer va néixer a Osnabrück (Alemanya) l'any 1871. Va arribar a terres empordaneses l'any 1890, a Sant Feliu, com a viatjant de taps de suro de la casa Hijos de H.A. Bender. Ben aviat, junt amb Pau Meyer, també alemany, i Joan Miquel, palafrugellenc, van fundar l'any 1900 la Miquel, Vincke y

Meyer, dedicada a la fabricació i exportació de taps i articles de suro. La fàbrica s'ubicava a Palafrugell. El dia 1 d'agost de 1912 va entrar a treballar a l'empresa l'enginyer industrial Josep Maria Manich, el qual va introduir un petit negoci de fabricació de tubs metàl·lics flexibles, una novetat a Espanya, que va ser el naixement de la indústria actual.

Amb l'esclat de la Primera Guerra Mundial, la casa es va transformar en *Manufacturas de Corcho*. El petit taller de tubs metàl·lics flexibles va sortir de la fàbrica de suro i es va instal·lar al carrer Sant Sebastià de Palafrugell. Aquest

va ser durant els anys de la guerra la tapadora dels negocis de suro que, malgrat haver canviat de nom, continuaven dirigint el senyor Miquel i el senyor Vincke, després de la mort de P. Meyer. Enric Vincke, per la seva condició d'alemany, feia veure que s'havia retirat del negoci.

L'any 1925, *Manufacturas* es va convertir en *Manufacturas de Corcho Armstrong, S.A.*, en comprar aquesta multinacional nord-americana totes les accions. L'any 1929, Enric

Record del banquet celebrat el 18 de juliol de 1940 per tots els components de la fàbrica Vincke. Com a curiositat, 108 coberts, que van costar 40 pessetes cada un.

Vincke, que ja vivia a Palamós, va decidir traslladar la petita fàbrica de tubs a Palamós, cosa que succeí el febrer de 1930. Les primeres innovacions tecnològiques van ser idees d'ell mateix. Els anys 31-32 es va iniciar la fabricació de fil de goma i més tard la de mànegues.

Durant la guerra civil, Vincke va voler continuar dirigint el seu negoci, fins i tot després de la destrucció del xalet on vivia. Va ser, realment, una personalitat decidida que no es deixava influir pels

esdeveniments que l'envoltaven.

Durant la postguerra, la fàbrica va començar el seu creixement gradual, que ha arribat fins avui, amb més de 25.000 m² edificats i més de 500 treballadors. Vincke, S.A. és una empresa química-metal·lúrgica que es dedica a la fabricació de canonades i tubs de goma per a la indústria en general, i especialment, per a l'automobilística, així com a la fabricació dels *racords* o terminals metàl·lics dels tubs.

Enric Vincke no va ser només un home de negocis, sinó també un erudit especialitzat en numismàtica que va arribar a posseir una col·lecció de reconeguda fama mundial. Va escriure articles i llibres sobre temes numismàtics i va elaborar una de les teories més conegudes de l'origen etimològic del nom de Palamós. Va rebre per part del govern d'Alfons XIII la Gran Creu d'Isabel la Catòlica, com a premi per la seva contribució al desenvolupament de la indústria suro-tapera a Espanya.

El pintor barceloní Josep Maria Sert (1874-1945), el muralista català de més personalitat i un dels artistes més universals del segle XX, adquirí l'any 1929 propietats a la Fosca i Castell.

El mas Cama va ser restaurat pel seu nebot Josep Lluís, capdavanter de l'arquitectura internacional, i es recuperà el nom primitiu de Mas Juny.

El lloc esdevení de la mà del pintor i la seva esposa, la princesa russa Mdivani, un centre de trobada de les *élites* més cosmopolites del continent: intel·lectuals, artistes, polítics, aristòcrates, com Francesc Macià, Barbara Hutton, Paola Negri, Ventura Gassol, Marlène Dietrich, Francesc Cambó, Juan March, el baró de Rothschild, Salvador de Madariaga, Coco Chanel, Visconti... La llista és extraordinàriament llarga.

Tot aquest ambient arribà a la rogalia i se n'expliquen esdeveniments i anècdotes a hores d'ara llegendàries.

Dos palamosins estigueren vinculats a Sert: l'industrial Joan Mir i Dídac Garrell, el seu administrador i alcalde republicà, que va ser víctima de la repressió franquista, malgrat la intercessió del seu patró.

Salvador Dalí i Josep Pla han deixat constància del seu pas pel Mas Juny:

"El pintor Josep Maria Sert, home que posseïa una veritable imaginació jesuítica espanyola –funda esplèndida que l'envoltava talment un escafandre d'or–, tenia una casa a tres hores de Portlligat, el mas Juny, el lloc més pobre i luxós d'Europa. Amb Gala, anava sovint a passar-hi unes quantes setmanes. Al mas Juny, hi anava a parar tota la colla que jo coneixia a París, i allí, cap al final de l'estiu, es visqueren els últims dies feliços de l'Europa de postguerra –feliços i alhora de "qualitat" intel·ligent.

Tot això no és, avui, sinó un record nostàlgic d'uns temps passats.

"Aquest període d'encant estival, dins el marc de les sardanes i les festes comarcals de la Costa Brava, va acabar amb l'accident sofert pel príncep Alexis Mdivani i la baronessa von Thyssen, morts en un Rolls-Royce a la carretera de Palamós a Figueres. Roussie, germana d'Alexis Mdivani, havia de morir de pena a causa d'això quatre anys més tard. Perquè sapigueu com jo m'estimava aquell ésser, només us diré que s'assemblava –com s'assemblen entre elles dues "perles de mort"– al retrat d'una jove de Vermeer de Delft, existent en el Museu de l'Haia.

"Cal no jutjar amb massa frivolitat aquella Europa "insoluble" i súper-romàntica. Es podria esperar un segle que es produïssin novament uns tals éssers. Moriren surrealistes i fins i tot dames de societat a causa dels seus sentiments. Certs polítics professionals no farien tant en les proves venidores. I d'aquesta barrija-barreja de luxe, confusió moral, promiscuïtat sentimental i experiments ideològics estesos fins a l'extrem d'esquinçar totes les vísceres de l'elegància i la raça de cadascun de nosaltres, molt pocs estaven destinats a sobreviure; car l'Europa que estimàvem s'esfonsava entre les ruïnes de la història contemporània –ruïnes sense record i sense glòria, enemics de tots nosaltres, que érem supremament –i heroicament–antihistòrics!"

"La República dels Pescadors", també anomenada "La Barca de Catalunya", pintura donada per Sert a la vila el 16 d'agost de 1935 i que presideix d'aleshores ençà el saló de sessions de la casa consistorial. La bandera republicana va ésser retocada després de la guerra per a fer-la "nacional". L'ultratge a l'obra perdura.

"El Mas Juny esdevingué un *melting-pot* de polítics, vedettes, diplomàtics, homes de negocis, aventurers, ex-clients i possibles clients de diverses nacionalitats, races i llengües; s'hi produí un delirant galimaties lingüístic. De manera que puc dir, perquè ho he viscut, que jo he vist néixer, a la Costa Brava, el guirigall de les llengües, sota el patrocini de Josep Maria Sert.

"Socialment, el Mas Juny estava organitzat a base de dues *coteries*: la d'ell i la de la princesa. Sert tenia els seus invitats i la princesa els seus. Eren dos móns diferents, que es trobaven al menjador a l'hora de dinar o feien l'aperitiu al

saló a la mateixa hora, però que, després, es tractaven més aviat menys que més. Feia la impressió que a la casa es vivia en una llibertat completa. Això donava origen a escenes estranyes. Com que en el tragí d'anants i vinents sempre hi havia algú que no havia estat presentat a la totalitat de la gent, teníem, sovint, la sensació de tenir al voltant nostre algú desconegut. Entre els estrangers de la casa, aquesta sensació devia ésser encara més acusada, atesa la vaguetat de les presentacions. La imprecisió dels presents arribava a afectar els mateixos amfitrions. Sert em preguntà una vegada, assenyalant una persona que passava més enllà:

—¿No sabria pas dir-me qui és aquell senyor que passa sota aquells pins? Li sembla que és de la casa?

— Pels aires, sembla aquell americà amic de René Clair...

— Sí, ho sembla. Té raó... És un amic de la senyora. Ve-li aquí.

"Ja venut el Mas Juny, a Jordi, Isabel i Albert Puig Palau, vaig ésser, em sembla, l'únic acompanyant de Sert el dia que vingué a acomiadar-se de la seva propietat. Fou un dia d'una tristesa pesada. Sert quedà, amb llàgrimes als ulls, astorat davant del paisatge que, perquè l'havia fet habitable, havia contribuït a crear.

— La llum d'aquest país!... —em deia contemplant amb una mirada humida i trèmula la tarda de primavera reflectida en les pedres de les velles torres daurades de les masies que tant havia estimat.

Arribà un moment que ja no pogué més i m'agafà del braç.

—Anem, anem! —digué—. Hem de marxar.

És trist, però hem de marxar. Jo sóc com el jueu errant...

I se n'anà".

ELS PRIMERS ESTIUEJANTS

26

70

Els primers descobridors de la Costa Brava van ser els estiuejants privilegiats que van poder gaudir d'unes platges verges, d'una tranquil·litat immensa, d'un paisatge paradisiàc, que la creixent indústria turística no va saber mantenir en l'equilibri necessari per a conservar la bellesa de la costa i al mateix temps fer-ne ús.

Palamós, com els altres pobles del litoral, va començar a rebre estiuejants amb assiduïtat a partir dels anys 20. Durant molt temps, l'incipient turisme va ser quelcom puntual, que no impactava en la vida normal de la gent d'una vila eminentment industrial, pescadora i

portuària. Unes poques famílies estiuejaven a la Fosca en xalets propis i d'altres s'hostatjaven en els hotels de la vila. L'hotel Trias, a Palamós, i el Geroglífic, a la Fosca, van ser els pioners de la indústria turística.

L'hotel Trias, des de la primitiva fonda de Sant Joan del final del segle XIX fins al modern establiment actual, ha seguit una evolució paral·lela al creixement del turisme a la Costa Brava. Des de la primeria de segle fins a la guerra, l'hotel es trobava al carrer Onze de Setembre, cantonada escales del Perill. Després va

traslladar-se a l'emplaçament actual, però durant força anys va ocupar el xalet Muntaner, casa que donava un perfil molt característic al passeig de Palamós i que va ser enderrocada els anys 60.

D'aquells primers estiuejants cal recordar, abans de la guerra, Madeleine Carroll, que va comprar una finca a Treumal; el coronel rus Woevowski, dels jardins de Cap Roig; els amics de Sert, que anaven al mas Juny i l'hotel Trias era gairebé el seu únic punt de contacte amb el poble; els marquesos de Murrio, una branca dels

La silueta de Palamós ha canviat sensiblement. Els banys a la platja venien fins i tot reglamentats per les Ordenances Municipals de 1912, entre els articles de les quals és especialment curiós el que diu: "Tanto los que se bañen en el mar, como los que bañaren en él caballerías, deberán ir cubiertos con traje adecuado".

Urquijo, que va comprar la finca de Sanià; estiuejants suïssos que durant la guerra enviaren queviures, com llet en pols... Després de la guerra, als anys 50, cal anomenar l'escriptor anglès Robert Ruark, afincat a es Monestri i enterrat al cementiri de Palamós; l'escriptor francès Joseph Kessel; Truman Capote; una família nord-americana, els Miller, els quals van propiciar un reportatge sobre Palamós a la revista *National Geographic*; Theodore Rousseau, sots-director del Metropolitan Museum de Nova York; els actors David Niven i Ava Gardner...

A la Fosca, l'hotel Geroglífic, fundat per l'industrial taper i pintor Remigi Tauler, va

COLONIA
"Geroglífic,"

PLAYA	<i>Geroglífic</i>	San Juan
: DE LA :		— de —
FOSCA		Palamós

Primera Colonia Veraniega Marítimo - Climatológica de Cataluña..

A UNO Y MEDIO **PALAMÓS** (Gerona - España)
 KILÓMETROS DE .....

La más fresca del Mediterráneo
 Chalets : Hotel - pensión : Esmerado Restaurant
 * Amb D'iq elegua, amb D'ia anar, i, con volgida, t'omreu siglas *

Visite V. el **K r i K Museum**
 Colección de **CARICATURAS** única en el mundo

La Fosca., playa ideal

Para disfrutar una playa cara bahas de mar hasta aun hoy día (y cualquier posición con playa de cualquier clase, y mientras en la Localidad haya casas o prais más o menos amuebladas, arrendables ocasionalmente, es seguro que almorzar vorazmente, no girados por las delicias del Mar y sus bahos, sino como adalacer la casa solitaria costumbre de, y a alguna parte, una temporada de Verano, sin fambó fijo ni prestiterción.

* Como no hay en Cataluña algunas exclusivamente para bahos, ni cerca ni lejos de la capital non lo más cerca posible y aun cuando las poblaciones puras son ordinarias porque se encuentran conofias y basta conferitios, se sofre caso el mismo color, se respire caso si mismo aire sea en la URBE y lo que PARECE COMODIDAD de distancia, se bruce en bahos inconoditadas y ninguna ventaja climatologica.

..LA FOSCA., ES COMO PLAYA EL IDEAL PARA VERANRO

contribuir durant molt de temps al coneixement de la platja, per l'originalitat pròpia de l'hotel. Les parets estaven cobertes d'endevalles i de jeroglífics, i, per a molts, els dinars i els sopars eren un vertader martiri pensant el que podien significar aquelles inscripcions, però això mateix era també una atracció. L'originalitat de l'hotel residia també en la mateixa construcció, feta per un mestre d'obres de Sant Joan, Es Bacallà, el qual tenia uns sistemes peculiars: les parets eren tortes. Va ser el que el mateix senyor Tauler va batejar amb el nom d'art bacallanesc.

A partir de l'any 34 un nou hotel, el Rocafosca, avui desaparegut, es va sumar a l'oferta de la platja, durant els anys de la postguerra, a una clientela habitual d'alt nivell econòmic. La Fosca va ser, durant els primers anys del turisme, un racó de pau i d'estiueig d'unes poques famílies palamosines, de Girona i de Barcelona.

Les casetes de bany i els tendals de canyís, dos elements avui desapareguts de les platges.

LA GUERRA CIVIL

27

El resultat de les eleccions del febrer de 1936 és prou significatiu respecte a la configuració sòcio-política immediata a la guerra.

A Palamós, mentre el Front Popular guanyava llargament 2.000 vots, la dreta arribà a 700; a Sant Joan, la proporció es va mantenir.

A Palamós, el 20 de juliol de 1936, davant la posició confiada i expectant dels poders establerts, els sindicats i partits d'esquerra van instituir el Comitè de Milícies Antifeixistes, amb participació

de la CNT i ERC. El comitè va assumir de fet el control del govern local: col·lectivitzaren els sectors de la construcció, transports i pesca. Va ser confiscat el vapor Ampurdanes amb la col·laboració dels armadors Gaspar i Juli Matas, i se'l va fer anar a Marsella per assegurar les subsistències.

L'acció que lliurà el Comitè en el pla ideològic s'encaminà a reprimir els veïns significats i compromesos amb l'*Alzamiento Nacional*: les forces vives tradicionals. S'empresonà una mostra representativa de la burgesia integrista i del clero.

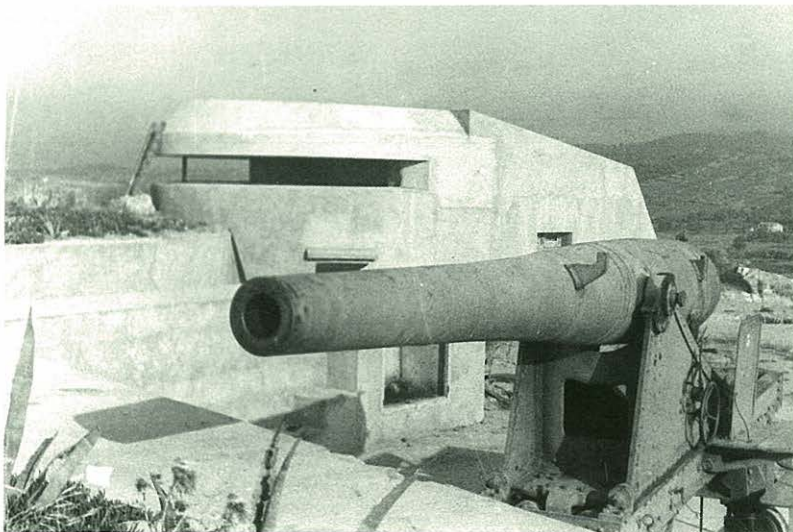
Si bé a Palamós els eclesiàstics van ésser relativament respectats i també les comunitats religioses, no va ser així a Sant Joan, on foren executats el 13 d'agost, als revolts de Torrent, els germans de La Salle Eugenio Cuesta Padierna i Francisco Mallo Sánchez. Tanmateix, en el mes de setembre foren anihilats per elements palamosins Vicenç

Cos de guàrdia i entrada al refugi del Molí de Vent que bastí la 15.ª bateria de costa. Entrà en servei el 20 de gener de 1938.

*Un dels dos canons
bessons que formaren
la defensa artillera
del Molí de Vent de
Sant Joan.*

Oliveras i Badosa (Sant Esteve de Llémna), Gregorio Talavera Morales (revolts de Torrent) i Joan Maruny i Caldas (Romanyà de la Selva).

Amb la recomposició de la Generalitat, el setembre es van dissoldre els Comitès i es van formar nous ajuntaments, amb la mateixa representació i equilibri de les forces polítiques i obreres integrants del Consell Executiu.

El 28 d'octubre Lluçian Sistané va prendre possessió de l'alcaldia i van formar el consistori militants d'ERC, CNT, PSUC, Partit d'Acció Catalana Republicana i POUM.

El darrer consistori republicà estava en marxa i no havia passat encara un mes que ja es van viure els primers estralls de la guerra en plena reraguarda.

*Paper moneda emès
per l'Ajuntament en
temps de guerra; el
disseny anà a cura
dels palamosins
Salvador Fina i
Serrat.*

ELS BOMBARDEIGS

28

74

A més de sofrir les baixes dels combatents al front i els condicionaments de subsistències, malgrat no estar en primera línia de foc, Palamós i Sant Joan varen ser un dels objectius més castigats del Principat.

Segons dades municipals, es produïren 38 bombardeigs, 30 d'aeris i 8 de navals. Hi hagué més de 30 morts i 105 ferits i es destruïren més de 228 edificis i se'n malmenaren 202 més. Tot això mitjançant la descàrrega de 600 bombes des del 17 de novembre de 1936 fins al 28 de gener de 1939.

La Nit de Palamós

Relació d'executats com a repressió al primer bombardeig el 17 de novembre de 1936.

Palamós

<i>Francesc Pijaume i Ponsatí</i>	<i>52 anys</i>	<i>Paleta</i>
<i>Lluís Figa i Oliu</i>	<i>58 anys</i>	<i>Farmacèutic</i>
<i>Andreu Ribera i Llorens</i>	<i>43 anys</i>	<i>Banquer i consignatari</i>
<i>Anselm Gubert i Bessa</i>	<i>48 anys</i>	<i>Comerciant</i>
<i>Francesc Gubert i Bessa</i>	<i>35 anys</i>	<i>Fabricant</i>
<i>Joan Magret i Gurí</i>	<i>69 anys</i>	<i>Camàlic</i>

Sant Joan

<i>Óscar Capdevila i Escudero</i>	<i>52 anys</i>	<i>Comerciant</i>
<i>Mn. Miquel Juanola i Marés</i>	<i>56 anys</i>	<i>Rector</i>
<i>Ricard Grassot i Puig</i>	<i>39 anys</i>	<i>Propietari agrícola</i>

D'entre els palamosins, un va ser executat per haver abusat d'una menor anys abans.

FONT: Arxiu Municipal de Palamós i SOLER SABATÉ, Josep M.º: *La repressió franquista a Catalunya 1938-1953*. Catalunya sota el franquisme, Edicions 62, Barcelona, 1985.

Els marítims anaren a càrrec dels creuers bessons Canarias i Baleares, de 10.000 tones de desplaçament i amb una dotació de cap al miler d'homes, i esporàdicament de l'Almirante Cervera.

La reacció davant el primer atac marítim que protagonitzà el Canarias va ser la represàlia a la gent de dretes per les milícies populars, a exemple de la tràgica Nit de Roses.

S'executaren uns detinguts a les escales de l'Ajuntament i altres a la platja de Can Cristus,

a Treumal (Calonge): 6 de Palafrugell, 7 de Calonge, 3 de Sant Joan i 6 de Palamós.

El novembre de 1936 s'instal·là a l'hotel Rocafosca una bateria d'artilleria amb 6 canons. Al Molí de Vent s'emplaçaren 3 peces més i posteriorment a Sa Punta 1 peça dotada amb reflector. El 1938 es muntaren metralladores a punts alts de Palamós, com el campanar i el Pedró.

La defensa passiva s'organitzà amb la col·locació de sirenes

Aspecte del carrer de Santa Bàrbara.

L'hospital fundat per Mn. Costa s'ensorrà del tot, i se'n salvà només la Capella de Ntra. Sra. del Carme.

La torre del far resistí l'embat, però el conjunt quedà malmès per la metralla i s'inutilitzà el semàfor.

d'avis, tall de fluid elèctric a la nit i la construcció de refugis a les escoles de la vila, Mas Gorgoll, can Mario, plaça dels Arbres, cases d'en Vallès i al Puigpedró de Sant Joan.

Els atacs de l'aviació italiana amb base a Mallorca van ser els que produïren més mal. L'Ajuntament s'adreçà al President de la Generalitat el 7 de setembre de 1938 donant informació del bombardeig del dia 1: "Degut a la criminal actuació de l'aviació facciosa, més de setanta famílies han quedat sense llar, mobles i robes i en una situació econòmica crítica i

desesperada. Un gran número d'obers tapers han quedat sense treball i mancats dels més elementals articles de primera necessitat. És un estat de desolació, llàgrimes i misèria".

Participaren de la malastruga situació els refugiats, infants i ancians, que arribaren en nombre de 50 de Madrid, 100 d'Extremadura, 250 d'Euskadi i 50 d'Aragó.

LA POSTGUERRA

La *Liberación* es produí el capvespre del diumenge 5 de febrer de 1939 amb l'entrada de forces de la brigada mixta de *Frecce Azzurre* del *Corpo di Truppe Volontarie*. Dos dies després, Guillem Noya prengué possessió com a alcalde-gestor.

La venjança no es féu esperar; al cap d'un mes començaren a executar-se els represaliats.

Palamós va ser la localitat amb major nombre de víctimes del Baix Empordà.

La situació era deplorable. A les quantioses pèrdues d'habitatges, calia sumar-hi 14 fàbriques; més de la meitat del cens ocupat havia de restar en atur forçós. D'altra banda, *Manufacturas del Corcho Armstrong, S.A.* i Esteve y Messer, S.A. que ocupaven

El 29 de juliol de 1939 es van fer els funerals pels represaliats del bàndol franquista. A les fotos, desfilada falangista al carrer Major i comitiva oficial.

29

76

Executats pel franquisme (1939-1940)

Lloc d'execució	Data	Nom i cognoms	Militància	Edat	Nat	Professió	Estat civil
PALAMÓS							
Girona	24.03.39	Pere Goiri i Revilla	—	28	Bilbao	Matalasser	C
Girona	24.03.39	Octavi Ros i Sureda	CNT-FAI	33	Palamós	Pescador	C
Girona	24.03.39	Josep Hernández Ruiz	CNT	39	Mazarrón (MU)	Taper	C
Girona	12.08.39	Vicenç Martí i Querol	—	53	Rossell	Jornaler	C
Girona	12.08.39	Antoni Ribas Amerino (a. Madriles)	CNT-FAI (membre del Comitè)	33	Lavapiés (M)	Mecànic	C
Girona	12.08.39	Josep Ruiz Duran	CNT-FAI	47	Cegil (MU)	Jornaler	C
Girona	12.08.39	Josep Fàbrega i Pou (Diputat al Parlament de Catalunya)	ERC	71	Palamós	Comerciant	V
Girona	12.08.39	Dídac Garrell i Tauler (Alcalde)	AC-ERC	55	Palamós	Agent Asseg.	C
Girona	22.10.39	Joaquim Robau i Roig	POUM	28	Cadaqués	Jornaler	C
Girona	27.06.40	Narcís Ribera i Pla	CNT-FAI	30	La Bisbal	Taper	C
SANT JOAN DE PALAMÓS							
Girona	28.07.39	Joan Carol i Vilaret	ERC	46	La Bisbal	Pagès	C
Girona	28.07.39	Lluís Font i Castelló	CNT	37	Mont-ras	Pescador	C
Girona	28.07.39	Josep Lloret i Torres	CNT	54	Finestret	Jornaler	C
Girona	15.11.39	Lluís Pla i Cubiña	—	45	St. Joan	Pagès	C

SOLÉ i SABATÉ, Josep M.: *La repressió franquista a Catalunya 1938-1953*, Catalunya sota el franquisme 1, Edicions 62, Barcelona, 1985, pp. 350-353.

77

més de 1.000 obrers, paralizaren la producció, davant la impossibilitat d'exportar.

L'any 1940 el general Franco adoptà Palamós als efectes de reconstrucció. La renovació material va venir acompanyada de la ideològica, amb canvis substancials en la vida pública i les manifestacions socio-culturals. Un exemple gràfic és la reconversió del Centre d'Acció Republicana de

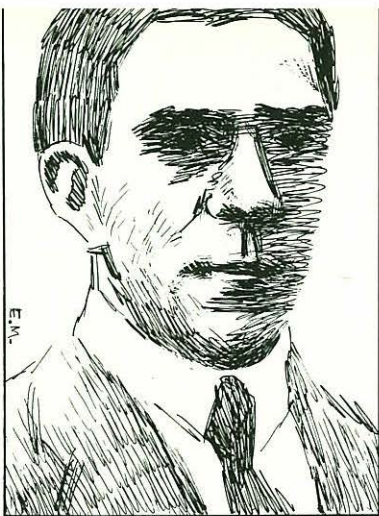
Sant Joan en *Nueva Juventud*, sota l'òrbita de la catequística parroquial.

Per altra banda, molts dels que varen marxar a l'exili no renunciaren als seus ideals i varen esdevenir membres del maquis francès i alguns trobaren la mort als camps d'extermini nazis. Al camp de Mauthausen van morir Joaquim Mas i Pou, Jaume Soler i Jaunals, Llibert Felip i Risech i Pere Homs i Vilanova.

El forner i cenetista Santiago Amir i Cruañas (a. el Xèrif) participà en cèl·lules de resistència armada amb Quico Sabaté i altres guerrillers com Facerias i formà part del grup *Talió*. Fou afusellat l'any 1952, al Camp de la Bota de Barcelona, als 38 anys.

El procés va ésser denunciat internacionalment per Albert Camus, Jean-Paul Sartre i André Breton, entre d'altres intel·lectuals.

Frederic Pujulà i Vallès.

Joan Pagès i Moret.

Josep Fàbrega i Pou.

Tres personatges són prou representatius del que va ser la repressió franquista: un intel·lectual, un obrer, i un polític. La situació els silencià i el pas del temps els portà l'oblit.

FREDERIC PUJULÀ I VALLÈS

Periodista i escriptor. Nat el 1877, estudià Dret i s'inicià en les lletres al setmanari local *La Senyera*. Formà part de la redacció de *Juventut*, la tribuna més influent del modernisme, i col·laborà en diferents mitjans de premsa, *El Federalista*, *El Diluvió*, *L'Avenç*, *La Veu de Catalunya*, etc. Reconegut esperantista, la seva labor s'inicià l'any 1905 amb la fundació d'*Espero Kataluna*. L'obra escrita en esperanto va tenir tres intencions: establir la relació amb el català, introduir la llengua als mitjans usuals d'abast i el conreu literari en publicacions d'arreu del món. Escriví teatre i diferents relats, com *Homes artificials* (1911), considerat pioner en el gènere de ciència-ficció al país. L'any 1939 el franquisme el condemnà a mort i més tard li fou commutada la pena. Sobrevisqué amb la traducció anònima de les novel·les de Georges Simenon. Trobà la mort a Bargemon (Provença) l'any 1963.

"Un dels prohoms de *Juventut*, Frederic Pujulà i Vallès, se'n va fer campió i dins el clima de mal endegades inquietuds i delers d'emancipació que la revista fomentava, l'esperantisme es va propagar aviat fent costat al vegetarianisme, el naturisme, al teosofisme i moviments semblants. Era, doncs, un moviment més d'emancipació en què s'aliaren singularment l'emancipació de les limitacions de la fragmentació de llengües amb l'emancipació del català de la tirania del castellà, o de Catalunya de la tirania de Castella. Per això, Pujulà i Vallès, que es va convertir en cap del moviment esperantista català i després fou una de les grans figures de l'esperantisme mundial, va haver d'emigrar fora d'Espanya per un article catalanista publicat a Budapest".

GALÍ, Alexandre: *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya 1900-1936*, Llibre XIX, Fundació Alexandre Galí, Barcelona, 1986, pàg. 106.

JOAN PAGÈS I MORET

Nasqué el 1917. Barber d'ofici, va presidir a Barcelona el sindicat del ram de la UGT, va ser un dels fundadors del PSUC i comissari durant la guerra. Participà al maquis francès i

fou empresonat pels nazis a Mauthausen de 1941 a 1945. Fundador i més tard president de l'Amical d'aquest camp d'extermini. Han testimoniat la seva persecució "perquè era republicà, roig i català" Mariano Constante, Teresa Pàmies i Montserrat Roig. Va morir a Barcelona l'any 1978.

"És de Palamós, té un tarannà calmat, quan parla ho fa molt a poc a poc, amb la idea de deixar tots els detalls ben matisats. En Joan Pagès no va deixar de lluitar quan va sortir de Mauthausen i va ésser empresonat pel règim franquista, el 1951, junt amb el Gregori López Raimundo, el secretari general del PSUC. Ara recorre tot Catalunya presentant la pel·lícula *Nuit et brouillard* i malda per explicar, als qui no ho han viscut, què significa haver estat en un camp d'extermini nazi. De vegades, la gent del públic fa preguntes puerils, empeltats de la ignorància històrica de tants anys sense parlar-ne, i en Pagès somriu en contestar, somriu entre irònic i trist. En Joan Pagès va molt cansat, té el cor i l'estómac malalts i només pot menjar farinetes, com els nens petits, quan li ve la crisi. Però no deixa mai de presentar la pel·lícula de Resnais, infatigable recordatori del que va ésser el nazisme. Va entrar al Partit Comunista Català quan tenia disset anys, el 1934. (...) "Jo era, al front, comissari polític d'una companyia. Puc dir que sóc voluntari des del primer dia. Encara no tenia vint-i-dos anys. Defensava que Catalunya pogués expressar la seva pròpia personalitat, com una nació lliure. Potser no em conformava amb una simple autonomia, jo volia anar més lluny, tot i comprenent, com em sembla que comprenc ara, que, mentre les circumstàncies no variïn, no podem deslligar-nos de la resta de l'Estat espanyol, com tampoc no ho podem fer de la resta del món, però amb el mateix poder de decisió de qualsevol altra nacionalitat".

ROIG, Montserrat: *Els catalans als camps nazis*. Cultura Catalana Contemporània, VI, pàg. 32. Edicions 62, Barcelona, 1977.

JOSEP FÀBREGA I POU

El més humil dels polítics palamosins va néixer el 1868. Cursà estudis al Seminari de Girona i es guanyà la vida com a comptable de la fàbrica surera de Remigi Tauler. Durant anys va ser l'ànima de *L'Equitativa* i del casino *La Gorga*. Era alcalde quan vingué Alfons XII a inaugurar les obres del moll i es negà a complimentar-lo. Sofrí presó en la Dictadura de Primo de Rivera i l'any 1932 fou elegit diputat per ERC al Parlament de Catalunya.

"(...) Era un vell republicà federal dels pocs que ja quedaven a l'Empordà, terra pròdiga en inquietuds progressistes i batecs humans. Home de principis arrelats i d'una conducta exemplar, anava duent a terme una petita labor constant en profit de la gent que treballa i sofreix.

Agusti Cabruja explica que, el 26 de gener de 1939, va mantenir amb ell aquest diàleg a Barcelona:

- Avi, què feu vós aquí? Que no aneu a Olot, on hi ha tots els diputats?

Ell, amb tota la parsimònia, posa les dues maletes a terra i fa, abatudíssim:

- Volia anar-hi. El secretari del Parlament, l'amic Dot, m'ha telefonat aquest matí; però, un home de la meva edat, vell, ja no està per viure noves aventures... Ja tinc la meva resolució presa: me'n tornaré a Palamós, i quan entrin els falangistes els provocaré, i que em matin d'un raig de trets al mig de la carretera!

No va pas ésser ben bé així, però poc se'n va faltar. El cas és que aviat fou detingut i traslladat a la presó de Girona. No trigaren a afusellar-lo ran de les tàpies del cementiri de Girona, la matinada del 12 d'agost de 1939, i juntament amb ell hi executà 33 persones més.

Així va acabar la vida d'en Josep Fàbrega, d'aquest home bo, honrat, generós".

CABRUJA I AUGUET, Agusti: *Polítics i escriptors gironins durant la segona República*. Ajuntament de Salt-Diputació de Girona, 1987. pp. 87 i 93.

SANT JOAN, DE POBLE A BARRI

30

Les cases consistorials donaren soplug a l'ajuntament i a l'escola pública. Amb la seva venda Palamós ha evidenciat la manca d'interès per dotar Sant Joan amb un centre cívic arrelat a la seva història.

L'any 1942 el municipi de Sant Joan de Palamós va ser agregat al de Palamós a instàncies d'aquest darrer Ajuntament, encapçalat aleshores per Fèlix Ribera Llorens, segon alcalde franquista de la vila, que assolí el període de mandat més llarg de la Història local, per espai de 12 anys.

Els arguments es basaven en raons de tipus urbanístic i per prestar servei d'aigua potable al municipi que es volia annexonar.

La qüestió no havia d'oferir problemes. Palamós gaudia d'un privilegi especial: *l'adopció* de la vila pel general

Franco l'any 1940, l'addicció plena al règim dels Ribera, que es prolongà durant tota la dictadura, amb influència decisiva en tots els àmbits, i la passivitat unànime de la gestora de l'Ajuntament de Sant Joan en els formulismes de procediment que esdevingueren de pur tràmit.

Prometre oferir aigua potable a San Joan no era només un favor que es feia al poble que s'anava a agregar. El favor se'l feia també a ell mateix l'alcalde de Palamós: era membre del consell d'administració de la companyia subministradora i gendre del seu president, Zoilo Costart, al qual substituï poc després en el càrrec.

La guarderia parroquial ha contribuït a identificar els veïns i ha facilitat la relació de grans i menuts, amb una expressa intenció interclassista i integradora de la immigració.

El darrer consistori de Sant Joan va estar format per l'alcalde, P. Adroher, i els regidors P. Mató, C. Gispert, P. Salvador, J. Lloret i E. Tarrés.

Així es va extingir el terme municipal que segles enrera havia donat a Palamós la possibilitat d'existir. Sempre més Sant Joan ha estat el llunyà i oblidat veí. Però el sentiment diferencial no s'ha pogut obviar i ha restat

sempre un fet indiscutible per ambdues entitats de població.

A partir dels anys seixanta, Mn. Domingo Ciurana va promoure la construcció del Casal amb el suport popular i amb fórmules de finançament tan enginyoses com la cèlebre Operació Ampolla.

Continuant la mateixa línia, Mn. Gumersind Vilagran organitzà un conjunt d'accions

culturals i socials que feren i fan poble, com la guarderia infantil, les activitats recreatives, la llar d'avis i darrerament la biblioteca El Caliu, que contribueix alhora a la integració de les famílies immigrades.

Amb la recuperació democràtica van néixer nous vehicles de participació: l'Associació de Veïns i l'escola pública.

ELS PESCADORS

31

Dins el món de la pesca, a part de l'activitat directa dels pescadors i dels comerciants o revenedors, altres persones, quasi sempre sense un treball remunerat, són necessàries. Cosir les xarxes és, per exemple, una feina imprescindible.

La pesca és i ha estat tradicionalment un sector econòmic bàsic de la població.

Tres tipus de flota desenvolupen les activitats pesqueres: la pesca industrial (arrossegament i encerclament) i la pesca artesanal. L'arrossegament utilitza el bou. Palamós compta actualment amb 48 embarcacions d'aquest tipus. Més de la meitat, un 54%, fa més de 25 anys que són construïdes. Dotze superen els

La pesca artesanal es fa amb les petites embarcacions dels armelladers. El peix d'armellada és molt apreciat al mercat, sobretot a l'estiu.

500 H.P. de potència. L'encerclament es fa a través de la teranyina. Actualment hi ha 13 embarcacions, amb una mitjana d'edat de 15 anys. La flota artesanal és molt variada. Depèn del que es pesqui, de l'època de l'any i del lloc. L'ormeig més comú a Palamós és el palangre.

En parlar de la pesca a Palamós és imprescindible fer

La pesca i el comerç han coexistit sempre en el port de Palamós. A les set en punt del matí les barques d'arrossegement –popularment, vaques– comencen la cursa diària per arribar als millors caladors.

referència als caleros, els pescadors vinguts de l'altra punta de Catalunya, de l'Ametlla de Mar, que varen establir-se a la vila ja fa molts anys.

L'any 1924, Palamós tenia menys pescadors que no pas Calella i Llafranc, però de mica

en mica van anar arribant nous homes, nous pescadors. Els primers anys s'hi estaven un temps com a transeünts, però a partir dels anys 30 s'hi van establir.

Va ser després de la guerra, als anys 40 i 50, quan van arribar

les grans onades migratòries procedents del Campello, Vinaròs i sobretot l'Ametlla de Mar. L'any 1955, un 70,8% dels pescadors eren immigrants.

Un 34,5% eren fills de l'Ametlla. Van ser els caleros els qui van modernitzar les tècniques pesqueres i van introduir el ròssec. Avui, després d'aquells primers caleros, els pescadors són palamosins amb un peu a l'Ametlla. Els caleros es van integrar a Palamós, però, alhora, van conservar unes arrels pròpies que els identifiquen com una comunitat dins del poble. L'exemple més clar és la conservació, de generació en generació, del parlar del sud de Catalunya, que a Palamós hi ha conviscut des del principi. La pesca, avui, i tot el que se'n deriva (comercialització, sobretot, i també conservació del peix) és un dels puntals econòmics de la vila.

83

El parlar dels caleros

Molt llarga seria la llista dels mots o expressions que els caleros diuen "diferent". La gent de Palamós també, a vegades, usa alguns d'aquests noms. Heus aquí algunes paraules:

Txorrar: Llevar les peces.

Sàrsia: La xarxa dels armelladers.

Poval: Galleda.

Espill: Mirall.

Agitar-se: Posar-se al llit.

Fenya: Feina.

Xic/a: Noi/a.

Veigues!: Mira!.

Fer porra: No agafar res.

Muleta: Llaüt.

Gadaga: Escamarlà.

Moll: Roger.

Vetes: Cintes (els peixos).

Möllera: Capellà.

Mamona: Molla.

Bròcul: Bròquil.

Pataques: Patates.

Coc: Coca.

Moixó: Ocell.

Hi ha un costum molt normal entre els caleros, és el de posar-se sobrenoms uns als altres, i utilitzar-los correntment.

Així, a Palamós, tots els pescadors coneixen en Galdiri, el Coreano, el Moro, el Surell, en Pixa-corrents, en Gambeta, l'Arrossero (tota una família), en Salmiron, el Gatet... i molts d'altres.

MÚSICA I MÚSICS

32

84

La tradició musical palamosina arrenca de la constitució de la primera cobla l'any 1843, integrada per quatre instrumentistes al so de tibles, coixinera i flabiol.

Cal valorar l'efecte beneficiós que representava per a la formació musical l'establiment d'un organista mestre de capella a la parròquia de Santa Maria del Mar, on es van iniciar bona part dels instrumentistes locals.

De 1880 a 1890 actuaven les orquestres d'Enric Casademunt, Enric Casas i el Paixero.

A la darrerria de segle es

El mestre Paixero

D'entre els músics palamosins cal destacar per la seva representativitat la popular figura de Josep Casanovas (a) Paixero (1852-1940).

Es formà a la capella de música parroquial. Als 10 anys debutà com a flautista i en poc temps dominà els instruments de la cobla. Amb 15 anys dirigí una coral promoguda pel poeta Francesc d'Asís Marull.

Campaginà l'activitat musical amb l'ofici de taper. S'establí uns anys a Épernay i Reims, on ingressà per oposició a la Banda Municipal i esdevingué director del cor ciutadà i promotor d'una coral de tapers catalans.

El 1888 va ser un dels fundadors de la Principal de la Bisbal. Fou un decidit impulsor de la música a Palamós, on dirigí les societats corals, fou organista i fundà l'orquestra El Pentagrama.

Va compondre cançons, fantasies, caramelles, obres

polifòniques i més de 150 sardanes d'elaborada tècnica: Rosa Roja, El cant de les tenores, Records de Sant Sebastià...

Fou autor de l'himne del Tren Petit Llor a August Pagès i d'un mètode propi de flabiol molt elogiat per Toldrà.

vertebrà el moviment coral, que ha esdevingut un vessant ben arrelat, amb la creació del Cor El Progrés l'any 1891, plenament vigent a hores d'ara, i el 1913 l'Orfeó Aucellada. Integrats bàsicament per tapers i pescadors, que alhora instituïren espontàniament colles que conreen l'havanera i la cançó de taverna fins a temps recents, com les

de l'Avi Sunyer, Vives, Joan "Lari", Quimet Drapaire, Mundo, Serrano, Oliveras...

L'any 1914 existien tres cobles i un quartet de piano, violí, viola i violoncel compost pels germans Josep i Alexandre Miró, Eduard Castelló i Lluís Camós. Aquest dinamisme va permetre mantenir un ampli nombre de sales de ball.

A Palamós, Can Gardela, Sant Elm, Sala Nova, Teatre Cervantes, Teatre Calderón i els casinos. A Sant Joan, Cal Quel i la Sala de Dalt.

L'Associació de Música de Palamós, instaurada el 1924, comptà de bon començament amb 500 socis i desenvolupà una extraordinària tasca portant els millors conjunts i solistes de l'època, tant del país com estrangers: Orquestra de Pau Casals, Xavier Cugat, The Music Society String, Quintet Instrumental de París, etc.

D'entre els compositors han estat notables el metge i poeta Narcís Coll i Vehí, autor de la partitura de l'òpera de Víctor Balaguer *El Doctor Burlado* (1846), Molins, Montaner (a) Dicki, Tauler, Baldomer i Eduard Castelló, Josep Carbó, Ramon Casas, amb una llarga trajectòria com a pedagog musical, i el poeta i escriptor Santiago Bañeras.

La Cobla Baix Empordà, de la mà d'Amadeu Cuadrado i Joaquim Portas, fou fundada l'any 1934 i manté avui dia una meritòria labor folklòrica amb el suport de l'Agrupació Sardanista Costa Brava.

Tot aquest ampli historial ha produït un seguit de manifestacions recents, com el

Sardanes de Palamós

A l'amic Cuadrado
A Palamós fan pipes
A Palamós i al mestre Paixero
Cala Margarida
Cala S'Alguer
Camí de La Fosca
Dansaires Palamosins
Dansaires Palamosins
De Sant Joan a Palamós
El tramvia del Baix Empordà
Illes Formigues
Joia de Palamós
L'Aplec de Palamós
La Fosca
La Sirena de Palamós
Mas Juny
Mar de Palamós
Noies Palamosines
Palamós
Palamós
Palamosina
Palamosina
Palamós a l'avi Mateu
Palamós amorós
Palamós, Aplec
Palamós, té una miranda
Palamós, vila riallera
Platja Castell
Platges de Palamós
Records de Palamós
Remant a S'Alguer
Roca Fosca
S'Alguer
Palamós, VII Centenari

Joaquim Soms
Santiago Bañeras
Enric Vilà
Pere Mercader
Ricard Viladesau
Pere Rigau, "Barretó"
Enric Vila
Eduard Castelló
Josep Carbó
Joan Carreras
Baldomer Castelló
Francesc Mas Ros
Pere Mercader
Baldomer Castelló
J. Ventura Tort
Enric Vilà
Francesc Mas Ros
Artur Rimbau
Paixero
Baldomer Castelló
Joan Gelabert i Crosa
Jaume Cristau
F. Mas Ros
S. Obiols
Artur Rimbau
Pere Mercader
Pere Mercader
Pere Mercader
Josep Saderra
Josep Taxes
Josep Pujol i Baylach
Baldomer Castelló
Baldomer Castelló
R. Viladesau, S. Bañeras

Festival de la Cançó Marinera, la Mostra de l'Havanera i el Festival Internacional de Música, sota la direcció del guitarrista japonès Ichiro Suzuki.

CREENCES

33

La processó del Corpus a Sant Joan s'iniciava a les Cases Noves fins a arribar a l'església parroquial.

86

La primera parròquia fou la de Santa Eugènia de Vila-romà, fundada en el s. XI i que era possessió del monestir benedictí de Sant Feliu de Guíxols.

L'any 1377, s'autoritza la construcció d'una capella dins els murs de Palamós, però amb restriccions per a la celebració d'oficis religiosos, i els veïns del moll s'havien de desplaçar fins a la llunyana església de la Pietat.

Això provocà una agitada lluita per aconseguir l'erecció d'una nova parròquia i fins i tot hi intervingué el Sant Pare Martí V.

La submissió religiosa entre palamosins i vila-romans donà lloc a violents disturbis, i l'afer es va resoldre definitivament amb la creació de la parròquia de Santa Maria del Mar el 1428.

Dues figures religioses vinculades a la vila han estat quasi ignorades. Una és la màrtir romana Santa Sotera (s. I dC.), de la qual el mínim Roig i Jalpí relatà el seu degollament a Palamós en una fabulosa biografia, comparable a les també mítiques hipòtesis del suposat empresonament de Cervantes a la vila o l'origen palamosí del personatge llegendari del Mariner de Sant

Pau de Seguries. En canvi, ha estat plenament verificada la nissaga palamosina de Sant Vicenç Ferrer (1350-1419).

En un estudi realitzat a nivell diocesà l'any 1980 es qualificà l'Arxiprestat de la Badia de Palamós com una de les zones més *fredes* del bisbat, sobre la base d'assolir els màxims de morts sense sagraments i mínims d'assistència a missa, de contribució al Domund i d'ordenacions sacerdotals.

GOIGS A LLAOR

SANTA

Verge i

Compatrona de la vila de Palamós.

Sa festa, el dia

Puig gosseu l'eterna aurora
que al Cel pura reverbera:
*Sigueu nostra defensora,
oh màrtir de Crist, Sotera!*

Sang romana en la mixença
vostres venes van portar;
descendia per hora immensa
de família consular;
si ja en nàixer sou senyora,
major joia vos espera:
Sigueu nostra defensora, etc.

Descollí vostra formosura
com ramell de flors d'abril;
però una ànima tan pura
vol riquesa més gentil:
cerca Déu que l'esamora
i és la gràcia verdadera!
Sigueu nostra defensora, etc.

Pliers mesquits deixeu de banda,
que en vas d'or destilen fel,
vostre front vol la garlanda
feta amb raigs de llum del Cel;
us captiven fa a tota hora
l'oració i la vida aspera:
Sigueu nostra defensora, etc.

Quan sortosa us transcorria
l'existència, Dioclecí
ple de ràbia i felonía
féu la guerra al nom cristià.
Déu volgué que sens demora
v. *Ora pro nobis beata Sotera*

I GLÒRIA DE SOTERA

Màrtir

en l'Empordà, Bisbat de Girona

10 de Febrer.

ingressiu d'aquella fera:
Sigueu nostra defensora, etc.

A la costa catalana
cerchaven degut repòs:
com la perla més golana
va acollir-us Palamós;
tan bon punt vos té a la vora,
quina olor de primavera!
Sigueu nostra defensora, etc.

El verger de sa puresa
captivava els serafins,
i son cor fou l'arquimena
on serví els amors divins.
Oh quants mèrits atresora
el breu curs de sa carrera!
Sigueu nostra defensora, etc.

Com l' infern tan sols l'inspira,
ve Dacià fet un lleó,
deixant rastres de sa ira
pel Conflent i el Rosselló.
Quan ell sap que un Déu adora
vostre cor, se desespera:
Sigueu nostra defensora, etc.

Us lligà ab dures cadenes
i en pressó us féu tancar,
grans turments de totes menes
un a un va apurar;
ple de ràbia estereidora,
com esclava us considera:
Sigueu nostra defensora, etc.

Vostre cara tan preciosa,
més que el blau del firmament,

vostres ulls on hi reposa
la claror del sol naixent,
infetelen tots a l'hora
uns butxins ab gran quimera:
Sigueu nostra defensora, etc.

Mes ja des del Cel us crida
vostre Espós enamorat
i a ses bodes us convida,
quan el cos és degollat.
Vostra rica sang colora
dels sants màrtirs la senyera!
Sigueu nostra defensora, etc.

Ses despulces tan preuades
reben sepultura act
essent a Roma traslladades,
com la rosa a son jardí.
Vostra pàtria és guardadora
d'un tresor que tant venera:
Sigueu nostra defensora, etc.

Protegiu des de la glòria
Palamós i l'Empordà!
Feu que un dia la victòria
també al Cel puguem cantar
que la fe consoladora
no deixem jamai enrrera!
Sigueu nostra defensora, etc.

Puix diadema brilladora
vau cenyir luitant sencer:
*Sigueu nostra defensora,
oh màrtir de Crist, Sotera!*

ii. *Ut digni efficiamur promissionibus Christi.*

OREMUS

Indulgentiam nobis, quassumus Dóminus, beata Sotera, Virgo et Martyr imploret: que tibi grata semper extitit, et mérito castitatis, et tua professione virtutis. Per Dóminum... Amen.

Lletra de Josep Franquet i Serra.—Música del mestre Eduard Fígula i Masferrer.

Impremta de A. Franquet, carrer de la Argentina, 26.—GIRONA.

Goigs de Santa Sotera. El lletraferit i impressor gironí Franquet en fou l'autor, ahora que va compondre una versió dels "Goigs al Sant Crist de la Vila de Palamós" (1907) i del poema "La creu del Portal" —l'antiga creu de terme que avui presideix l'entrada al cementiri.

Pel que fa a altres menes de creences, destaquen dos grups doctrinals: els esperitistes, dels quals es té notícia de la seva existència l'any 1934, i els Testimonis de Jehovà, que els anys vuitanta hi han obert un Saló del Regne.

Els altres cristians

En la primera meitat del s. XVI, el de la Reforma, es situa ja la implantació d'una comunitat protestant a la vila, i es documenta la persecució i processament dels seus membres per part de la Inquisició. L'any 1930 el Nunci del Vaticà, i a conseqüència de la celebració un any abans a Barcelona del II Congrés Evangèlic Espanyol, recaptà de la jerarquia episcopal la situació del protestantisme a les seves diòcesis. El bisbe de Girona va descriure així la realitat local:

"Palamós (4.500 habitants) y San Juan de Palamós (1.800 habitantes): forman casi una sola población.

Hay protestantes. Son unos 40 entre americanos, alemanes y algunos indígenas, que tienen hijos sin bautizar. Existen desde hace muchos años y pertenecen a la secta Evangelista. Tienen capilla en la calle de San Antonio, núm. 9 y pastor. No hay escuelas, ni fundaciones, ni asociaciones. Se reparten biblias y folletos. Las autoridades los toleran y su actuación es nula y pasa desapercibida. Se sirven de una revista editada en Barcelona y titulada "El Mensajero Bautista". Lo más conveniente es no concederles importancia. No tienen escuelas y atraen a los niños a su capilla por medio de estampitas, regalos y meriendas. Hace unos dos años tenían una asociación misional. Actualmente no dan señales de vida. Nadie les hace caso. No es necesario tomar medidas que podrían ser contraproducentes".

Transcripció de CLARA, Josep: "Un informe sobre els protestants a la diòcesi de Girona l'any 1930", a *Revista de Girona*, núm. 100, pàg. 253, tercer trimestre de 1982.

Les donacions dels particulars constituïren el Museu. La confiança dipositada en uns entusiastes no s'ha revalidat amb la intervenció pública, insensible davant el patrimoni format.

L'any 1920, l'alemany Hug Sanner, gerent de les indústries de suro Montaner i més tard agent del turisme a les comarques gironines, animà les seves amistats a crear *El Cau de la Costa Brava*, sota l'assessorament del dibuixant, pintor i ex-librista barceloní J. Triadó.

L'objecte va ser constituir un fons d'obres d'art i objectes antics "i tot el que fes referència a art i cultura". Per això al cap de l'any varen instituir el Concurs de Pintura, amb un jurat integrat per Rusiñol, Meifrèn i Galwey.

La primera etapa la van compondre una trentena de socis -d'entre els quals destaca Francesc Vidal i Palmada, pintor local que creà escola-. Fins a la consolidació, en què s'establí el nom definitiu, *Museu de Palamós "Cau de la Costa Brava"*, reberen una precària subvenció municipal i legalitzaren els estatuts.

Les sales s'anaren dotant a base de cessions particulars i amb l'organització d'excursions a les rodalies, inici de la col·lecció fotogràfica i les donacions d'utillatge i estris domèstics per part dels artesans, pescadors i pagesos.

L'any 1933 es va editar el catàleg amb la descripció dels continguts de les sales de Ceràmica, Aiguaforts, Índia, Pintura, Indústria

tapera, Fotografia i Biblioteca.

L'obra cultural es desenvolupà mitjançant l'edició del butlletí *Terra Nostra*, que donaria a conèixer fonamentalment treballs d'investigació del fons de l'Arxiu que fou confiat per l'Ajuntament, i això de la mà de l'acadèmic Lluís Camós i Cabruja. Com bé diria Agustí Duran i Sampere, "Lluís Camós rendí amb el seu incessant treball un important tribut a la seva vila nadiua. Palamós havia trobat el seu historiador".

Però la seva labor va tenir el mateix trist final que el museu. Des de l'any 1939, el centre ha estat oficialment ignorat, fins a l'any 1987, en què tancà les portes per malaltia de Joan Juncà i Pascual, que l'havia conservat personalment d'aleshores ençà. Reclamà la municipalització que havia de garantir la continuïtat i evitar la ruïna progressiva soferta en els successius consistoris del règim anterior i als renovats demòcrates, precis que desoïren uns i altres, entre la indiferència i la ignorància.

Van fer impossible acomplir el desig d'en Barceló: "Convertir-lo en arxiu de tots els objectes artístics i antics de Palamós; que passi a ésser el primer Museu de la Costa Brava".

DUES ÈPOQUES: LLUÍS BARCELÓ I JOAN JUNCÀ

El primer conservador del Cau fou Lluís Barceló i Bou, un autodidacta solitari, humil i savi. Nascut al mas familiar d'El Metges (Gavarres), va rebre l'ensenyament elemental a Cassà i va aprendre l'ofici de taper a Calonge. Residí finalment a Palamós, on treballà d'escrivent a la fàbrica de Can Xicoira, i féu viatges com a representant a Itàlia i als Estats Units.

De caràcter reservat i modest en el tracte, desenvolupà una decisiva tasca al front del museu i en les activitats culturals de la vila.

La seva obra literària, la començà a *Marinada*, i foren fruit de la seva sensibilitat els poemes amb regust bosquetà *Camperoles*, *A ple aire*, *Trescant pels cims*, *Un drama casolà*, *Retorn al poble*, *Les orenetes*, *Elegia del Suro* *Gros de Romanyà*, *Mare i fill* i *Maternitat*.

En un altre vessant, fou autor del tractat botànic *Els bolets de les Gavarres* i del recull lexicogràfic *Del bosc i de la vinya*.

Fou un reconegut genealogista, i en el camp de l'arqueologia descobrí el jaciment de Castell.

Poc abans de morir, l'any 1951 fou nomenat fill adoptiu de Palamós.

Joan Juncà i Pascual va néixer a Sant Feliu de Guíxols l'any 1910 i es traslladà a Palamós d'infant. El seu pare fou contemporani de Frederic Pujulà i Vallès i l'inicià com a esperantista i en el món del col·leccionisme. Aquesta afició el portà a fundar l'any 1935 el Club Costa Brava Filatèlica.

Enriquí tant la col·lecció malacològica del museu que el malaguanyat periodista Antoni Crosa i Mauri afirmà a les pàgines de *L'Independent* que era la més important d'Europa, després de la del Museu Oceanogràfic del Principat de Mònaco.

La seva afició per l'arqueologia el portà a treballar, de la mà de Miquel Oliva, als jaciments de Castell i Ullastret, i l'any 1961 fou nomenat cap del Servei de Defensa del Patrimoni Artístic Local.

Fou treballador de l'Armstrong i col·laborà a *Proa* amb el pseudònim de *l'Avi*.

La col·lecció malacològica és a hores d'ara el fons més remarcable del Cau.

URBANISME

34

90

L'evolució urbana de Palamós no ha deixat unes restes clares de la configuració de la vila al llarg dels segles. Palamós va ser una població fortificada. No hi ha, però, vestigis de les muralles que encerclaven la vila, ni tampoc del palau reial que hi havia dins del recinte, ni del castell o fortalesa que s'alçava a la punta del Molí per a defensa del port.

El desenvolupament urbanístic va ser propiciat per les necessitats esdevingudes a conseqüència de la instal·lació de fàbriques de suro i de donar resposta a l'exigència demogràfica del final del s. XIX. Palamós, l'any 1857, era la

segona població provincial després de Girona que va sol·licitar una ordenació territorial o eixample, feta per l'arquitecte Martí Sureda i Deulovol. L'Eixample es va fer paral·lelament a la platja; 12 carrers amb sortida al mar i 6 transversals. Van formar-se així unes illes amples i suficients per cobrir les necessitats d'instal·lacions industrials i construcció d'habitatges. El barri va néixer lentament, i a partir de 1887, amb l'estació del ferrocarril, va rebre un nou impuls urbanitzador.

El grup d'habitatges González Hontoria és un exemple del tipus de política urbanística seguida durant el franquisme.

Tot un barri d'habitatges del sindicat vertical és dedicat al palamosí Josep Pagès i Costart, advocat i notari, que va ser governador civil de Tarragona, de Lleida i de Girona (1956-1962).

Palamós té avui dos nuclis antics, ben separats un de l'altre. Es tracta del nucli antic medieval de Palamós, entorn de l'església de Santa Maria i els carrers que pugen al Pedró, i el nucli antic de Sant Joan, entorn de l'església de Santa

Els efectes del boom

Lluís Bofill i Serra en la seva època de director de la revista Proa, manifestà sempre la seva opinió davant dels canvis espectaculars del paisatge, va demostrar una visió de futur no usual en aquells anys:

”Han degradat la Costa Brava. Solament cal passejar la vista per la panoràmica que inclou Platja d’Aro, Sant Antoni de Calonge i el Passeig de Palamós, tres llocs que mostren una exuberant frondositat d’edificis de molts pisos, hostils, freds, gregaris, inexorablement renyits amb el nostre paisatge... Dos o tres anys endarrera érem ben pocs els que clamàvem contra els edificis fora de mida.

D’altra banda, les persones a qui incumbien les decisions n’eren, pel que es veu, partidàries, mentre la immensa

majoria de la gent restava indiferent. Llavors se sentia dir que farien un edifici de tants pisos i àdhuc es veien allà al lluny, difuminats per la boirina, els que ja estaven pujant a Platja d’Aro. Tot això era, però,

inconsistent, llunyà. En canvi, ara els tenim davant del nas, ens imposen llur presència, els sentim físicament formant ja part del nostre món immediat amb llur mola descomunal...”

Proa, núm. 29, setembre 1967.

91

Eugènia. Ambdós haurien de ser objecte d’una protecció i rehabilitació urgents. Durant els anys del desenvolupament econòmic (anys 60 i primers dels 70), a més de les construccions d’apartaments pensades pel turisme, van néixer els barris que van engolir l’augment demogràfic de la població: les Cases Noves, el “barri de les Monges”, el barri del Tennis,

les Cases dels Pescadors, els pisos d’es Pla i del Mas Guàrdies... Uns eren de promoció privada i altres d’iniciativa oficial, com les cases noves –grups San Juan i Pagès Costart– i les Cases dels Pescadors– Grup Gonzàlez Hontòria. Els nous barris van néixer sovint amb moltes i greus deficiències urbanístiques, algunes de les quals encara avui estan per

solucionar.

La construcció de pisos ha estat més tardana a l’Eixample o barri de la platja, i l’ús industrial s’hi ha mantingut. Cal destacar, en aquest barri, les cases construïdes per obrers de la indústria, l’any 1911, entre els carrers Aubi i López Puigcerver, testimonis d’una època concreta de desenvolupament industrial de la vila.

TURISME

35

industrial, i surera en particular, pels efectes en la puja exagerada dels preus, pel caòtic i desatès creixement urbanístic i la conservació del paisatge, etc... En els aspectes positius, el turisme va originar nombrosos llocs de treball que han conduït a un increment general del nivell de vida. L'augment dels llocs de treball va donar-se sobretot en la construcció i en els sectors hoteler i comercial. Al mateix temps, això va ocasionar

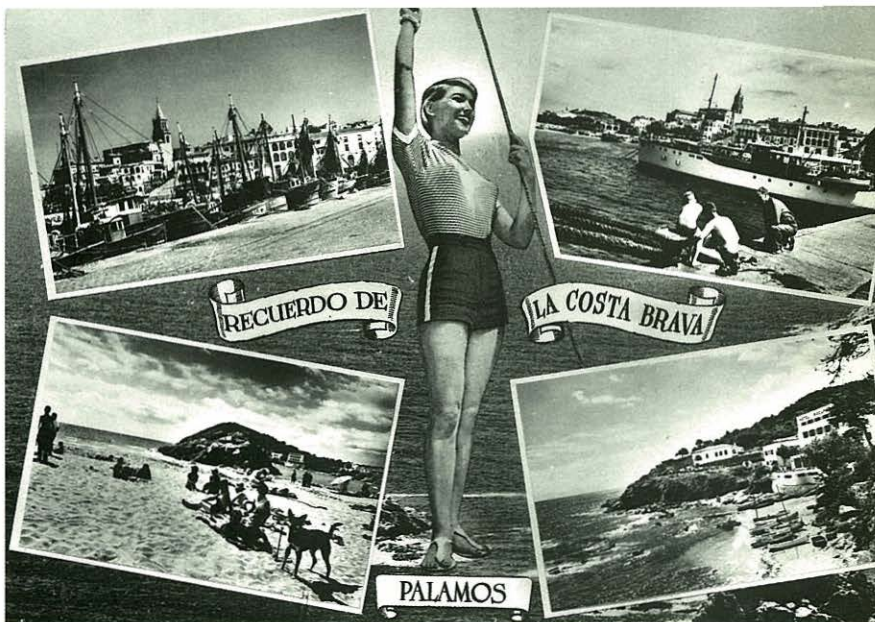
l'arribada d'una forta immigració des de diferents punts d'Espanya, sobretot d'Andalusia i Extremadura.

Palamós, però, va conservar sempre els altres sectors econòmics, i per això la diversificació en les ocupacions de la població és més elevada que en altres pobles de la Costa Brava. Palamós no és un poble només turístic. Avui, el turisme té un pes molt important dins la

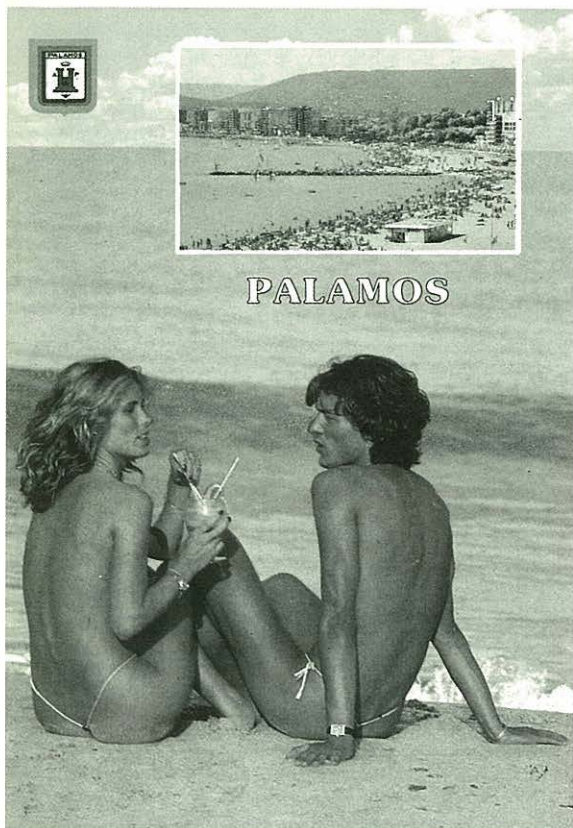
92

La indústria turística va penetrar a Palamós, i als pobles de la Costa Brava, als anys 50. Es va acabar aquell estitueig d'uns pocs privilegiats dels anys 20, 30 i 40 i va començar el turisme de masses. Les urbanitzacions i noves edificacions van començar a proliferar: al passeig del Mar, a la Fosca, a tot el centre urbà. Realment, Palamós es va llençar de ple a la nova activitat econòmica. Tant va ser així, que va rebre, l'any 65, el *Premio Nacional de Turismo*.

El turisme va portar efectes negatius i positius. Negatius perquè va influir en un cert decreixement de l'activitat

població, però, al mateix temps, necessita una renovació, una superació constant per oferir uns serveis competitius i atractius. Ja no és suficient oferir un sostre qualsevol, platja i sol. Cal una diversificació i una qualitat dels serveis, i més quan la temporada turística no ha aconseguit allargar-se, i dura pràcticament només dos mesos, juliol i agost.

Les postals com a objectes de reclam turístic són un testimoni expressiu dels canvis socials en el transcurs del temps.

Crònica d'un desgavell anunciat

*El palafrugellenc Joan Badia s'ha fet ressò en la seva obra **L'Arquitectura medieval de l'Empordà de la destrucció del paisatge palamosí:***

”A una errònia política turística cal atribuir, precisament, la transformació, en l'aspecte arquitectònic totalment negativa, que ha sofert Palamós... El meravellós panorama de la badia amb les Gavarres al fons que es gaudia des de la vila ha estat alterat amb la construcció, davant de mar, de dos enormes gratacels acompanyats d'un seguit d'edificis excessivament alts i notablement desafortunats. Ens trobem davant una evident contradicció: en un lloc on el turisme hi feia cap, atret, precisament, per la bellesa del paisatge, s'ha permès la construcció d'aquesta muralla de ciment que el destrueix... Tanmateix Palamós s'enduu un dels primers llocs en la carrera d'atemptats al paisatge i al patrimoni cultural i artístic. A la construcció dels gratacels hi hem d'afegir, com a fet lamentable, l'enderrocament en 1974, després de llargues polèmiques, de la casa Ribera, edifici modernista que ennoblia la façana de la vila situada enfront del port. Can Ribera no era una obra excepcional, però sí molt digne i la millor del seu estil a la localitat; indubtablement era indispensable conservar-la”.

BADIA i HOMS, Joan: *L'Arquitectura Medieval de l'Empordà* (I), Diputació de Girona, 1977, pàg. 251.

Bibliografia

ALBERT, Esteve: El port reial de Palamós i la rodalia, *I.G. Viladot, Barcelona, 1979.*

ALEGRET, Joan-Lluís: Els Armelladers de Palamós, *Diputació de Girona, 1987.*

BOIX, Emili, J.: *Naltros parlem mal català: actituds interdialectals entre els caleros de Palamós*, a Actes del 4^{rt} Col.loqui d'Estudis Catalans a Nord-amèrica, *Publ. de l'Abadia de Montserrat, 1985.*

CAMÓS i CABRUJA, Lluís: Catàleg dels documents en pergami de l'Arxiu Municipal i del de la Comunitat de Preveres de la vila de Palamós, *Institut d'Estudis Catalans, 1935.*

CASALS VIGUERA, Adela: Kinship and Ethnicity in the Community of Palamós, *Thesis to the Department of Anthropology, Harvard College, USA, 1986 (inèdita).*

CLARA, Josep: "El tren de Palamós i la Cooperativa Obrera de Transports del Baix Empordà (1936-1939)"; "Els bombardeigs marítims a Palamós durant la guerra civil" a *Estudis sobre Temes del Baix Empordà (IV-VI), 1985, 1987.*

COSTA, Maria-Mercè: "Palamós medieval: aspectes de la defensa de la vila" a *Estudis sobre Temes del Baix Empordà, I, 1981.*

MADURELL i MARIMON, Josep M.: "Les obres del port i de les fortificacions de Palamós (1517-1726). Contribució a la seva història". a *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses, vol. XX (1970-71).*

MARQUÈS, Josep M.: *MICALÓ i CAMPS, Pere:* Santa Maria de Palamós, *Parròquia de Santa Maria del Mar, Palamós, 1987.*

MARTÍN i ORTEGA, M.ª Aurora: "Aportacions a l'estudi del poblat ibèric de Castell" a *XX.ª Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, Sant Feliu de Guixols, 1977.*

NADAL OLLER, Jordi: "Demografia y economia en el origen de la Catalunya moderna. Un ejemplo local: Palamós (1705-1839)" a *Estudios de Historia Moderna, vol. VI, 1956-59.*

NADAL, Jordi i SAEZ, Armand: "La fécondité à Saint Joan de Palamós (Catalogne) de 1700 à 1859" a *Techniques et méthodes en démographie XVII-XVIII siècles. Annales de Démographie historique, 1972.*

PALLÍ i BUXÓ, Lluís: Mapa Geològic de Palamós (amb David Brusi i Belmonte), 1987. Mapa Morfològic de Palamós (amb D. Brusi i Belmonte; J. Trilla i Arrufat; J. Estalrich i López), 1987.

PARADERA i ROBERT, Fèlix: Monografia històrica de la villa de Palamós y sus alrededores, *Imp. de José Franquet, Gerona, 1901.*

Agraïments

A Esteve Verdaguer, coautor del capítol "Els orígens", i a Jani Aixarch, Josep Casas, Josep Clara, Josep Colomer, Eduard Culubret, Juli Escofet, Josep González, Jaume Noguer i Miquel Palet, per la seva col·laboració en la recerca documental.

Procedència de les fotografies i il·lustracions

Carles Mitjà és l'autor de les fotografies de les planes 6, 7, 8, 9, 10 (esquerra), 11 (dreta), 16, 17, 21, 26, 29, 35, 36, 37 (dreta), 38 (dreta), 41, 46, 52, 59, 61, 69, 72, 80, 88, 89, 90 i 91.

Les de les planes 25 (a sota), 60 (dreta) i 70 han estat cedides per la família Serra, les de les planes 28, 30 (a dalt), 31 (a sota), 42, 43 i 54 per la família Matas, la de la plana 37 (esquerra) per Francesc Riuró, la de la plana 47 per Maria Cama, la de la plana 49 per Rosa Ribot, la de la plana 60 (esquerra) per Maria Planas, la de la pàg. 63 per les Germanes Carmelites de Vedruna, la de la pàg. 83 per Manel Aragonès i la de la pàg. 84 per Jordi Casanovas.

Els documents de les planes 53 i 56 són reproduïts del Copiador de Mn. Paradera, conservat a l'Arxiu de Santa Maria.

El dibuix de la plana 14 és reproduït de l'obra "Sepulcros Megalítics de las Gabarras (II)" de Lluís Esteva. El de la plana 18 és de Francesc Vidal i Palmada, reproduït de "Terra Nostra" núm. 1. La signatura de la plana 19 prové del llibre "Cartes íntimes d'una dama catalana del s. XVI". El dibuix de la plana 20 és original de Jaume Noguer.

Totes les altres fotografies i il·lustracions procedeixen dels arxius particulars dels autors d'aquest llibre.

Els dibuixos de la plana 78 són originals d'Enric Marquès. El mapa de la plana 4 ha estat realitzat per Marta Ministral i Masgrau.

Sèrie Guies

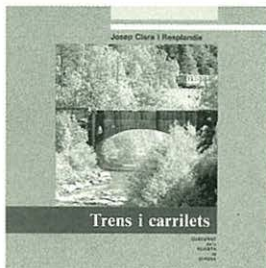
Títols publicats

1– Els jueus a les terres gironines
per Ramon Alberch i Narcís-Jordi Aragó.
Número 1 de la col·lecció.
Exhaurit

2– Rutes d'art sacre
per Josep Maria Marquès.
Número 3 de la col·lecció.
Exhaurit

3– Les havaneres, el cant d'un mar
per Xavier Febrés.
Número 5 de la col·lecció.
Exhaurit

4– Els estanys eixuts
per Josep Matas.
Número 7 de la col·lecció.
Exhaurit

5– El món del suro
per Santiago Hernández.
Número 9 de la col·lecció.
Exhaurit

6– El Ter
per J. Boadas, J. M. Oliveras i X. Sunyer.
Número 12 de la col·lecció.
Exhaurit

7– Trens i carrilets
per Josep Clara
Número 13 de la col·lecció.

Propers títols

Canvistes i banquers
per Narcís Castells

Els jueus a les terres gironines.
per Ramon Alberch i Narcís Jordi Aragó.
2ª edició, revisada.

Animals feréstecs
per Igor Grabulosa

Les pors
per Carme Vinyoles

Sèrie Monografies locals

Títols publicats

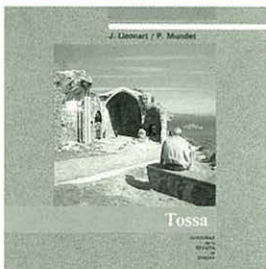
1– Cornellà de Terri
per Jaume Portella
Número 2 de la col·lecció.
Exhaurit

2– La processó de Verges
per Jordi Roca.
Número 4 de la col·lecció.
Exhaurit

3– Anglès
per Pau Lanao.
Número 6 de la col·lecció.
Exhaurit

4– Sant Feliu de Guíxols
per Àngel Jimènez.
Número 8 de la col·lecció.

5– Llagostera
per Dolors Grau
Número 10 de la col·lecció.

6– Castelló d'Empúries
per Miquel Planas
Número 11 de la col·lecció.

7– Tossa
per Jaume Lleonart i Maria del Pilar Mundet
Número 14 de la col·lecció.

8– Palamós
per Rosa Maria Medir i Carles Sapena
Número 15 de la col·lecció.

Propers títols

Besalú
per Joan López Carrera

Les Planes d'Hostoles
per Joana Campistol, J. Canal i Núria Serra.

Agullana
per Enric Tubert

Olot
per Jordi Canal

Quaderns de la Revista de Girona

Quaderns de la Revista de Girona és una publicació de periodicitat bimestral dedicada exclusivament a temes de les comarques gironines. S'estructura en dues sèries, que es distingeixen pel color de la portada i per les planes interiors: Guies, en vermell, i Monografies locals, en verd. La primera és dedicada al tractament de qüestions d'abast general relatives a la història, l'economia, la cultura i les tradicions. La segona vol anar oferint una panoràmica sobre el passat i el present dels pobles gironins.

La present monografia recull, des d'una perspectiva temàtica amb voluntat de síntesi, els trets bàsics de la història local, amb una preferent incidència en els ss. XIX i XX. Relata alhora aspectes econòmics, culturals i sòcio-polítics fins ara del tot inèdits.

Carles Sapena i Aznar (Sant Joan de Palamós, 1958) és Graduat Social i membre de la Societat Catalana de Documentació i Informació. Estudiós local, ha tingut cura de l'edició de l'àlbum "Palamós retrospectiu" (1983) i ha publicat a la revista *Proa* treballs relatius a aspectes sòcio-econòmics i culturals.

Rosa M.ª Medir i Huerta (Palamós, 1961) és mestra i llicenciada en Geografia. Professora a l'Escola Universitària de Mestres de Girona i autora de l'estudi sòcio-geogràfic "Les Comarques Gironines" (1986).

MONOGRAFIES

DIPUTACIÓ
de
GIRONA

CAIXA D'ESTALVIS
PROVINCIAL
DE GIRONA